

nr. Juan Rist
Wiljandi
Jakobsoni 47

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 6

August 1937

III aasta

SISU:

- A. Jaakson:** Algkoolide juhatajate suvilaagri avakõne.
M. Raud: Kooli osa riiklikus ja kultuurpropagandas.
V. Altoa: Kooli õppe- ja kasvatustöö arendamiskava.
H. Summer: Kooli ümbruse, ruumide ja sisustuse kasvatuslik mõju.
M. Ulk: Kooli tervishoiust.
A. Kurvits: Ametiautoriteedist, isikuautoriteedist ja distsipliinist õpetaja kutse-eesitika seisukohalt.
J. Lang: Koolijuhataja ülesandeist ja osast koolitöös.
G. Relal: Esinduslikust küljest koolis.
V. Orav: A. Süvalep — Narva ajalugu I.

TALLINN

HARIDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

ÕPPERAAMATUD.

1937. a. sügisel ilmuvad:

- E. Muuk ja K. Mihkla: **Emakeele õpik algkoolidele.** 5. õppeaasta.
E. Muuk: **Väike õigekeelsus-sõnaraamat koolidele.**
J. Konks: **Uus-aeg ja uusim aeg** (keskkooli 4. klass).
Madisson—Ney—Tarvel—Konks: **Ajalugu gümnaasiumile.** I klass.
Ch. Kingsley: **Hereward the Wake.** Inglise keele lugemisraamat sõnastiku ja harjustikuga.

Varem ilmunud:

(Raamatutel, mis ei ole kõvas köites, on köiteliiik juurde märgitud).

Eesti keel ja kirjandus:

- E. Muuk: **Väike õigekeelsus-sõnaraamat.** 5. trükk. Hind 3 kr.
E. Muuk: **Lühike eesti keeleõpetus I.** Hääliku- ja vormiõpetus. 7. trükk. Hind 1 kr. 75 s.
E. Muuk ja M. Tedre: **Lühike eesti keeleõpetus II.** Tuletus- ja lauseõpetus. 5. trükk. Hind 2 kr. 25 s.
E. Muuk ja K. Mihkla: **Eesti keskkooli-grammatika I.** 2. trükk. Hind 1 kr. 50 s.
E. Muuk ja K. Mihkla: **Eesti keskkooli-grammatika II.** 2. täiend. tr. Hind 1 kr. 50 s.
E. Muuk ja K. Mihkla: **Eesti keskkooli-grammatika III.** 2. trükk. Hind 1 kr. 75 s.
E. Muuk, K. Mihkla ja M. Tedre: **Eesti keskkooli-grammatika IV.** Hind 1 kr. 50 s.
E. Muuk ja K. Mihkla: **Eesti keskkooli-grammatika V.** Hind 1 kr. 50 s.
L. Kettunen: **Lause liikmed eesti keeles.** Broš. Hind 1 kr. 25 s.
F. Tuglas: **Lühike eesti kirjanduslugu.** 2. täiend. trükk. Hind broš. 1 kr., iluköites 1 kr. 50 s.
M. Kampmann: **Eesti kirjandusloo peajooned.** II jagu. 3. ümbertõöt. trükk. 264 lk. Hind broš. 3 kr. 50 s., kalingorköites 4 kr. 50 s.
M. Kampmaa: **Eesti kirjandusloo peajooned IV.** Uusromantiline vool. 304 lk. Hind broš. 4. kr. 50 s., kalingorköites 5 kr. 50 s.

Ajalugu:

- J. Jensen: **Eesti ajaloo atlas.** Hind 2 kr. 50 s.
H. Kruus: **Eesti ajaloo lugemik.**
I anne: 1561-aastani. 232 lk. Hind broš. 2 kr., kal.-köites 3 kr. 50 s.
II anne: 1561.—1721. a. 160 lk. Hind broš. 2 kr., kal.-köites 3 kr. 50 s.
III anne: XVIII ja XIX sajandil. 308 lk. Hind broš. 4 kr., kalingorköites 5 kr. 50 s.
P. Hinnov: **Vana-aeg.** 2. trükk. Hind 2 kr.
A. Laar: **Kesk-aeg.** Hind 2 kr.
J. Konks: **Vana-aeg.** Keskkooli I klassile. Hind 1 kr. 75 s.
J. Konks: **Uus-aeg.** Keskkooli III klassile. Hind 2 kr.
P. Haliste: **Üldajaloo lugemik.** I vihik. Vana-aeg. Hind broš. 75 s., kõvas köites 1 kr.

Inglise keel:

- Walter Ripman: **Inglise keele õpperaamatud, hääldamisõpetuse, harjutuste ja sõnas-tikkudega.**
I osa: **A First English Book.** 4. täiendatud trükk. Hind 2 kr. 25 s.
Wörterverzeichnis zu A First English Book. Hind broš. 50 s.
II osa: **A Second English Book.** 4. trükk. Hind 2 kr. 25 s.
J. Silvet: **Inglise keele põhisõnavara.** Hind broš. 50 s.
R. L. Stevenson: **Treasure Island.** Abridged and simplified by E. Tiling and J. Silvet. Sõnastikuga. Hind broš. 1 kr. 25 s.
E. Tiling ja J. Silvet: **Exercises to R. L. Stevenson's Treasure Island.** Hind broš. 50 s.
W. W. Jacobs: **The Captain's exploit and other stories.** Provided with notes and vocabulary by E. Tiling. 100 lk. Hind broš. 1 kr.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

AIA 19, TARTU. TEL.6-01. POSTI JOOKSEV ARVE 20-36

Ar 937P
Eesti

Parim ja tulusam ostukoht
ÕPETAJAILE JA ÕPILASILE

IGASUGU

- *Kirjanduse*
- *Kooliraamatute*
- *Kirjutus-, joonistus- ja*
- *maalimistarvete*

ALAL ON

„PÄEVALEHE“ raamatukauplused

S. Karja tän. nr. 23.
Tel. 446-11 ja 479-25

Pikk tän. nr. 2.
Telefon 428-83.

TALLINNA EESTI KIRJAST.-ÜHISUS

Algavaks õppeaastaks soovitame meie kirjastusel ilmu-
vaid ja Haridusministeeriumi poolt koolides tarvitada lubatud

UUSI ÕPPERAAMATUID

- E. Asson: **Üldine ajalugu**. XVIII sajand ja XIX sajandi I pool. Keskkooli IV klassi kursus. Hind Kr. 2.25.
- H. Jänes ja O. Parlo: **Eesti keele grammatika ja harjustik koolidele V**.
- H. Jänes ja O. Parlo: **Eesti keele õpik algkooli 5. klassile.**
Eesti keele õpik algkooli 6. klassile.
- J. Gnädenteich: **Üldine kirikulugu**. (Vana ja keskaeg). Hind Kr. 1.90.
- K. Mihkla: **Kirjanduslooline valimik IV, 1. vihk**. Vihklugemik keskkooli 4. klassile.
- K. Mihkla: **Kirjanduslooline valimik IV, 2. vihk**. Vihklugemik keskkooli 4. klassile.
- K. Mihkla: **Kirjanduslooline valimik IV, 3. vihk**. Vihklugemik keskkooli 4. klassile.
- E. Montgomery: **Misunderstood**. Ühes eestikeelse sõnastikuga. Inglise keele lugemiseks koolides.

Uued trükid ilmuvad järgmistest teostest:

- E. Asson: **Vana-aeg**. Keskkooli I klassi kursus. 2. trükk. Hind Kr. 1.60.
- H. Jänes ja O. Parlo: **Eesti keele grammatika ja harjustik koolidele I**. 2. trükk. Hind Kr. 1.20.
- K. Mihkla: **Kirjanduslooline valimik III**. Lugemik keskkooli 3. klassile. 2. trükk. Hind Kr. 2.25.
- K. Mihkla: **Eesti kirjanduse ülevaade I**. 3. trükk.
- A. J. Mölder: **Eesti kirjandust muukeelsetele algkoolidele I**. 2. tr. Hind Kr. 1.25.
- A. J. Mölder: **Eesti kirjandust muukeelsetele algkoolidele II**. 2. tr. Hind Kr. 1.—.

Seerias „Eesti väärtteoseid koolidele“ ilmuvad:

Mait Metsanurk: **Ümera jõel**. A. H. Tammsaare: **Kõrboja peremees**.
Fr. Tuglas: **Felix Ormusson**.

Ilmus trükist:

Elisabeth Sell ja P. Seeberg-Elverfeldt:

Eesti-saksa sõnaraamat.

Redigeerinud P. Ariste ja E. Nurm. 672 lk.
Hind broš. Kr. 6.75, linases köites Kr. 8.—

Raamatusse on mahutatud umbes 25.000 sõna, kus juures on antud paralleelselt nende saksakeelse tõlkega ka vajalised grammatilised vormid. Lõpuosas on sõnaraamatul veel grammatiline lisa, milles on toodud selgitusi küsimustes, millised alaliselt tekitavad suuri raskusi ja milliseid meil tarvitusel olevais saksa keele grammatikais mitte küllalt ülevaatlikult ega täielikult ei ole käsitletud.

0/u. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“

T A R T U S, GUSTAV-ADOLFI 8. TELEF. 2-66

ÕPPETARBEID,

kooskõlas õpetajate ja õpilaste soovidega, valmistatakse ajakohaselt sisustatud ETK tehaseis.

ETK VALMISTAB

kirjutuse-, joonistuse- ja noodivihke (värviliste kaantega, kaantel ajakohased pildid), kaustikuid, kirjutuse- ja joonistuseblokke, märkmikke, taskuraamatuid, kooli- ja dokumenditinti, vesivärve „Vikerkaar“, kontoriliimi, kooliranitsaid, kohvreid, portfelle jne.

Peale selle on ETK koolitarvete laos müügil igasugused muud koolitarbed ja käsitöövahendid, kooliraamatud ja noorsookirjandus.

Rikkaliku tagavara ja valitud artiklite tõttu on ETK parimaks sisseostukohaks õpetajate- ja õpilaskooperatiividele.

ETK PEAKONTOR:

TALLINNAS, NARVA MNT. 27.

HARUKONTORID:

TARTUS, Kuperjanovi t. 21. VALGAS, Võru t. 6.

NARVAS, Posti t. 63.

KURESSAARES, Veski t. 9.

RAKVERES, Kauba t. 8.

ABJAS, raudteej. Juures.

VILJANDIS, Tallinna t. 4.

PÄRNUS, Tallinna mnt. 8.

Õpikuid ja töövihikuid.

- V. ALTOA ja H. RAJAMAA: **Emakeele lugemik** algkooli I—VI kl. ühes tööjuhiste ning ülesannetega õpilastele ja metoodilise lisaga õpetajale linases köites. I kl. (ilmumas), II, III ja IV kl. à Kr. 2.—, V kl. Kr. 2.30, VI kl. Kr. 2.40.
- A. J. MÖLDER ja TH. USSISOO: **Välkekirjutaja kirjavihik** püst- ja kaldkirjas, joontega ja joonteta. Normaalkäekirja kool 5-es vihikus à 10 s.
- JOH. AAVIK: **Praktiline soome keele õpik** ühes lugemikuga ja sõnastikuga. Kolmas täiendatud trükk. Hind köites Kr. 2.50, broš. Kr. 1.80.
- G. ALEKSEJEV—A. KRIMS—L. MAHONI: **Живая речь**. Vene keele õpik ja lugemisraamat eesti ja saksa koolidele vene-eesti-saksa sõnastikuga. I õppeaasta, keeleõpetus ja lugemik — Kr. 2.—, II ja III õppeaasta, lugemik — Kr. 1.75.
- CHR. BRÜLLER jt.: **Matemaatika vihikud** algkoolidele. I kl. — 8 vih., II, III ja IV kl. à 10 vih., V ja VI kl. à 12 vih. Iga vihik 32 lk. Hind 15 s. vihik.
- XP. БРЮЛЛЕР и др.: **Тетради по математике для начальной школы**. Eelmiste (nelja esimese klassi) vihikute kokkuvõte. Redigeerinud D. Seledets. Hind 15 s. vihik.
- J. GRÜNTAL jt.: **Matemaatika keskkoolis**. Seeria õpikuid ja töövihikuid. **Geomeetria õpik**. III, IV ja V kl. à Kr. 1.25. **Matemaatilised tabelid**. Logaritmid, suremustabel jpm. Hind 50 senti. **Töövihikud** õpilastele aritmeetika-algebra kursuse läbitöötamiseks keskk. I—V kl. Iga lehele 5 vihikut.
- R. KUMA: **Füüsika käsiraamat**. I osa — 30 s., II osa — 45 s.
- R. PÄTS: **Lemmiklaulik**. Algkooli lauluvara. I, II, III ja IV kl. vihik à 75 s., V kl. 95 s. ja VI kl. Kr. 1.20.
- R. PÄTS: **Laulmisõpetuse töövihikud**. Algkooli III, IV, V ja VI kl. à üks vihik. V ja VI kl. vihikud vastavad ka keskkooli I—III kl. vajadustele. Iga vihik 45 senti.
- R. PÄTS: **Klaverimängu õpetus**. Teedrajav undisteos. I anne 2 kr., II a. 2 kr., III a. Kr. 2.50 ja IV a. Kr. 2.75. Tervikuna Kr. 7.50.
- A. KASEMETS: **Kontrapunkti, fuuga, kaanoni ja muusikaliste vormide õpetus**. Hind Kr. 1.50.
- K. PÖLDMAA: **Kolm lindu**. Jutustused lindude elust. Looduslooline lugemik. Hind Kr. 1.10.
- K. PÖLDMAA: **Minu kodutiik**. Looduslooline lugemik 41 pildiga. Hind Kr. 1.25.

Metoodikaid ja käsiraamatuid.

- A. KÕÖGARDAL: **Algkooli usuõpetuse metoodika**. Hind Kr. 1.20.
- A. RÕUK: **Kodumaal kasvavad arstirohutaimed**. III trükk. Hind Kr. 1.—
- H. PEETS—R. KENKMAN: **Tallinn**. Ajalooline ja kunstiajalooline juht. Hind Kr. 1.80.
- A. KURVITS: **Rahvamaja**. Hind 1.25.
- Dr. OLGA MADISSON ja dr. med. H. MADISSON: **Lapse ja ema tervishoid**. Hind Kr. 1.80.
- Vaimulikud laulud II**. Hind Kr. 1.75; iluköites Kr. 2.—
- Eesti rahvuslikud suurmehed**. Elulooline kirjastik noorsoole. Ilmunud 19 numbrit à 50 s. Uusi numbreid ilmumas.

K.-Ü. „KOOLI-KOOPERATIIV“

Kauplus ja ladu:

TALLINN, S. KARJA 19 (Rahvapanga majas)
POSTI JOOKSEV ARVE 459. TEL. 456-32.

ÕPPETÖÖ ALGUSEKS ILMUB:

LANG—PARIS—PEET—REIAL

VÄIKE LOODUSE SÕBER

Loodusloo tööraamat algkooli III klassile.

Prof. A. TAMMEKANN

UUS KOOLI KAARDISTIK (atlas)

Algkoolile.

M. KREUTZBERG

INGLISE KEELE ÕPPERAAMAT III

KIRJASTUS „KOOL“ TARTUS

ÜHISTEGELIK KINDLUSTUSSELTS

„EESTI“

ASUT. 1907. A.

Esimene eestlaste asutatud
laiaulatuslik kindlustusette-
võte kodumaal

VALITSUS: TARTU, SUURTURG 8

PÕLLUMAJANDUSLIK KIRJASTUSÜHISUS

Tallinn, S. Karja 2 / Tel. 454-70 / Postkast 54 / Posti jooksev arve 474

Paberkauba ja koolitarvete müük.

Tellimiste vastuvõtmine nii eesti kui välismaa ajakirjadele ja raamatutele.

Ühisustele vajalikkude arveraamatute müük.

Trükitööde valmistamine.

Koolid, õpetajad, raamatukogud ja koolikooperatiivid, soodsamalt ostate vajalikud kooli- ja kirjutustarbed ning õppe- raamatud meilt.

ENNE OSTMIST JÄLGIGE JA NÕUDKE MEIE HINNAKIRJU

ED. TASKA

KUTSEÕIGUSLINE ÕPPETÖÖKODA. KENTMANNI PÕIKTÄN. 5

Erialad:

Raamatukõitmine, (liht- ja kunstköide).

Käsi- ja pressikuldamine.

Kaunistatud nahatööd ja voolimine.

Õpetus on maksuta. Õppetöö algus 30. aug. kell 8 homm. Kentmanni põiktän. 5. Uute õpilaste (mõlemast soost) vastuvõtt kuni 29. aug. kontoris, **Kunstihoones**, igapäev kella 9—1½5.

Kas teate, et

MAX JOHANSON JA POEG

on nime eestistanud.

Rätsepaäri

MAIT JUHANSOO JA POEG

Rataskaevu 22, Tallinn. Tel. 432-89. (enne Lühikejalg 6)

Rikkalik valik sügishooaja inglisis- ja kodumaa uudisriideid. Kõrgeklassiline väljatöötus.

Ilmus trükist

Uusi teid algõpetuses

Metoodiline käsiraamat Joh. Käisi toimetusel.
Neljas jagu IV osa.

E. Kilks on.

Füüsika-katsed ja õppevahendid algkoolis. Hind Kr. 1.20.

Sisust oleks nimetada: 1) Üldisi juhatusi katsetehnika alal. 2) Mehhanika. 3) Vedelikud. 4) Gaasid. 5) Soojus. 6) Hääli. 7) Valgus. 8) Elekter. 9) Magnetism. 10) Elektri vool.

Raamat annab tulusaid juhatusi nii katsete korraldamise kui ka õppevahendite valmistamise kohta.

K. K.-Ü. „T Ö Ö K O O L“

Tallinn, Pärnu mnt. 17.

Telefon 462-56.

Rakvere, Tallinna tän. 24.

Telefon 17.

Eelkõige
loeb igaüks

Uus Eesti

päevauudiseid,

mis kiirelt, täpselt
ja asjalikult toovad
sõnas ja pildis iga
päevrohkesti tarvi-
likke ja huvitavaid
t e a t e i d

kogu maailmast.

Head raha

saavad linnukasvatajad

kanamunadest

EESTI MUNAEKSPORT

TALLINN, PÄRNU MNT. 10

TELEF. 484-20 KUNI 484-23

on tänavu ainus kanamunade eksportija

Kanamunade vastuvõtukohad üle riigi

KOOLIÕPETAJAD,

selgitage noortele kanamunade värs-
kuse ja puhtuse nõudeid. Püüdke
kaasa aidata, et Eesti kauba kuulsus
välismaal tõuseks.

EESTI KOO L

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 6 Tallinn, 21. augustil 1937 III aasta

Algkoolide juhatajate suvilaagri avakõne.

*Haridusministri A. Jaaksoni kõne algkoolide juhatajate suvilaagri avamisel
Tondil 16. augustil 1937.*

Väga austatud algkoolide juhatajate suvilaagrist osavõtjad! Tervitan Teid algavate suvipäevade puhul ja loodan, et siin viibides Teil haihtuvad eelarvamused, mis võisid mõnelgi tekkida nende päevade iseloomu kohta. Esmakordselt korraldatakse õpetajate päevad laagris, nn. kasarmu õhkkonnas ja võib olla arvasid mõnedki, et kuna haridusminister on sõjaväelane, siis tahetakse laagrisse kutsu- tuule külge pookida militaristlikku vaimu. Ei, seda eesmärki eelolevad päevad ei taotle, nad tahavad teile pakkuda vaid ergutust tähtsate noorsoo õpetuse ja kasvatuse küsimuste käsitlemisel.

Et õieti mõista, milliseid nõudmisi esitab meile käesolev aeg noorsoo kasvatuse suhtes, peatume hetke meie aja iseloomustavail tunnustel. Üheks praeguse aja tunnuseks on enneolemata kiire elamistempo, äärmine jõupin- gutus. Ja seda mitte üksi tehnilisel alal ruumi ja aja võitmisel, vaid kõigil aladel, ka teaduses ja kunstis, poliitikas ja muudes ühiskondliku elu avaldustes. Kõikjal pingutatakse jõudu, et kui mitte teistest ette jõuda, siis vähemalt mitte maha jääda.

Kui mõni aeg tagasi Euroopat külastas India filosoof ja kirjanik Rabind- ranath Tagore, küsiti talt, milles on oluline vahe Euroopa ja India kultuuri vahel. Küsitav vastas: „Teie töö toimub liiga kiires tempos, teie elus ei ole paika puhkusel, teil ei ole aega meditatsiooniks, järelemõtlemiseks oma elu üle. Teie olete kui aine, mis pandud liikuma ja ei peatu enne, kui ta laguneb.“

Kuigi India filosoofil võib olla õigus ja meie elu kiire tempo sisaldab mõningaid hävitavaid elemente, ei saa me ei seda kiirust pidurdada, meil jääb vaid ühes minna, et mitte jääda maha ega teiste jalgu.

Selles kiires käigus on peateguriteks mass ja tehnika. Mass, s.o. ühis- konna üldsus võtab osa kõiksugustest ühiseluavaldustest, ta korraldab ja otsustab keerulisemaidki riiklikke küsimusi. Kui mõnikümmend või sada aastat tagasi ühiselu- küsimusi otsustas vaid väikearvuline eliit ja valitses isegi arvamus, et mass tuleb eemal hoida poliitiliste küsimuste käsitlemisest, siis

nüüd on mass kutsutud kaasa rääkima keerulistes ühiselu-küsimustes ja otsustama tähtsaid riiklikke vajadusi. Sellest näeme, et arusaamine massi võimetest on radikaalselt muutunud ja massi osatähtsus on ette aimamata tõusnud.

Maailmasõja esimesil aastail kippus pinda võtma arvamine, et kas rahvusvahelise konflikti ei otsusta lõppude lõpuks masin ja inimene ei nihku taga-plaanile, sest mis tähtsust on üksikul inimesel miljonite võitlejate ridades, kus iga päev langeb tuhandeid. Aga sõja lõpul jõuti kindlale veendumusele, et otsustaja on siiski inimene oma mõistuse, oma närvide tugevusega, oma füüsiliste võimetega. Ka praeguses Hispaania kodusõjas, kus võitlevad Nõukogude-Vene ja Saksa-Itaalia relvad, otsustab siiski inimene oma vaimsete ja kehaliste jõudude tagavaraga.

On tekkinud küsimus, kes mõjustab suuremal määral ajalookäiku, kas mass või üksik isik. Seda küsimust käsitleb oma romaanis „Sõda ja rahu“ vene kirjanik Leo Tolstói, ja jõuab tulemusteni, et suuri liikumisi kannab ja juhib mass. Mitte Napoleon ei toonud Venemaale 600.000-lise armee, vaid mass kandis oma õlgadel Korsika kaprali ja viis ta sinna, kuhu tahtis. See on ajalooline fatalism, mis on slaavi maailmavaatele omane. Hoopis teisel seisukohal asub inglise kirjanik ja ajaloolane Thomas Carlyle. Analüüsides ajaloolisi sündmusi jõuab ta otsusele, et ajalookäiku juhib isik, kes annab ideid ja surub massile oma tahet, mis loob eposhe. Sama vaadet pooldab ka inglise filosoof Herbert Spencer, kes ütleb, et ajalugu teeb isik, kuid ühiskond räägib kaasa. Siin on meil kaks maailmavaadet: ühelt poolt slaavi alistumine saatusele, massile, isiku passiivsus, teiselt poolt anglosaksi aktiivsus, saatuse valitsemise tahe. Mis on meile lähedam, slaavi artell, nagu neid näeme töötavat Eestiski, või Lääne-Euroopa isikus oma aktiivsusega ja loovate võimetega? Arvan, et meie rassilistele omadustele ja mentaliteedile on lähedam Lääne-Euroopa aktiivne isik. On aga isik see *primum movens* — saatuse juhtija ja küsimuste otsustaja, siis tuleb teda ka selleks kasvatada.

Selle ülesande püstitab meie ühiskonnale ka Rahvuskogu poolt äsja vastuvõetud Eesti Vabariigi Põhiseadus, mille § 22 viimane lõik lausub: „Noorte kasvatamine vaimselt, kõlbeliselt ja kehaliselt tublideks ning väarikaks Eesti kodanikeks on vanemate kui ka riigi ja omavalitsuste tähtsamaid ülesandeid.“ Samas paragrahvis teisel on öeldud, et õpetamine ja kasvatamine koolides ja õppeasutistes peab toimuma Eesti riiklikus vaimus. Sellega on seatud meie õppe- ja kasvatustööle kindel eesmärk ja laad.

Kui heidame pilgu oma lähemale minevikule, iseseisvusajale, siis võime kõikjal nentida edu nii majanduslikul kui ka vaimsel alal. Selle aluseks ja kandjaks on olnud rahvusriiklik meelsus. Meie lõime oma riigi ja algasime ta ehitamist rahvuslikus vaimustuses, aga kui tuli raskusi, hakati rääkima riigitüdimusest. Ent sellest oleme üle saanud. Riigi vankumata aluseks on homogeneenne natsioon. Rahvustunnet peab virgutatama ja ülal hoitama. Meie ei või hoobelda oma rahvustunde erksuse ja elavusega, ta avaldub meil liigagi tagasihoidlikult. Meie paraadid on külmad, vaatlejad on passiivsed, nad ei ela kaasa päevasündmustele. Mul oli juhus näha paraadi Pariisis, kus suurel väljakul oli kogunenud sadasid tuhandeid, kes ühiselt tundsid ja ühiselt suure vaimustusega avaldasid oma kuuluvust ühisesse rahvusesse. Muidugi on see ka temperamendiküsimus. Ma ei taha ütelda, et meil rahvustunne puudub, ta on meil kindlasti olemas, kuid meie ülesanne on seda kasvatada elavaks aktiivseks

jõuks. Kasvatada riiklikus vaimus tähendab kasvatada rahvuslikku iseteadvust, rahvuslikku endaväärtuse tunnet. See on lühike tõlgendus Põhiseaduse § 22.

Kuidas seda teha? Kooliprogramm on selleks kitsas, kooliruumid ahtad. Kasvatustöö tuleb viia väljaspoole kooli seina, loodusele lähemale, suvilaagritesse. Seda ei propageeri mitte üksi militaristlikud riigid, seda tunnustavad kõik rahvad, kes otsivad teid oma ühiskonna paremale tulevikule.

Meie ei seisa oma päevamuredega siin üksinda. Äsja möödunud juulikuus peeti Pariisis rahvusvaheline kasvatuskonverents, millest osa võtsid 34 rahvuse esindajad. Konverentsi teemaks oli kasvatus kriisi lahendamise küsimus. Võeti vastu rida resolutsioone, milledest väärivad erilist tähelepanu otsused, mis on rakendatavad igas riigis iga rahvuse noorte kasvatamisel. Puudutati noorte kehalist, vaimset, kõlbelist ja riiklik-rahvuslikku kasvatust. Ma ei peatu siin kehalise kasvatus küsimuste juures, sest see on suur küsimuste kompleks omaette.

Konverents tunnustas ühel meelel, et noorte kooli kasvatustöö jätkamine ja täiendamine tuleb viia suvilaagritesse, kus tuleb teha seda, mis ei mahu kooli piiratud raamidesse.

Suvilaagrite ülesanded võeti kokku järgmisse nelja punkti.

Esiteks suvilaager peab kasvatama noorte tähelepanuvõimet. Meie teame, et inimene tajub välismaailma fenomene oma viie meele kaudu. Kuid on inimesi, kel on silmad, aga nad ei näe, ja kõrvad, aga nad ei kuule. Koolis tarvitatakse peaaesjalikult sõnu ja embleeme, neile on pöördud laste tähelepanu, asjad ise oma enamikus ei mahu kooli ja kui lapsed neid koh-tavad, ei suuda nad asju näha, neid eraldada ega liigitada. Suvilaagris, keset looduse fenomenide mitmekesisidust on võimalik noorte meeli teritada, neid õpetada oma tähelepanu kontsentreerima välismaailma tundmaõppimiseks.

Teiseks peab laager kasvatama noortes algatusvõimet. Kool kasvatab noori ühelt poolt, elu esitab nõudmisi teiselt poolt ja kui inimesel puudub algatusvõime, jääb ta sagedasti elunõuetele alla. Seda näeme eriti suurte vapustuste ajal. Vene revolutsiooni tagajärjel kogunes Pariisi umbes 300.000 vene emigranti. Suuremalt osalt olid need inimesed, kes ei olnud harjunud enda eest hoolitsema ja nad virelesid. Ainult umbes 10% neist oskas oma elu korraldada uutes oludes. Uus olukord nõuab — näidake, mis te võite.

Suurte vapustuste ajal, nagu seda on sõda ja revolutsioonid või mõnesugused muud katastroofid, kaovad sageli isikud, kes täitsid juhtivat osa vanades oludes, ja elu hakkavad korraldama uued isikud, kes paremini oskavad sündmusi hinnata ja olukorda haarata.

Kolmandaks on laagri ülesanne otsustamisvõime kasvatamine. Otsustamine oma sammude üle on raskemaid hetki elus. Väga ilmekalt on seda psüühilist momenti kujutanud vene kunstnik Ivan Kramskoi pildil „Kristus kõrves“. Üksinda kivil istudes, endasse süvenenud, käed kokku surutud otsustab Kristus alata inimsoo lunastamise okkalist teed. Probleemide otsustamise küsimuste ees seisame me elus sageli, seisavad terved rahvad. Ja kui palju on kõhklejaid, kes ei suudagi langetada otsust ja kes viiakse voolust kaasa! Klassikalise näite kõhklejast annab meile Juhan Liiv oma „Veni-Villemis“. Kui suurt jõupingutust ei nõua otsustamine väejuhtidel sõjas, kus kaalul tuhandete inimeste elu, võit või kaotus. Meie peame kasvatama noori nõnda, et nad suudaksid otsustada raskeimaidki küsimusi, mis elu võib neile ette veeretada. Selleks pakub laager palju võimalusi.

Viimaks peab laager aitama kasvatada noorte tahte jõudu. Selle suure küsimuse klassikaline arutelu leidub J. Payot raamatus „Tahte kasvatamine“, mille esimene osa on tõlgitud eesti keelde dr. A. Koorti poolt. On üldtunnustatud, et tahtel on esimese järgu tähtsus inimese psüühikas. Ta annab suuna inimese tegevusele ja jõu töötamiseks. Töö ühtlasi kasvatab ja karastab ka tahtet. Keskajal tunnustati, et inimene koosneb hingest ja kehast. Viimast tolle aja nõuete kohaselt tuli suretada, hinge ülendati taevani. Nüüd on vaated muutunud ja kehale on antud ta õige koht. Keha on meie tunnete ja kirgede kandja. Payot ütelse järgi on intellekt säde, mis sütitab plahvatamise, kired on see jõutagavara, mis paneb mehhanismi liikuma. Tahte ülesanne on liikumise reguleerimine ja talle õige suuna andmine.

Siin lühidalt puudutatud kasvatusküsimuste ees seisab kogu maailm ja otsib nende lahendamist.

Ma peatuksin veel lühidalt kõlbelise kasvatuse juures. Põhiseadus, nagu kuulsite, rõhutab kõlbelist kasvatust. See on suur probleem. Ei ole absoluutset kõlblust, mis oleks maksev igal maal ja igal ajal. Ka kõlbluse normid muutuvad ajaga. Aeg surub neile oma nüansi. Kes paneb siis maksuma kõlbluse normid, mis on vajalikud meile ühiselu korraldamiseks? See on ühiskond. Ta ütleb: „See on hästi tehtud, see on toimetatud halvasti“. Ja me painutame endid antud normide alla. Aegamööda kujuneb sellest ühiskondlik distsipliin, millele alistub iga inimene kultuurühiskonnas. Selle distsipliini kujunemine on nõudnud palju aega. Alguses oli inimene, kui teda hakati kasvatama, nagu metshobune, kes ei lasknud ennast rakendada ühistööks, nüüd, öeldakse, on ta liigagi taltsaks tehtud, tuleks talle rohkem vabadust anda, et ei häabuks ta väärtuslikud iseloomujooned.

Peale ühiskondliku distsipliini on olemas enesedistsipliin, mis omakorda määrab inimese vahekorrad ühiskonnaga. Enesedistsipliini pealelemendid on kohusetunne ja aumehelikkus.

Kohusetunne dikteerib kategooriliselt — seda tuleb teha ja see tuleb jätta tegemata. Eriti silmapaistvalt on kohusetunne arenenud inglaster. Me tunneme admiral H. Nelsoni Trafalgari merilahingu päevakäsku, mis lõppes sõnadega: „Ma loodan, et iga inglane täidab oma kohust.“ Ja iga võitleja täitis oma kohust, pannes kaalule oma elu või ohverdas selle nagu päevakäsu autor. Ehk veel üks näide. Hiigelauriku „Titanicu“ hukkumisel Atlandi ookeanis 15. aprillil 1912 leiti, et ühes päästepaadis on kaks inimest rohkem, kui paat suudab kanda, ja kahel tuleb lahkuda. Kaks inglaster ütlesid: „All right!“ ja hüppasid jääkülma vette. Need on väited suurest kohusetundest, mis on pika aja kasvatuse vilja ja suurele rahvale saanud kindlaks iseloomujooneks.

Ka aumehelikkus on enesedistsipliini-küsimus. Aumees käitub ja toimib kaasaegse ühiskonna poolt õigeiks ja kõlblaiks peetavate põhimõtete järgi oma enese mina nõuetel, vaatamata sellele kas see või teine samm talle isiklikult on kasulik või mitte, kas praegusel momendil ta käitumine leiab massi heakskiitmist või selgub tehtud toiminguga väärtus alles hiljem või jääb koguni tasumata.

Kohusetunne ja aumehelikkus on kõlbeliselt kõrgesti arenenud isiku omadused, nad on kauaaegse kõlbelise kasvatuse produktid. Endastmõistetavalt tahaksime oma noortel näha suurt kohusetunnet ning kõrget aumehelikkust ja seepärast seame kõlbelise kasvatuse aukohale oma haridussüsteemis!

Noorte kasvatamise küsimus väljaspool kooliruumi, teissugustes tingimustes kui tavaline õppetöö, on käsitlusel mitmel maal: Prantsusmaal, Hollandis ja Norras, Itaalias ja Saksamaal. Prantsusmaal on koostatud kavad, kuidas võtab osa õpilaste suvilaagrite korraldamisest riik, departemang, kogukond, kool, perekond. On valmimas suvilaagrite tegevuskavad. Saksamaal, eriti Preisi osas, näeme noori sirgetes kolonnides laagritest marssivat viljavaljajadele tööle. Seal on kehtima pandud oma süsteem, mille tuumaks on töö.

Õpilaste suvilaagrite korraldamine tuleb tõsiselt käsile võtta ka meil. Suvilaagrid peavad kujunema tarvilikuks jätkuks talvisele koolitööle. Suvilaagri korraldamine ei ole meil ju tundmatu asi: neid on korraldanud juba aastaid meie noorte kristlikud ühingud, skaudid ja gaidid, noorsepääd ja noorkotkad. Aga see toimus ikka piiratud arvul ja erilisel valikul. Nüüdsest peale tuleb laagrite korraldamine seada laiemale alusele, koolil ja õpetajal tuleb käed külge panna. Millisel viisil ja kujul seda teha on eriküsimus. Meie astume sel alal veel esimesi samme, kuid pole kahtlust, et peame selle ühe lüli, noorte suvilaagri, oma noorsoo kasvatusse võtma.

Lõppeks tähendan veel kord, et laagrist osavõtjaid ei taheta siin militariseerida, vaid siin arutellakse ühiselt, kuidas korraldada meie noorte kasvatamist nõnda, et sellest oleks kasu neile endile, meie riigile ja rahvale. Me tahame noorte tegelikele juhtidele näidata, mis sel alal teha võiks. Loodan, et täna alanud laager pakub osavõtjatele mõndagi positiivset. Selleks soovin laagritele head edu!

Kooli osa riiklikus ja kultuurpropagandas.*)

M. Raud.

I. Kollektiivhing.

Propagandaks nimetame avaliku arvamise teadlikku ja sihilikku mõjustamist. Propaganda on seltskonnategelaste ja poliitikameeste lahutamata kaaslaseks. Ükski uuendus ei ole mõeldav propagandata. Ta tungib igasse kolkasse ja igasse majja. Teda kasutatakse heas sihis ja tarvitatakse kurjas sihis. Temal on oma head ja kurjad inglid.

Avalik arvamine on vägev tegur. Ta moodustab selle vaimse õhkkonna, milles me elame. Tema korraldab meie riietust ja määrab meie käitumist ning suhtumist üksteisesse. Avalik arvamine liitlasena on tugev abimees, aga vastasena on ta niisama tugev pidurdaja. Teda ei saa murda, vaid teda tuleb ümber kujundada.

Avalik arvamine on muutlik. Temal on oma kõrgrõhkkonnad ja madalrõhkkonnad, tsükloonid ja antitsükloonid. Aga ka tema muutumised sünnivad kindlate seaduste järgi. Mõnikord näib küll, et muudatus on sele-

*) Käesolev artikkel ja sellele järgnevad on ette kantud algkoolide juhatajate suvilaagris Tondil 16.—20. augustil 1937.

tamatu. Võtame näiteks Hispaania. Oli vanameelne ja kiriklik riik. Aga korraga läks seal lahti kloostrite rüüstamine ja kirikute põletamine. Mispärast? Kuidas see tuli, et klerikaalne rahvas hakkas korraga oma pühadusi teotama ja rüüstama? Meelemuutuse põhjused olid olemas alateadvuses. Aastate kestel oli kogunenud rahva hingesse kibedust ja viha munkade, preestrite ja kirikliku korra vastu. Tuli revolutsioon ja vabastas alateadvuse.

Mõnikord on avalik arvamine peidus rahva hinge hämaruses. Peab tulema mõni sündmus, ilmuma laulik, kõnemees või riigimees, kes äratab rahvahinges suikuva otsuse. On kogunenud kuiva materjali ja on vaja vaid tikku, mis paneks lõõmama tuleriida. Sellega on seletatav ka suurte juhtide tekkimine ajavahemikkude tagant. Juhi tõusmiseks on vaja tugevat isikut, aga on vaja ka sobivat aega. Aeg peab täis saama.

Aga avalikku arvamist saab muuta inimeste teadvuse kaudu. Suur osa avalikku arvamist ei ole muud kui isiklike arvamiste kogusumma. Mõte, mida jagab rahva enamus, muutub avalikuks arvamiseks. Sellele põhjenebki primitiivne propaganda: mõjustatakse üksikuid, kuni üksikuist arvamistest moodustub avalik arvamine ja korratatakse üht mõtet nii kaua, kuni temaga harjutatakse (Cato: „Ceterum censeo, Carthaginem esse delendam“).

Aga nüisugune primitiivne propaganda on aeglane ja väsitav. Märksa kiiremini saab edasi vastupidise töötamisega — üksikuid isikuid mõjustatakse massi kaudu. Massi on tihti kergem veenda kui üksikut isikut. Ja kui on võidetud mass, tuleb üksik isik kaasa.

Inimese elu ja tegevust juhivad kaks hinge — individuaalhing ja kollektiivhing. Kui tarvitada loodusteaduslikku väljendust, siis võiks ütelda, et mass ei ole üksikute isikute füüsiline kogu, vaid nende keemiline ühendus hoopis uute omadustega. Esimesena juhtisid tähelepanu sellele asjaolule kohtunikud ja kriminalistid, kes püstitasid probleemi, kas neid, kes kaasa kistud avalikust mässust saatsid korda kuritegusid, võib karistada samadel alustel kui teisi, kes talitasid kuritegelikult üksikult kaine kaalumise järgi. Ja tõesti — ei olnud need verejanulised vampiirid, kes Prantsuse revolutsiooni päevil hõiskasid giljotiinile, vaid harilikud keskmised kodanikud, keda kandsid üldise meeleolu vood. Massi keskel võib inimese iseloom muutuda. Mehed, kes muidu vagusad kui lambad, võivad muutuda julgeks kui lõvid. Mass mõtleb teisiti kui üksik.

Mass on märksa vastuvõtlikum tunnetele kui loogikale ja mõistuse argumentidele. Massi saab kergemini naerma ja nutma kui üksikut. Massi intelligents on üldse märksa madalam kui üksikute oma. Seda on juba vanasti tähele pandud. Tuttav on Rooma vanasõna: „Senaatorid on tublid mehed, aga senat on bestia“. Kui me moodustaksime kongressi mõttetarkadest, kunstnikudest, luuletajaist ja teistest kõrge intelligentsiga inimestest, siis poliitikasse, ususse ja tunnetesse puutuvais küsimusis nad otsustaksid nagu keskmised kodanikud. Mass ei armasta uusi mõtteid, tema lepib lihtsate tõdedega, mida igauks tunneb, aga ta armastab võimast ja kaasakiskuvat veendumust.

Mass ei ole iseenesest ei hea ega halb, rumal ega tark, ta on vaid teissugune kui üksik. Ta võib tõsta alaväärsse isiku kõrgele, võib tallata ka väärtusi jalgade alla. Mõnikord leiab suur kogu instinktiivselt seal õige tee, kus üksikud targad on nõutud ja võimetud.

Aga mass moodustab jõu, mis murrab maha raskused. Mass on vägev ja tugev. Ta on tugevam surmast. Oma jõust annab ta osa ka üksikuile ja teeb nad tugevaks.

Oleks ekslik arvata, et kollektiivhing avaldub ainult seal, kus inimesi palju on koos ruumiliselt.

Nad võivad olla ruumiliselt ka lahus. Seisus, erakond, tsunft, korporatsioon, rahvus, kes pillutatud laiali teiste rahvaste hulka — kõik niisugused ühiste põhimõtete, sihtide, traditsioonide ja huvide järele koondatud ühingud võivad moodustada massi, kus valitseb oma avalik arvine.

Ka kool on kollektiiv ja temal võib kujuneda kollektiivhing. On märganud, et mõnedki õpilased on kodus hoopis teissugused kui koolis. Need juhtumid ei ole haruldased, kui vanemad kuidagi aru ei saa, kuidas nende poeg, kes kodus on korralik, saadab koolis korda ulakusi. Kui moodustada õpetajaist, kes teatavasti on enamikus individualistid, väeosad, käituvad nad kui sõdurid ja kui asetada nad koolipingile, ilmnevad nende juures koolipoisi vembud.

Sellepärast tuleb õpetajal oma pedagoogilises töös alati arvestada kollektiivhinge. Ta ei ole mitte ainult üksikute, vaid ta on ka masside kasvatajaks. Veel enam on õpetajal kokkupuutumisel kollektiivhingega seltskondlikus töös. Oma ameti järgi on ta propaganda tegelane. Propaganda abil peab ta harima seda pinda, mis peab vastu võtma tema pedagoogilist külvi. Õpetaja tegevuseväljaks ei ole mitte ainult kool, vaid kogu kooliringkond. Ta ei kasvata mitte üksi individuaalhinge, vaid ka kollektiivhinge. Sellepärast peab ta propagandaseadustes samuti kodus olema kui pedagoogilistes tões.

II. Propaganda viise.

Propaganda on teadus ja on kunst. Propagandat tehakse südame sunnil ja propagandat tehakse palga eest, teadlikult ja alateadlikult, jaatavate ja eitavate tagajärgedega.

Kõige vanem ja meile kõige tuttavam propaganda liikidest on usuline propaganda. Seda oleme õppinud tundma juba koolipingis usuõpetuse tundidel. Apostel Paulus oli suur ja väsimatu propagandategelane. Ristikoguduse kasvamine salgakesest Jeesuse õpilastest ülemaailmseks jõuks ei põhjene mitte ainult ristiusu kõrgetele aadetele ja mõtete sügavusele, vaid ka misjonäride ennastsalgavale tegevusele. Siit õpime tundma propaganda edu esimest tingimust. Propaganda tegija enese vankumata usk oma asja õigusse ja kindel veendumus, et tema töö on hädavajalik, on propaganda edu peatingimus. Fanaatikud on ikka võimsad propaganda tegelased. Kui aate levitaja ise ei usu aadetes, mida ta kuulutab, kui tema kohta maksab sõna: „Käige mu sõnade, mitte mu tegude järgi“, siis on asi halb.

Ürgristikoguduse misjonitöö põhjenes misjonäride isiklikul algatusel. Hiljem muutus see katoliku kiriku kavakindlaks propagandaks. Vajadus võidelda pealetungiva luteri usuga kutsus juba 1622. aastal ellu propaganda-asutuse, mille ülesandeks oli levitada katoliku usku ja hoolitseda paavstivõimu suurendamise eest. Propagandavõrk tõmmati üle kogu katoliikliku maailma.

Katoliku kiriku propaganda on suurepäraline hoone. Tema juures võime tundma õppida propaganda edu kolme tingimust: 1) kavakindel ja raudsete kätega juhitud organisatsioon, 2) vankumata distsipliin, 3) noorsoo mõjustamine sihikindla kasvatusel abil.

Viimase kolmekümne aasta jooksul õppis meie rahvas põhjalikult tundma revolutsioonilist propagandat, mis osutus vägeväks poliitiliseks teguriks, mille ees värisid riigid. Revolutsioonilise propaganda peasisuks on rahul-

olematuse tekitamine ja süvendamine ja kõige rahulolematute koondamine. See propaganda kiskus kaasa laiu hulki, vaatamata sellele, mis oli rahulolematuse põhjuseks. Vaja oli vana kord hävitada, küsimata, mis tuleb asemele. Vene revolutsionääride juhtideks ei olnud sedavõrd töölisel, kui aadlik noor-sugu, ehk küll tsaarivalitsus just aadli eest hoolitses ja temale toetus. Selle propaganda teeb hädaohtlikuks tema nakkavus. Teda ümbritseb vabaduse romantika ja seikluste võlu. Tema vaimustab noorust, mis juba loomusunnil on maailmaparandaja. See propaganda võtab kergesti pinda seal, kus masside keskel valitseb rahulolematust. Mida tervemad ühiskondlikud olud, seda vähem on tal pinda.

Revolutsioonilise propagandaga käis käsikäes meil sotsialistlik propaganda, mille sihiks on tööliste liitmine võimsaks tööliklassiks. Kollektiiv-hing ei ole siin mitte ainult subjektiks vaid veel suuremal määral objektiks. Tähtis ei ole üksi tööliste ühistunde arendamine, vaid tööliklassi painutamine sotsialismi põhimõtete ja juhtide alla.

Sotsialistlik propaganda arenes kommunistlikuks. See on vist kõige täiuslikum propaganda, mida tunneb maailma ajalugu. Tema on mitmepalgeline. Tema on ühel ajal negatiivne ja positiivne, hävitav ja ehitav. Venemaal ta sisu muutub vajaduse järgi, aga teistes riikides töötab ta revolutsioonilise propaganda põhimõttel. Siin töötatakse juba teaduslikult väljaarendatud meetoditega. Tema ülesanne on rahva kollektiivhinge juhtida sõnakuulelikuks tööriistaks. Propaganda on Venemaal valitsemise vahendiks. Kommunistliku propaganda jõud seisab tema agressiivsuses. Propaganda tegelased kuuluvad ikka ja alati löögirühma.

Õige lähedalt sugulane kommunistliku propagandaga on fašistlik propaganda. Siin astub kommunistliku partei asemele juht ja tööliste koondamise asemel on lähtekohaks rahvuslik ühtlus. Fašism viib juhi printsüübi, mis kollektiivhinge juures ikka on au sees, viimaste konsekvenditeni.

Segu mitmesugustest propagandaviisidest moodustab erakondlik propaganda. Propaganda viis oleneb erakonna iseloomust. Kuid kõigil neist oli niipalju ühist, et nad laialiselt määral kasutasid revolutsioonilise propaganda taktikat: nad katsusid sünnitada rahva keskel rahulolematust, süüdistades teisi erakondi. Nad liialdasid, kõnelesid ebatõtt, määrisid teiste erakondade tegelaste au, kiskusid maha autoriteeti. See propaganda kujunes negatiivseks.

Seda erakondlikku lõhkumisetööd kroonisid vabadussõjalased oma äärmise demagoogiaga, mis ei tunnistanud enam mingisugust piiri.

Tuttav on meil ka karskuse propaganda. Siit õpime, et propaganda edu ei olene ainult tegelaste agarusest. Vaatamata sellele, et karskuse tegelastel oli kasutada küllaldaselt rahasummasid ja et nad töötasid energiliselt, ei ole nende propaganda annud tagajärgi. Kadunud V. Reimani päevil oli avalik arvamine sellele propagandale soodus, aga järeltulijad ei ole suutnud säilitada sedagi positsiooni.

Kõige harilikum ja igapäevsem on kogu haritud maailmas ajakirjanduse propaganda. Ajakirjandus moodustab avaliku arvamise kujutamisel määratu suure jõu. Vähe on inimesi, kes otsustavad poliitiliste ja ühiseluliste küsimuste üle iseseisvalt. Nende arvamisest kujunevad selle ajalehe järgi, mida nad on harjunud lugema. Harjumus avaldub ka ajalehe valikul. Inimene peab kinni lehest, mida ta on harjunud lugema.

III. Rahvuslik ja riiklik propaganda.

Eesti rahvuslik propaganda on pärit ärkamisaja päevist. Kõik ärkamisaja avalikud tegelased, kes äratasid rahvuslikku tunnet, õpetasid ja kasvasid rahvast, olid töömehed rahvusliku propaganda alal. Nende hulgas olid au sees koolmeistrid. Nemad olid kohtadel rahva juhtideks. Nemad pääsesid rahva hingele lähemale kui ükski teine. Nemad olid noorte kasvatajad ja vanemate juhatajad. Nad tegid rahvuslikku tööd seltsides ja laulukoorides, aga ka perekondlikel pidudel ja isegi palvetundides. Meie aja seisukohalt oli nende tegevus ulatuslikult kitsas. Kuid ta vastas tolleaegsetele võimalustele. See töö oli väsitav ja raske ning koolmeistri palk oli väike. Koolmeistri kohta võib ütelda, et ta on pisku üle ustav olnud. See seab tema ja kogu tolleaegse kooli eesti ajaloo aukohale.

Selle järele, kuidas arenes aeg ja kuidas järjest kasvas juurde uusi töötajaid, kasvas ka rahvuslik iseteadvus. Kuid õnnetuseks kasvas lopsakalt ka erakondlik sallimatus. Ennesõjaaegset olukorda iseloomustas V. Reiman järgmiselt:

„Haritud rahvaliidmed on vaenulisteks leerideks lahku läinud, ja mitte vähem kui vastastikune hävitamine näib olevat seatud sõja eesmärgiks. Vastasrinna ülesehitavat tööd matab sõjaratsude kapijade tolm kinni. Suured aktivad jäävad kahe silma vahele, ainult passivaid nähakse ja analüüsitakse agarusega, nagu tahetaks neist kullahunnikuid välja sõeluda. Avalikke asutusi ei laideta, et seal lohakalt töötatakse ja tagajärjed halvad, vaid et seal omad mehed viimseni ees ja taga ei ole“.

Iseseisvuse sünnipäevadel oli rahvuslikku ükskõiksust ja isegi otsest vaenu rahvusliku töö vastu palju. Oli linnu, kus kadakasaksa meelsus õitses lopsakalt, kus kodus, tänavatel ja ärides kõneldi saksa keelt ja kus peeti alaväärtuslikuks kõike, mis kandis eesti nime. Ka eesti seltskonnas oli silmapaistvatel kohtadel tegelasi, kes pidasid uhkuseks kirjutada oma nime võõrapäraselt, eesti keele õigekeelsuse reeglite vastu. Vanaaegne saksapärane vigane õigekirjutus muutus pühaks traditsiooniks, mida ei suuda ükski väärata.

Tolleaegse radikaalse voolu üks osa pidas rahvuslikku tööd tagurlikuks ega suutnud seda küllalt mõnitada. Rahvus pidi olema tagurlik nähtus. Haritud noorsoos kasvas rahvuslik ükskõiksus ja venemeelsus.

Eesti iseseisvuse saavutamise ei suutnud läita nii suurt vaimustust, et rahvuslik ükskõiksus oleks kadunud. Mäletame veel Vabadussõja algpäevi, kus mõndagi eesti poega tuli vägisi saata rindele, sest et ta ei tahtnud teada iseseisvusest. Mäletame ka neid tegelasi, kes rinde taga pingutasid jõudusid, et rindel võitlevate vägede meeleolu mürgitada.

Iseseisvuse esimestel aastatel oli eesti laste tung muulaste koolidesse suur. Eesti perekondi, kus koduseks keeleks on võõras keel, on nüüdki veel.

See oli veebruaris 1928. Eesti Vabariiki pühitses iseseisvuse 10 aasta juubelit. Kõik ajalehed pühendasid sellele riiklikule sündmusele artikleid. Seda tegi ka ühe erakonna häälkandja, aga õige omapäraselt. Ta ilmutas juubelipäeval partei läkituse „kõigile töötavatele hulkadele Eestis“, milles kutsuti töölisi koonduma „Eestimaa töölisühingute keskliidu“ ümber ja mis lõpeb sõnadega: „Elagu Eesti — töörahva vabariik“. Milleks kujunes töölisühingute keskliidu tegevus Eesti Vabariigi suhtes, seda mäletame kõik.

Ja paljuks on sellest ajast möödunud, kus vaenulised vennad seisid üksteise vastu, kus kodusõda ei olnud enam kaugel. Need olid ajad, kui meie silmade ees täitusid sõnad, et ehiti prohvetite haudu, aga prohvetid ise

visati kividega surnuks. Pühitseti Vabadussõjas langenute mälestussambaid, aga Vabadussõja elavaid kangelasi ujutati üle sofa ja rõvedustega.

Ei ole parata — meie rahvuslikus tundes ja riiklikus meelsuses on veel kahetsetavaid tühikuid. Aga väikeriik ja väikerahvas ei tohi säärast passiivsust kõige elulisemais küsimustes sallida. Organism võib olla väike, aga ta peab olema seesmiselt tugev. Nii on siis meil propagandaks laiad tegevusväljad. Eesti rahvuslik ja riiklik ühistunne ei tohi olla nõrgem kui meid ümbritsevates riikides.

Ühistunde puudumise üle ei saa meilgi kaevata. Aga ühistunne haarab ainult väiksemaid üksusi. Erakonnad arenesid jõudsasti. Poliitiliste erakondade kõrval kasvasid kiiresti kõiksugused sõpruskonnad ja kildkonnad — mitmesugused liidud ühistegevuses, akadeemilises elus ja mujal.

See laialivalgumise tung on vist seletatav meie minevikuga, mis ei võimaldanud ühinemisi laiemas ulatuses ja mis soodustas killunemist. Meie rahvas oli kaua killustatud. Elati mõisade ja valdade järgi. Valdade ja mõisade järgi kujunesid ka sõpruskonnad. Oma valla rahvas hoidis kokku. Naabrivalla inimesi naerdi ja pilgati. Naabri valla inimestel olid oma sõimnimed. Kui naabrivalla poisid said kõrtsis kokku, läks kohe loomiseks. Rahvajutud tõendavad, et kui kusagil maanteel kaks pulmasõitu juhtusid kokku, siis kestis taplus nii kaua, kuni ühest pulmast peigmees ja teisest pruut olid langenud.

Ärkamisajal hakati asutama esimesi ühiseid ettevõtteid, mis ulatasid üle maa. Aga pea olid platsis erakonnad ja vihavaen nende vahel lõi lõkkele. Ei sallitud teise osakonna mehi ettevõtete juhtimisel. Tegevuse asjaliku arvustuse ja hindamise asemele astus erakondlik jonn. „Tuisklaste“ ja „baltlaste“ sõjas ilmus see vängel kujul. Kõige teravamalt tuli see nähtavale Eesti Kirjameeste Seltsis, kus konksude varal hoiti eemal teisitimõtlejaid ja kus neid valimistel tõrjuti vägivallaga eemale ja kus vastastikku süüdistati üks-teist riigi äraandmises.

Ja nii oli see ka hiljem, kui oli tegemist ühiste ettevõtetega suuremas ulatuses.

Nüüd, kus mõisad kadunud, oleks aeg kaduda ka mõisaegsetel traditsioonidel.

Vaja on hoolitseda rahva tsentripetaalsete jõudude eest, otsida ja arendada seda, mis meid ühendab, hoolitseda meie rahvusliku ühistunde eest ja lepitada vaenulisi vendi.

Viimaseil aastail on ka meil asutatud riikliku propaganda talitus. Vanades kultuurriikides on säärased asutused juba ammu olemas ja neil on oma ülesannete täitmisel käsutada suured summad. Kuid ametlikust propagandast on vähe. Siin peavad end tööle rakendama vabatahtlikud, kellele see on südameasjaks. Õpetajad on mitmesugustest rahvuslikest üritustest hoole ja energiaga osa võtnud. Suures enamuses on nad oma seltskondlikus töös kasvatanud isamaaliku vaimu. Seda on vaja jätkata veel suurema hooga ja kavakindlusega. Õpetajaskonda ootab kavakindel propaganda töö. Vaja säilitada ja veelgi arendada vanu koolmeistri traditsioone rahvusliku töö alal, sest õpetaja on oma ümbruskonna juht.

Rahvusliku ja riikliku propaganda vajadus kasvab välja õpetaja töö iseloomust. Pedagoog ei saa teha mõttetut tööd. Aga mõttetuks muutub noorsoo kasvatamise töö siis, kui koolist õpilase lahkumise järele see kohe maha lõhutakse, mis õpetaja on üles ehitanud. Rahvakooli ülesanne on kasvatada

noort inimest kui tervikut, kelle hingelised omadused on välja arendatud ja kooskõlastatud. Kasvatustöös seisab riikliku tunde kasvatamine ja süvendamine tähtsal kohal. Kool peab kasvatama patriootilist noorsugu. Õpetaja ei saa siis ka ükskõiksest pealt vaadata, kuidas väljaspool kooli tema töö hävib.

Algkooli õnnetuseks on see, et õpilased temast liiga vara lahkuvad. Kool jääb õpilastele seljataha neis aastais, kui abstraktne mõtlemine alles algab. Kodaniku kasvatamises jääb külvitöö algkoolis pooleli. Sellepärast on õpetaja püha kohus jätkata koolist lahkunud noorte kasvatamisetööd ja selle juures peab ta erilise hoolega silmas pidama riigimeelsuse ja rahvustunde kasvatamist.

Ei ole ühtki ametit, mis seisaks kõigile rahva klassidele nii lähedal kui õpetajaamet. Õpetaja puutub kokku kõigi seltskondlike kihtidega. Tema on kõigi usaldusmeheks, sest tema kätte toovad vanemad oma kallima varanduse — lapsed. Temal on kõigile klassidele midagi ütelda. Tema omab seltskonnas autoriteedi. Seda autoriteeti peab ta kasutama riiklikes huvides. Ta peab jääma seltskondlike jõudude juhiks väljaspool kooli. Tal on eriti tähta siin vahekohtuniku ülesanded. Tema asi on vastuolusid siluda. Kooliringkonnas elavad kõrvuti peremehed, sulased ja popsid, tööandjad ja töölised, poliitiliselt konservatiivsed, liberaalsed ja radikaalsed kodanikud. Kõigil neil on võimalik rahulikult üksteise kõrval elada, nagu nende lapsed koos koolis käivad. Aga peab olema keegi, kes neile näitab, mis neid ühendab, ja kes vastu astub neile ollustele, kes elavad rahvakihtide vastuoludest. Keegi peab ometi rahvale selgeks tegema, et see, mis kahjulik mesipuule, ei või olla tuluks mesilastele.

Riikliku propaganda võimalus avaneb õpetajaile eriti seltskondlikus töös. Mitmelt poolt on avaldatud soovi, et õpetaja koolihuvides peaks loobuma seltskondlikust tööst. Aga sellest oleks kahju, sest siis annaks õpetajaskond juhtiva osa seltskondlikus töös vabatahtlikult käest ära, loovutaks oma tähtsad positsioonid. Teame, et see on raske töö, sest seltskondlik tegevus nõuab maaõpetajailt palju aega ja raiskab palju energiat. Ei ole ühtki teist kutset, mis oleks nii seotud seltskondliku tööga, kui maaõpetaja amet. Seltskond peab õpetaja osavõttu seltskondlikust tööst nii endastmõistetavaks, et seda isegi rohkem hinnatakse kui õpetaja otsest tööd. Kui vabaneb õpetaja koht, nõutakse: andke meile hea seltskonnategelane, ja suur osa kaebusi õpetajate peale sisaldavad süüdistusi, et õpetaja hoidub seltskondlikust tööst või on sel alal võimetu.

Aga seltskondlik töö on läinud juba nii mitmekesiseks, et õpetajaid enam igale poole ei jätku. Seltskonnas on ju ka veel teisi haritud jõude. Ka ei tohi õpetaja seltskonnatöö muutuda mõttetuks tampimiseks. Ta peab ikka jääma kooskõlla õpetaja otseste ülesannetega — õppe- ja kasvatustööga.

„Seltskondliku töö“ iseloom on nimelt viimaste aastate kestel palju muutunud. Endisel ajal, kui seltskondliku elu vormid olid maal primitiivsed, seisid avalikud peod, nagu kontserdid ja näitemängud, rahva kasvatus ja koondamise teenistuses. Iga peo keskpunktiks igatseti seada mõni „kõne“. See määrab tollaegsete maapidude suuna. Puhtakujuline lõbutsemine ja ajaviide oli koondatud simmanitesse. Nüüd, kus linna peenendatud kultuur on tunginud ka maale, ei suudeta ka seal säärase primitiivse lõbuga enam leppida. Moodne tants nõuab paremat ruumi kui talutare ja paremat muusikat kui lõõtspill joobnud külapoisi käes. Nüüd pannakse avalikud peod

täitma simmanite ülesandeid. Ja paljudes kohtades on nad omandanud simmanite iseloomu.

Vanade traditsioonide järgi aga nõutakse, et korraldagu õpetaja ka simmaniteks muutunud avalikke pidusid ja tehku selleks lahti isegi koolimajade ukсед. Aga see ei ole tõesti enam kooli ja õpetaja ülesanne. Ei sünni ka õpetajal igas näitemängus kaasa mängida. Õpetaja peab teadma, mis on temale kõlblik ja mis sünnib kokku kooli autoriteediga. Nilbetest ja kahemõttelistest tükkidest peab ta eemale jääma. Õpetaja osavõtt pidude korraldamisest on õigustatud ikka ainult selle võrra, kuidas neid suudetakse rakendada hariduse, rahvakasvatuse ja propaganda teenistusse. Seltskondlik elu ei seisa ju ometi ainult lõbukultuuris.

Õpetajail tuleb olla peale selle valvel, et organisatsioonide hulk kohal ei paisuks nii suureks, et see killustaks seltskonna jõudu ja sünnitaks ebatervet võistlust. Temal endal ei ole vaja oma tööjõudu hulga organisatsioonide vahel lõhestada. Ta ei tohi iialgi lasta silmist seda sihti, mille taotlemiseks ta seltskondlikus töös kaasa kisub.

IV. Kultuurpropaganda.

Kadunud Fr. V. Mikkelsaar ütles, et kui on tegemist kooli huvidega, siis peavad kõik koolitegelased kokku hoidma kui vandeseltskond, ja kui vaja on selgitada rahvale kooliküsimust, siis peavad nad minema rahva sekka nagu Jeesuse jüngrid. Vajaduse korral peab olema õpetaja ka misjonär. Korralik koolitöö nõuab avalikku arvamise toetust. Muidu on raske saavutada soodsaid väliseid tingimusi ja luua kodudes õhkkonda, mis koolitööd edendaks.

Meie rahvakool on oma kestusel iseseisvuse päevil saanud tunda mitmesugust avalikku arvamist, küll kõrgrõhkkonda, küll madalrõhkkonda. Esimesil päevil oli avalik arvine koolile soodus. Kooli nõudmistele tuldi vastu, õpetajaid hoiti, nende tegevuse vastu tunti huvi. Võeti vastu isegi säärased radikaalsed nõudmised nagu 24-tunnine töönädal.

Aga siis tuli majanduslik kitsikus ja temaga muutus avalik arvine kooli vastu. Võeti tõsiselt kaalumisele isegi haridusministeeriumi kaotamise küsimus. Seltskond muutus kooli vastu passiivseks, ei puudunud ka otsesed vaenuavaldused. Meeleolu muutuse põhjused võib jagada kolme liiki: 1) põhjused väljaspool kooli ja õpetajaskonda, eriti kunstlik rahulolematuse õhutamine poliitiliste erakondade poolt, 2) põhjused, mis peituvad õpetajaskonnas, 3) põhjused, mis peituvad puudulikes koolikorraldusis ja hariduseoludes. Ei ole koht siin neid põhjusi lähemalt analüüsida, aga tagajärgi peame arvestama.

Nüüd viimaseil aastail on suhtumine koolisse jälle paranenud. Kesk-kooli küsimused huvitavad rahvast. Aga ka algkooli hinnatakse kõrgemalt kui üksvahe.

Ei saa ütelda, et seltskonnal puuduks huvi hariduslike küsimuste vastu. Nende organisatsioonide arv, kelle tegevuse kavas seisab kultuuritöö, on küllaltki suur. Aga nende organisatsioonide tegevus on laiali valgunud. Vähem tähtsad asjad kisivad rahva tähelepanu kultuuri peategurilt rahvakoolilt. Rahvakool ei seisa seltskondliku hoole tulipunktis.

Missugused puudused takistavad ja raskendavad rahvakooli tööd ja missugused probleemid nõuavad lahendamist, see on koolitegelastele teada:

koolimajad, õppeabinõud, internaat, toitlusolud, eelarvesummade nappus. Neid küsimusi ei saa lahendada ainult seaduseandlusega ja administratiivsete abinõudega ülalt alla, vaid see nõuab kogu rahvalt teadlikku jõupingutamist ja isetegevust. Puuduste kõrvaldamine on seotud suurte kuludega. Aga neist saab kergemini üle siis, kui kool on rahvale armas ja kui saadakse aru kooli tähtsusest ja tema ülesannete suurusest.

Õpetajaskonnal seisabki ees samasugune ülesanne kui igal elujõulisel organisatsioonil: ta peab propageerima rahva seas neid ideid, mis on tema tegevuse tuumaks. Seda on õpetajad jõudumööda teinud. Aga nähtavasti on seda, mis tehtud, veel vähe. Ka on sündinud kooli propageerimine kindla kavata. Õpetajaskonnal on kultuurpropagandaks head võimalused. Tal on oma tsentraliseeritud organisatsioon. On tugevad üleriigilised keskasutused Õpetajate Koda, Eesti Õpetajate Liit, Eesti Keskkooliõpetajate Kogu, Kutsekooliõpetajate Ühing jt. Kohtadel töötavad õpetajate ühingud. Osavõtt seltskondlikust tööst võimaldab kontakti silmapaistvate tegelastega kohtadel. Koolitöö annab õpetajale esinemiseks vajaliku autoriteedi. Ei ole kuulda olnud, et tegevust oleksid takistanud rahalised raskused. Vaja on vaid kava ja organiseerivat kätt.

Kultuurpropaganda peaks õpetajaskonda huvitama veel sellepärast, et sellega on lähedalt seotud tema teenistuslikud huvid. Õpetajaameti aineeline tasuvus on suurel määral sellest lugupidamisest, mis rahval on kooli vastu. Ka õpetajate palgaküsimus on hariduse probleem. Õpetajaile maksetakse palka selle järgi, kui kõrgelt hinnatakse nende töövilja — kasvatust ja haridust.

On rida küsimusi, mida õpetajad seltskonnale järelejätmatult peavad korradama ja mida nad ikka peavad rõhutama. Nimetame neist mõnda.

1. Hariduseküsimus on kogu riigi ja rahva tuleviku küsimus. Haridus on vägev relv võitluses rahva iseseisvuse, vabaduse ja parema tuleviku eest. Sellepärast valitseb riikide vahel hariduses samasugune võistlus kui relvasuses. Eesti ei tohi jääda hariduse suhtes Euroopa metsakolkaks.

2. Kogu hariduse aluseks ja nurgakiviks on algkool. Hariduse standardi mõõdetakse alghariduse tasemega. Korraliku algkoolita ei saa olla korralikku keskkooli ega kutsekooli. Laste ees, kes ei omanda korralikku algharidust, on kõrgemate koolide ukсед kinni. Sellepärast peab algkooli kordaseadmine olema kõige tähtsamaks hariduslikuks ülesandeks.

3. Kooli korrastamine peab pidama sammu aja nõudmistega. See on ääretu kahjulik arvamine, et kool võib töötada korralikult samades tingimustes, mis valitsesid vanasti — tsaariajal. Lööksõna „kuidas meie koolis läbi saime!“ on mõttetetu, sest ühelgi alal ei saada enam läbi esivanemate viisi: teistmoodi tehakse põllutööd, teistmoodi on tööstus arenenud, teistmoodi liigeldakse. Kuidas on siis võimalik ainult kooli vanamoodi korraldada! Iseseisvus on loonud hoopis uue olukorra ja iseseisvuse kaitsmine ja rahva elu korraldamine muutunud olukorras esitab ka koolile uued ülesanded.

4. Summad, mis antakse välja alghariduse peale, kuuluvad kõige produktiivsemate kulude hulka, sellepärast ei tohi neid karta. Kui ei ole raha koolide jaoks, siis peab teda jätkuma vanglate ja haiglate jaoks.

5. Kooli korraldamisel peab seltskond pingutama oma jõudu ega tohi jääda lootma riigi abile. Kogu maailmas kannab omavalitsus koolide alal suuri kulusid.

6. Hoolitsemine rahvakoolide eest peab olema kõigi erakondade ja kõigi rahvakihtide südameasjaks, sest rahvakool on ühine kõigile.

7. See on väär seisukoht, et kõrge algharidus takistab põllutöö arenemist, tekitades põllutööliste puudust. Põllutöö ei ole rajatud rahva rumalusele. Haridust läheb vaja peremehele kui ka sulasele. Korraliku algkoolita on asjatu ka põllutöökoja konsulentide võrk, sest harimata inimestele on targad nõuanded asjatud. Võõrdumine kehalikust tööst ei põhjene haridusele, vaid kodusele väärkasvatusele. Kui lastele kodus sisendatakse vaateid, et põllutöö on must ja alatu, siis on koolil raske neid ümber kasvatada.

8. See on kahjulik nõudmine, et maalaste kooliaastat tuleb lühendada. Juba tsaariajal nõudsid rahvaelu tundjad, et põllumajandust tuleb nii korraldada, et laste kooliskäimisele ei tuleks takistusi. Meie kooliaasta võrreldes naaberriikide omaga on juba küllalt lühike. Kooliaja lühendamine tähendaks alghariduse vähendamist. Otse selle vastu: hädasti on vaja kooliaastat pikendada ja siduda kooli külge ka koolist lahkunud noorsugu.

9. Koolimajal ja koolimööblil on õpilaste tervise kohta suur tähendus. Eriti on toitusolude korraldamine koolis vajalik.

10. Kooli kasvatuse aluseks on kodune kasvatus. Raske on koolil kasvatada last, kes kodus rikutud. Eriti saab õpilaste lohakuks aluse korratusest kodus. Inimesed peavad silmad lahti tegema ja õieti nägema oma ümbrust. Kodu kaunistamine ei ole mitte ainult hoogtöö, vaid see peab kestma püsivalt.

11. Kodu ei tohi lõhkuda kooli autoriteeti ja vanemad ei tohi laste kuuldes õpetajaist ja koolist halvasti kõnelda. See avaldab mõju õpilaste õppimisele kui ka käitumisele.

12. Ärgu saatku vanemad oma tahtevõimetuid ja lodevaid lapsi kodunt ära üldhariduslikku keskkooli, kus puudub internaat ja vali kodune järelevalve, sest vabanemine koduse järelevalve alt soodustab laste hooletust ja ulakust. Nüisugused lapsed rakendatagu kindla järelevalve all kehalikule tööle.

Sääraseid küsimusi leidub teisigi. Igal pool võivad olla isesugused probleemid. Õpetaja jälgib rahva meeoleolu ja liigutab kokkupuutumistel lastevanematega ja koosolekutel neid küsimusi, mis hoiavad meeli põnevil.

Kui õpetaja kuuleb riigivaenulisi avaldusi, peab ta otsekohe neile vastu astuma; niisama katsub ta sulgeda suud neil, kes ajavad kooli suhtes kahjulikku juttu.

V. Autoriteet.

Kui kaks inimest teevad üht ja sama, siis ei ole see veel kaugeltki üks ja seesama. Nii on lugu ka propagandaga. Ühel isikul on palju rohkem edu kui teisel. Kui inimeste meeled on köetud kuumaks, siis hõisatakse vastu meeli köitvale mõttele, ükskõik kelle suust ta tuleb ja vilistatakse välja ka lemmikjuhid, kui need kõnelevad ebameeldivaid asju. Aga rahulikumatel aegadel vaadatakse väga sellele, kes kõneleb. Mõttele õige väärtuse annab alles see suu, kes tema väljendab. Propaganda tegija mõjub esmajoones oma isikuga. Mida suurem lugupidamine isikust, seda mõjuvam on tema sõna.

Kui õpetaja tahab, et tema sõna rahva keskel midagi maksaks, siis peab ta hoolitsema, et temast kui isikust lugu peetaks. Aga see on raskem läbi viia kui ütelda. Paljas kooliõpetaja nimi ei ole nüüd enam otsustav. Eriti noortel on kerge komistada ja kaotada ümbruskonna lugupidamine. Mõnikord ei ole selleks palju vaja — ainult ettevaatamata samm ja kohe oled halvas kuulsuses. Lubagu sellepärast noored pedagoogid, et neile esitatakse paar õige lihtsat näpunäidet, kuidas panna end maksma ja kuidas säilitada oma autoriteeti.

1. Hoiu, et sa ei muutu rahva naerualuseks. Väldi juhtumeid, mis annavad põhjust keelepeksuks. Õpetaja seisab kõrgel nähtaval kohal. Tema elu ja tegevus huvitab kogu ümbruskonda. Palju on inimesi, kes kõnelevad teisest halba ja otsivad tema tegevusele inetuid motiive. Seda on vähe, mis õpetaja elust jääb saladusse.

2. Hoiu sõprade eest, kes sind ahvatlevad joomisele. Ära katsu võita joomisega „rahvamehe“ kuulsust. Õpetajale pakutakse alkoholi sagedasti ja perekondlikel pidudel surutakse peale. Mõnelegi sünnitab headmeelt joota õpetaja purju. Aga needsamad mehed, kes sind ahvatlevad, on sinu kõige suuremad naerjad, sinu peale kaebajad ja tunnistajad.

3. Ära otsi kõigi sõprust ja ära katsu olla kõigi meele järele. Sest siis ei ole sul kindlust. Aga rahva keskel maksab ainult kindla mehe sõna.

4. Ära otsi seltskonnalt tuge ükskõik kelle vastu, sest sellega teed sa ennast seltskonna võlglasteks. Eriti ära kutsu kooli tüldes ja pahandustes seltskonda kohtumõistjaks.

5. Katsu seista oma ümbruskonnast kultuuriliselt kõrgemal. See nõuab mitmekesiseid teadmisi. Luiska õigel ajal oma vikatit.

6. Ära killusta oma jõudu paljude ettevõtete peale. Ära katsu mängida igal pool ninameest. Au tuleb ka otsimata.

7. Ära karda välja astuda tõe eest. Ära karda võitlust.

8. Ära värise kellegi ees. Ära tee ennast ka madalaks aiaks, millest igaüks võib üle hüpata.

9. Ole lahke lihtinimeste vastu ja katsu neid mõista, kui nad pöörduvad sinu poole oma muredega. Ära kurjusta inimestega, kes seisavad sinust seltskondlikult madalamal.

10. Õpi kõnelema ja vaidlema. Meie päevil läheb seda hädasti vaja.

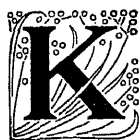
11. Õpi kirjutama ajalehes ja hoolitse selle eest, et sinu ees oleksid lahti ajalehe veerud.

12. Ole tolerantne võõraste arvamiste vastu sedavõrd, kui see ei puuduta rahvuslikku au ja koolihuviseid. Kui kuuled rumalusi, siis pea pool suud kinni, sest rumaluse vastu on ka jumalad jõuetud.

13. Kui oled kaotanud ümbruskonna lugupidamise, siis palu, et teenistuse huvides sind üle viidaks teise ringkonda.

Kooli õppe- ja kasvatustöö arendamiskava.

V. Alttõa.

Kooli õppe- ja kasvatustöö arendamiskava küsimuse tõstis üles Haridusministeeriumi Koolivalitsuse direktor algkoolide juhatajate nõupidamisel 3. jaanuaril s. a., tutvustades koolide juhte sellise kava ülesannetega, eesmärkidega ja näidates selle rakendamisevõimalusi ja vajadust koolitöös. Veebruaris järgnes sellele esialgsele tutvustamisele Haridusministeeriumi Koolivalitsuse ja Kutseoskuse Osakonna ringkiri, mis tegi koolide juhatajaile ülesandeks asuda arendamiskavade koostamisele. Kavade valmimise tähtpäevaks oli antud 5. aprill, pikendust esitamiseks võis anda vastav koolinõunik. Tegelikult sai enamik koolijuhatajatest ülesandega tähtajaks valmis, üksikuil juhtumeil pikendati koolinõunike poolt tähtaega kauemalt 1. septembrini. Selliseid pikendusi oli üle riigi üksikuid ja nii võime nentida, et käesoleva kuu lõpuks on ülesanne täidetud üleriigiliselt täies ulatuses.

Võiks arvata, et kavade valmimisega see töö on lõpetatud, et nüüd, täitnud korralduse, võib koolijuhataja rahuldusega tunda end vabanenud tülikast ülesandest — ja kava koostamine, kus seda tõsiselt võeti, oli kahtlemata „tülikas“ ülesanne. Säärane tõlgitsus oleks eitamatult väär. See tähendaks pinnalisimat käsu täitmist, seepärast et käsk on antud. Koolikirjakogusse seisma pandud kava ei vii sammugi edasi koolitööd. Tõsi küll, tööst oleks seevõrra kasu, et ta koostamise puhul kooli õppejõud on pidanud mõtlema neile paljudele küsimustele, mis esinevad koolitöös ja mida haarab kava. Kuid pikema arutlusega on selge, et kava koostamise mõtte algataja ei mõtelnud lisada juba olemasolevatele pabereile uut kaustikut, vaid kava peab saama tõhusaks vahendiks edaspidises koolitöös. Kava valmimisega on, tahaksin kauges võrdluse pähe ütelda, muretsetud uus tööriist kooli majapidamisse juurde. Ta väärtus ei seisne selles, et ta kasutamata kuskil manipaigas seisab, vaid ta tuleb tarvitusele võtta. Talu ei võida midagi, kui muretsetakse kesteab kui moodne masin kuuri alla seisma, vaid on pigemini kaotanud selle ostmiseks kulutatud rahasumma võrra. Ka kool ei ole midagi juurde saanud, kui tehtud kava ei kasutata, vaid on koguni kahju kannatanud õppejõudude kulutatud energia näol, mis muidu oleks rakendatud võib-olla teisiti produktiivsemalt. Järelikult: kava on tehtud, asugem seda kasutama.

Kuid arvestada tuleb veel teist momenti.

Kava koostati suhteliselt lühikese aja vältel. Hõlpsasti võis silme vahele jääda mõnigi küsimus, mis esineb harvemini koolipraktikas. Ja kui tegelikult oleks väljatöötamise aeg pikemgi olnud, ikkagi ei saa sellist aastaid haaravat plaani koostada jäägita lõplikul kujul korraga. Peale võimaliku unustamise takistab kohest viimistlemist asjaolu, et kooli kui elava organismi tegevuses kerkib järjest uusi probleeme, mida vaja „kavva võtta“, s. o. siduda varemini kavatsetutega. Ei saa kujutella olukorda, et kava oma fikseeritud raamidega takistaks kuidagi elavat elu. Kava ei ole selleks, et soodustada tardumist.

Et elu uusi küsimusi ette veeretab, on meile kõigile selge. Võtkem näit. koolilõpetanud noorte organiseerimise küsimus. Sel alal on meil praegu ikka eeskätt oletusi ja kavatsusi, ent aasta kahe pärast oleme juba mõningate kogemuste võrra rikkamad.

Arvan, et see koolijuhataja, kes koostas n. ü. „tühjendava kava“, ei talitanudki õnnelikult. Mõtlen sellega menetlust, kus kava autor luges eespoolmainitud ringkirjast, et ah, ah: kavas on 7 peatükki, kõik jagunevad all- osadeks, koostagem siis ka kava, mis koosneb seitsmest peatükist ja vastavast arvust paragrahvest. Antud skeem on ikka üldine, selle kohandamine olemasolevaile oludele on koostaja asi. Ja kui seda ei taibata teha (ei taha sellega väita, et selliseid koole pole, kus ringkirja skeem võis tulla rakendamisele täies ulatuses), siis on paratamatu ebareaalne paberlikkus, millest vähe kasu töö juures.

Paar näidet.

Kava näeb ette uurimusi õpilaste töökoormuse jne. üle. Ei ole pedagoogiliselt viljakas, kui mõni kool lähemal aastail need ja need uurimused korraldab, sellepärast et need kavas olevat ette nähtud. Vajadus uurimusteks peab kasvama välja tööst, kava ainult fikseerib need ajaliselt. Kui pole tekkinud probleeme näit. ülekoormatusest, olgu et seda töökorralduse tõttu ei ole või et õppejõud seda ei ole osanud näha, siis ainult kava pärast, või veel kaugemalt võetud, et kõnesolevas ringkirjas uurimused figureerisid, ei peaks küll ükski kool neid korraldama.

Või jälle koolimuuseumi küsimus. Meil on selle alaga tegeldud suhteliselt vähe. Ei mäleta, et sellest oleks ka palju kirjutatudki. Muidugi ei takista küsimuse senine kõrvalpüsimine selle vägagi väärtusliku ürituse teostamist tulevikus. Tean vähemalt üht koolijuhatajat, kes juba aastaid muuseumi mõttega ümber käib, esemeid korjab ja kodumaise kirjanduse puudusel väljast vastavat literatuuri hangib. Oletatavasti pole tegemist erandiga ja tõenäoliselt leidub mitmel pool koolimuuseumi esimesi algmeid kasvõi mitmesuguste kogude või talletatud esemete näol. Kui nüüd korraldamine käsile võtta, siis on kava vajaline ja sel puhul pole paberlikkusest juttugi. Kuid teiselt poolt ei oleks tulemused küll paljulubavad, kui kõik üle tuhande koolijuhataja, ka needki, kes kunagi pole viit minutitki pühendanud muuseumi mõttele (mööngem, neid ei tarvitse palju olla, kuid süiski on) järsku hakkavad muuseumi teostama ja jällegi sellepärast, et see oli ringkirjas mainitud. Pealegi kui puuduvad kõik materiaalsed eeldused — ja jällegi, selliseid koole meil on. Siin tuletatagu taas meelde: kava olgu reaalne; ettevõtted, mille teostamiseks puuduvad esialgu eeldused, tuleksid alles hiljemini täiendustena juurde. Kas või mainitud koolimuuseumi asi. Koolijuhataja peab endale enne selgeks tegema, mida sinna koguda, kuidas kogusid kasutada, sest mis kasu oleks kapitäiest asjadest ja paberitest, kui need ainult eeskirja täitmiseks seal seisavad, ja missugused eeldused on olemas: ruumid, säilitamiskohad, mida saab ümbrusest ja koolist koguda jne., siis asutagu kavapärasele teostamisele.

Kavade hinnangul jääb reegliski: hää kava on see, mis kattub koolitöö ja ettevõtetega; väheväärtuslik on selline, mida tegelikus elus ei saa rakendada või ei rakendata.

Märgiksin sel puhul paar viga, mis tegid mitmedki kavade autorid.

Esiteks. Koostati üldsõnalised skeemid, mis kõlbaksid, veidi liialdatult öeldud, iga kooli jaoks. Oli seal nüüd põhjuseks oskamatus sisse mõelda oma kooli vajadustesse ja tuleviku perspektiividesse, ajapuudus, hoolimatuski või mõni muu põhjus, tagantjärele seda selgitada pole tarvidustki. Küll aga tuleks selliste oopuste autoreil juba eeloleval kooliaastal oma töid täiendada, ütlesin, ilmestama hakata. Selleks pole vaja oodata mingit vihjet ülalt, vaid

võimaliku täiendamise vajaduse probleemi lahendaks küsimus: kas saab minu koostatud kava nii rakendada koolitöösse, et tast tõesti kasu on, s. o., kas ta hõlbustab koolielu korraldamist, töö süstematiseerimist ja intensiivistamist? Kui vastus eitav või seda üldse ei järgne, siis on kavas midagi puudu. Ja mis nimelt, selle selgitamisele asutagu varmast.

Ärgu aga loetagu siit välja, nagu väidaks allakirjutanu arendamiskava kõikvõimsust või soovitaks, piltlikult öeldud, juhatajal liikuda kogu aeg kava näpus. Ei. Ideaalseingi kava on vaid üks tegur koolitöös ja ideed ning korraldused tekivad juhi ajus, neid pole vaja lugeda paberilt.

Teiseks komistuskiviks kavade autoreile võis olla šablooni hädaoht. Selliseid võimalusi oli. Näit. on ühe kirjastuse poolt välja antud kava-blankettide komplekt, mis reklaami mõjul laialt levis. Oli ju uudse asjaga nii palju muret, miks siis mitte kasutada ettetootatud materjali. Ent siin jäeti kahe silma vahele tähtis asjaolu: ei saa olla universaalseid kavu kõigile koolile. Pakutud materjal polnud tõesti mitte halb, kuid selles oli võimatu ette näha igasugustes oludes töötavate koolide individuaalseid vajadusi. Igatahes ei kahetsenud juhatajad, kes kava skeeme materjaliks kasutasid. Kuid vähem õnnestunud kavade hulka kuuluvad sellised, kus täideti blanketid võrdlemisi üldsõnaliselt ja leiti sellega olevat ülesanne täidetud. Ka säärase kavade individualiseerimine tulevikus on paratamatu.

Toodud paari näitega ei ole tahetud hakata sõeluma kavade puudusi: neid leidub kindlasti iga esmakordse töö juures. Pealegi saab tehtud vigu kergesti parandada kavade edasiarendamise juures. Olulisem on aga vaadelda kavade rakendamise võimalusi ja edaspidist tööd nendega.

2.

Arendamiskava haarab koolielu kõigekülgselt. Koolitöö on oma olemuses pedagoogiline töö, vaimne töö, kuid see saab toimuda edukalt vaid teatavais soodsais tingimustes. Väliste olude paremusest või halvemusest oleuvad suurel määral ka töö tulemused ja kulutatud energia kasulikkuse koefitsient. Millist vaeva peab sageli nägema õpetaja õppevahenditega halvasti varustatud koolis, et saavutada samu tulemusi, mis tema kolleeg saavutab mängides koolis, kus neid külluses. Kui kerge on puhtust ja korda pidada avarais valgeis koridores parkettpõrandaga, aga kui demoraliseerivalt mõjuvad pimedad sopilised urkad täis käimlahaisu.

Nii tuleb arvestada koolielu korraldamisel mitte vähemal määral kui puhtpedagoogilist ala ka koolitöö majanduslikke eeldusi. Ja kui esimesed eeskätt õppejõudude korraldada ja määrata on, siis majanduslikud küsimused puudutavad suurel määral, vahest rohkemgi kui õpetajaid, just kooliülalpidajat. Saab ju kool kasutada rahalisi võimalusi vaid selles piires, kui neid kooliülalpidaja suudab või tahab anda. Arvan, et just selles osas peaksid kavad täitma suure ülesande.

Kõnelemata vähestest riigi- ja erakoolest (eespool ja järgnevas on silmas peetud ainult algkooli) on meie algkooli ülalpidajaks omavalitsused: maal vallad ja alevid, linnades linnavalitsused. Peab ütleva, et need kaks peremeest oma hoolealust, kooli, kohtlevad väga erinevalt. Ei ole palju olnud kuulda, et oleks kaevatud linnade suhtumise üle koolesse. Kui puudusi on — vanad kitsikud majad või muud selle taolised halbused — siis on tegemist mitte tahte puudusega, (vaid kitsaste majanduslike võimalustega. Linnade heas

tahtes koolide korraldamisel pole keegi kahelnud. Sama maksab üldiselt ka alevite kohta.

Kuid sootuks teine olukord valitseb maal, valdades. Jällegi ei saa eitada osa valdade otse ohvrimeelset valmidust koolide eest hoolitsemisel. Kuid üldiselt on tuntud võitlus kooli ja valla vahel, kusjuures esimene rahakoti suud püüab laiemale venitada, teine seda kramplikult kokku surub. Ja et rahapung niigipalju avatud on, ei sõltu sageli võitlevate poolt omavahelisest tasakaalust, vaid vahemeheks, enamikult kooli kaitsjaks, tuleb järelevalveasutus, maavalitsus.

Ärgem hakakem detailselt analüüsima, kel tõde, kel õigus. Ärgem meenutagem neid anekdoodena kõlavaid lugusid, kus kool mingist viiest kroonist peab katma raamatukogu, õppevahendite ja muud kulud. Sest teiselt poolt võime loetella ka valdu, kes on jõudnud pankroti lävele koolimajade ehitamisega või on sunnitud olnud koolide suurenenud eelarvete katteks kahekordistama isikumakse. Nentigem: kooliülalpidajate ja koolide vahelised rahalised asjad ei ole korras. Kuid need peab kord korda saama. Peab kord kaduma see meie maahariduselu allakiskuvaid pahesid — maadlus hariduskulude pärast kooli ja valla vahel. Peab kaduma olukord, et kool peab endale iga sendi kätte võitlema, teiselt poolt vald peab pääsema olukorrast, kus temalt raha välja pressitakse. Lahendus tuleb leida ja kindlasti leitaksegi. Milline see oleks, kas valdade üldise majandusliku taseme tõstmine maksuseaduste ümberkorraldamise näol, kas koolide kulude kandmise muutmise kaudu või kuidagi teisiti, pole allkirjutanu otsustada ega arutada. Kuid vaieldamatult on esimesi eeltingimusi igasuguseks reformiks omada ülevaadet, mida vajatakse, siis alles saab selgitada, kuidas neid vajadusi katta. Ühe säärase kooliellu puutuva küsimuse selgitamisega on Haridusministeerium algatuse teinud, s. o. koolimajade seisundi uurimine. Seesuguseks selgitustööks tuleb rakendada ka koostatud ja koostamisel olevad kavad. Nende majanduslik osa tuli koostada HM Koolivalitsuse ringkirja kohaselt kontaktis kooliülalpidajaga ning arvestades viimase majanduslikku kandejõudu. Siit võiks hõlpsasti teha järelduse, et kava on majanduslikus osas kohustuslik kooliülalpidajale ja eelarvete koostamine ja läbiviimine nüüdsest peale kujuneb üpris kergeks. Ent nii palju siiski kavalt oodata ei maksa. Kooliülalpidaja tollane nõustumine teatavate väljaminekutega ei kohusta täitmist, sest pole mingit seaduslikku alust selle nõudmiseks. Pealegi on kava majanduslik osa teatavas mõttes eelarve projekt, aga eelarve täitmine sõltub sissetulekuist: kulud kaetakse, kui selleks leidub summasid. Kava on eelarvena aga poolik: tal puudub sissetulekute osa.

Muidugi kattub heades tingimustes tegelik eelarve kava majandusliku osaga. Kuid pole ju ainult häid, on ka keskmisi ja viletsaid olusid. Seal on siis õpetlik jälgida kava täitumise protsessi ja selgitada, millise % kooli põhjendatud kuludest ülalpidaja suudab või tahab katta. See jälgimine pole üks koolijuhatajale huvitav, vaid seda on oluline teada ka kooliülalpidajal järgmiste aastate eelarvete koostamisel, üksikute koolide kulukuse arvestamisel jne. Kui arvestamise aluseks saab tarvitada vastavat kava, siis on sel puhul see paremus, et ta pakub kõigepealt kaalutud, pikema aja peale arvestatud materjali, teiseks puudub juhuslikkus.

Kavade majandusliku osa täitmine annab ka väärtuslikke materjale järelevalveasutustele, eriti maakoolivalitsustele, kes kavade järgi saavad jälgida, kuivõrd üks või teine vald on suuteline hoolitsema oma koolide eest.

Samuti on kavad aluseks, mille abil otsitakse väljapääsuteid raskuste puhul. Nad võimaldavad ka vahest süstemaatilisemalt kui seni hinnata valdade eelarveid nende kinnitamisel maavalitsuses.

Kokkuvõttes võib hinnata arendamiskavade majanduslikku osa — mõtlen siin kulusid rahas — kõigepealt usaldusväärse, ulatusliku ja tehtavate täienduste tõttu alati värske materjalina, mis võimaldab selgitada meie alghariduse kulude seisundit olgu ühe kooli, valla, maakonna või terve riigi ulatuses. Säärase materjali soetamine ja olemasolu on esimesi tingimusi olevate ja tekkivate raskuste kõrvaldamisel. Edasi on kava aluseks koolijuhatajale ja hoolekogule eelarve koostamisel ja pakub hästi koostatuna alalise ülevaate kooli majanduslikest vajadusist, mida muide hõlpsasti võidakse kooliülalpidajalt nõudma hakata, kui viimane neid ise ei rahulda. Järelevalveasutustele on kavad aluseks koolieelarvete kinnitamisel ja nende täitmise järele valvamisel, lisaks võimaldab kava ka usutavat ülevaadet üksikute omavalitsuste suutlustest ja tahtest. Selline on pilt eeskätt maakoolidest. Linnakoolides jäävad püsima samad võimalused, vahest veelgi paremini läbiviidavalt.

Ei ole siin tühjendavalt vaadeldud kõiki kava rahalise osa rakendamise võimalusi. Kuid toodudki momendest järeldeb kavade tarvilikkus ja elulisus.

Kava majandusliku osa rakendamine kooli sisemises elus tähendab ainelisteguri sidumist õppe- ja kasvatus töö ülesannetega. See ei ole ainult valmis rahasummade juhtimine esinevate vajaduste ja kavatsuste katteks, vaid kooliorganite plaanikindel tööerakendamine, kusjuures rahalised ressursid moodustavad ikkagi ainult ühe teguri. Kava rakendamise võimalustest kitsamalt koolitöös kõneles Koolivalitsuse direktor eespool mainitud koosolekul üksikasjaliselt (vt. „Eesti Kool“ nr. 1 — 1937).

3.

Arendamiskava osas, mis käsitleb kooli kasvatuslikku külge, kriipsutaksin alla vajadust leida teid plaanikindlama kasvatus suunas. Ei ole põhjust ütelda, et meie kooli kasvatuslik tase oleks madal. Suuremaid väärnähteid tuleb ikka harva ette, ulatuslikumalt vahest tööstusrajoonides ja suuremais linnades. Kui aga siiski peame konstateerima, et koolilõpetajad kiiresti kraadestuvad või tänava mõju alla satuvad, siis ei maksa selles süüd üksi koolile veeretada. Õigupoolest on kooli „süü“ selles suhteliselt väike, peamine vastutus langeb siin nn. kaaskasvatatajale — miljöö, vanemaealiste eeskujule, vanemate passiivsus kasvatuses jne. Arvan olevat peamiseks parandavaks vahendiks terve seltskonna kaasatõmbamine tuleva põlve kujundamiseks. Ei saa eitada, et meie ühiskond noorte vaolhoidmiseks hämmastavalt vähe teeb. Aga kirutakse kooli puudulikkusse kasvatus.

Mida kool saaks ja peaks tegema, see oleks ümbruskonna aktiveerimine kasvatus tööle, ja sedagi tuleks teha plaanikindlalt: kõigepealt luua tihedam side kodudega, selgitada lastevanemaile, aga ka teistele täiskasvanuile kaasaaitamise vajadust, katsuda hoida noori kooli juures töötavate noorte organisatsioonide kaudu kultuuristava mõju all jne. Ei lasku siin detailidesse, vaid piirdun ala näitamisega, mis vajab palju kaalumist ja plaanikindlat tööd.

Kõrvale kaldudes tähendan, et ei saa seltskonna aktiveerimist noorte kasvatamisest osavõtmiseks veeretada ainult koolile. Siin peavad appi tulema vabaharidustööd juhtivad keskused, omavalitsused, kirik jm. Kuid kool saab siiski luua teatava rakuse oma töö piirkonnas nii vanemate kui ka noorte

peres ja neid kavatsusi, üritusi ja tulemusi reguleerigu ja registreerigu jällegi arendamiskava, sest kontakti loomine ja veel enam seltskonna aktiivne kaasatõmbamine on keeruline ja ettetöötamata ala, mis nõuab aastaid süstemaatilist tööd.

Kuid enam tahaks oodata plaanikindlust koolilt ka sisemises kasvatus-töös. Kui äsja mainisin, et meie kooli kasvatuslik tase pole halb, siis vähemalt kahes suhtes jätab ta soovida: meie kasvatuslik tegevus on episoodiline ja eeskätt negatiivne. Kas ei ole õpetajad-kasvatavad isegi tähele pannud, et meie „kasvatamine“ peamiselt seisab õpilaste karistamises korrarikkumise puhul nende poolt. Ma ei kõnele siin mitte õpetuse kasvatuslikust mõjust, samuti ka õpilasorganisatsioonidest, aktustest jne. Kõigi loeteldud ürituste mõju on kahtlemata positiivne. Kuid võtkem näiteid praktilisest koolitööst. Kui keegi õpilastest pole mingi ulakusega hakkama saanud, ei tule „kasvatuseküsimumused“ päevakorralegi. Leidub aga poiss, kes valmis saab mingi vembuga, siis hakkame teda „kasvatama“, olgu siis noomides, karistades, teiste õpilaste poole apelleerudes jne. — kes suudaks loetella kõiki neid võtteid, mida õpetaja tarvitab sel puhul. Tuletan meelde neid arvurikkaid õppenõukogu koosolekuid, milledest olen osa võtnud töötades kahes õpetajate ettevalmistuseasutuses ja mujal kooles. Millal me kasvatusküsimumused kõneste võtsime? Siis kui mõni klass (hoidku, et mitte terve kool) või mõni üksik õpilane igapäevase elu raame kippus purustama, tähendab, toimimine eeskätt negatiivelt ja ka episoodiliselt ja ma tahaksin uskuda, et *mutatis mutandis* olukord kõikjal on sarnane. Aga ometi oleks mõeldav ka kasvatuses oma kava, pealegi positiivnegi. Mõtlen viimase terminiga menetlust, kus „kasvatama“ ei hakata ainult siis, kui õpilaste käitumine selle välja kutsub.

Mul ei ole kahjuks võimalust tuua näiteid üksikuist koolest, neid võib ju olla selliseid, kus õppeaasta algul koostati kava, mida taotella ühe või teise klassi õpilastega kasvatusel alal. Võib olla, et seda on ka kusagil tehtud, kuid pole saanud kahjuks vastavaid andmeid. Paremalt juhul, tean, on õppenõukogus mõni kord arutatud sellist laadi küsimusi, kuid kindlalt fikseeritud kava pole tehtud. Niisuguseid läbirääkimisi pole nõukogus protokollitudki. Ega nüüd säarane korraldus halb pole, kuid mõeldav on ka positiivse kasvatusel plaanikindel, kavapärane korraldamine. Näiteid sellisest olen leidnud mõnelt poolt välismaisest pedagoogilisest ajakirjandusest. Pariini on jäänud meelde näiteid Nõukogude Vene pedagoogide tööst, nimelt paar kirjutust algkoolist ja õpetajate ettevalmistuseasutusest. Neis kirjeldas klassijuhataja oma kasvatuslikku tööd. Nagu õppetöös mingi teema teatava aja jooksul omandatakse, nii seadis klassijuhataja üles kasvatusliku teema teatavaks ajaks. Ülesandeks oli kasvatada õpilastele mingi harjumus. On ju harjumused laste, aga ka täiskasvanu käitumisel nii halvasti kui ka hästi talitamise esimesi tegureid. Ei ole liialdus ütelda, et paljud ei varasta seetõttu, et nad pole varastama harjunud, õigupoolest, oleme harjunud mittevarastama. Eetilised veendumused panevad end maksma alles teises järjekorras, eriti just laste juures.

Kuid tulgem tagasi näite juurde. Õpetaja, kes sügisel sai klassi juhataja, omandas kõigepealt ülevaate, missugused positiivsed omadused olid vähe arenenud ja missugused pahed olid üldised tema klassi õpilastel. Rööbiti selgitas ta ka üksikjuhtumeid, mis võisid üles kerkida üksikute õpilaste puhul. Selgitanud küsimused, mis kasvatusel alal tulid käsile võtta, koostas klassijuhataja vastava kava. Niisugune kava on igapäev erinev sõltuvalt klassi

koosseisust, samuti ka õpilaste east. Esimeses klassis tulid kõnesse harjumus vaikselt tõusta, harjumus tunnis liigseid asju mitte lauale asetada, harjumus tarbetuid esemeid mitte kaasa tuua, koolikoti korrastamine jne. Vanemais klasses tulid kõnesse muudugi tõsisemad alad. Vastavalt SSSR-i kooli ise-loomule kuni poliitiline kasvatus incl. Peale alade loetelu sisaldas kava teine lahter võtete loetelu, mis iga üksiku küsimuse puhul kavatseti rakendada. Oli seal muuseas koolikoti-nädal, mille kestel korraldati vastav näitus, koostati kotis kantavate esemete nimestik, pöörduti vanemate poole üleskutsega, et need kontrollides kotte toetaksid lapsi selle hea harjumuse omandamisel, valmistati ilukirjatunnis vastav manitsustabel jne. Mõnesid harjumusi omandati kehakasvatuse ja ka teistes tundides, nagu vagusi istumine, tasa tõusmine jt. Detailsem kava oli koostatud ühe vanema klassi jaoks. See sisaldas järgmisi lahtreid: 1. Esinev pahe, olgu siis kõikidele omane, või üksiku õpilase juures. 2. Võtteid selle kõrvaldamiseks. 3. Kavatsetav likvideerimise tähtaeg. 4. Tegelik likvideerimise aeg. 5. Tähelepanekuid ja märkusi. Säärane kava oli koostatud kogu õppeaastaks ja seda täiendati uute probleemide pävakorrale kerkimisel.

Ei ole neid näiteid toonud eeskujuks, ei kavatse neid ka hindama hakata, kuivõrd need sobivad on koolitöös üldse ja meie oludes eriti. Vastavate artiklite autorid väitsid tulemusi saavutanud olnud. Meil pole vaja midagi kopeerida väljast, ei ka seepärast teha midagi sarnast, et mujal tehakse. Kõnesse võtsin ülaltoodud juhud näitamaks, et kavapärast kasvatustööd on üritatud ja tulemusi on saavutatud. Eks ju meie koolideski klassijuhatajad püüa külge pookida oma õpilasile positiivseid harjumusi. Ent kõigi oletuste järgi peaks töö andma suuremaid tulemusi, kui see on korraldatud süstemaatiliselt nagu õppetögi. Sest ka õppetöös on mõeldav juhuslikkus, ent meie ei kahtle, et sel puhul tulemused oleksid praegustest nigelamad.

Kui koolijuhataja tarvilise leiab olevat süstemaatilise positiivse kasvatustöö kavva võtta, siis tuleb sel juhul arvestada jällegi arendamiskava pidevat jätkamist ja tegelikkude tulemuste võrdlemist püstitatud eesmärkidega. Veelgi vähem kui õppetöökava saab kasvatus kava fikseerida pikemaks ajaks, veelgi vähem saab seda koostada universaalselt kogu koolile. Iga klass on igal aastal uus ja elu veeretab järjest uusi probleeme, mida tuleb lahendada.

Ei taha eeltooduga propageerida menetlust, mis võib-olla tundub võõrana, võib-olla vastuvõetamatunagi. Kasvatuslikud võtted on kitsamalt iga õpetaja subjektiivsed relvad ja neid uute vastu vahetada maksab alles siis, kui tead, et vastsed tõhusamaid tulemusi annavad! Kes parimat saavutab pelkade karistuste ja moraalijutlustega, jäägu nende juurde. Aga ka puhtnegatiivne kasvatus võiks olla süstematiseeritud.

Ühenduses kavapärase kasvatustööga puudutaksin arendamiskavas ettenähtud kodukordade küsimust. Neist kuulub ju õpilaste kodukord ja veel mõni teinegi puhtalt kasvatustöösse. Kuid kõnelgem kodukordadest üldse. Kodukorrad ei ole ju asjad, mis kerkisid pävakorrale arendamiskava nõudmisega. Neid on ikka olnud koole, küll õpilastele, internaadi, kooliteenija jaoks jt. Kuid kodukordade rakendus ei ole olnud alati viljakas. On koole, kus kodukord koosneb kirjutamata traditsioonest ja neid peetakse. Ei kerkigi küsimus, kes neid nõuab ja miks. Aga teises koolis võib kodukord ilutseda seinal ja keegi ei mõtlegi seda arvestada, veel vähem teeb või jätab keegi midagi tegemata, sellepärast, et kodukord nii käsib. Kodukord klassi või internaadi seinal võib samuti annulleeruda tüki tapeedi väärtuseks, nagu on

seada klassi seinale riputatud tabelid: nagu me harva teame tappeedi mustreid, niisama vähe tähelepanu omistavad lapsed tabelile või kodukorrale.

Sääraseks seinakatteks igatahes kodukorda koostada ei maksa. Me hindame koolis siiski vist liiga vähe püsiva korralduse või käsu väärtust ega õpeta ka lapsi seda hindama. Pigemini suhtume säärastrasse eeskirjadesse isegi üleolekuga. Kuid eeskirjadel on ühiskondlikus elus suur tähtsus, eriti erakorralistel juhtudel. Meil kõigil on meeles hiljutine vapustav kataastroof koolielus, mis oleks võinud jääda olemata, kui oleks minimaalseltki arvestatud vastavaid eeskirju ega oleks olnud kuulmatuid minna-laskmisi. Kes garanteerib, et minu juhutatava kooli lapsi ei taba mingi teissugune õnnetus või hädaoht. Asetan praktilise küsimuse: kuivõrd on koolijuhatajad arvestanud tuleõnnetusi kooles ja eriti ühiseluruumes? Missugune korraldus on tehtud selliseiks juhtumeiks õpilasile? Kas oleme kindlad, et õpilased neid tunnevad ja täidavad? Aga ei maksa minnagi nii kaugele. Kas teame alati, millised tulekaitsevahendid on meie koolil olemas ja millised puuduvad? Mis on nende hankimiseks tehtud? Kas on koolijuhataja vastutav, kui võimaliku õnnetuse puhul kustutamishendid puuduvad? Ja edasi: mida vastab teie koostatud arendamiskava eespool loeteldud küsimusile? Ei usu, et ülერიигiliselt sel alal kõik oleks korras. Ühes maakonnas korraldasid koolide inspektorid vastavasisulise ankeedi ja küllaltki suur % koole vastas, et puuduvad igasugused tulekustutamise vahendid. Eks ole siingi ülesandeid arendamiskava jaoks.

Kuid tulgem tagasi kooli igapäevast elu reguleeriva kodukorra juurde. Kas see lihtsaks tapeeditükiks jääb või kujuneb arvestust pälvivaks kasvatusvahendiks, oleneb suurel määral meist endist. See veel ei tee kodukorda väärtuslikuks, et ta iga pisiasja ette näeb. Vanemad koolijuhatajad on vist kõik näinud (või kaasa mänginudki) Otto Ernsti „Kasvataja Flachsmann'i“. Eks konstateerinud seal koolirevident, et kodukord on pikk kui karistusmaja eeskiri, aga kord oli siiski kõlbmatu. Oluline on, et oskaksime koostada kodukorra, mida tõesti saab ellu viia ja mis ka juhtvalt mõjustaks õpilasi. Lähaks pikale üksikasjaline kodukorra analüüs, märkigem vaid mõned üksikasja. Vähe sellest, kui kodukord seinale riputatakse, ilma et seda õpilasile omaks tehtaks. Kedagi ei huvita koltunud paber võib-olla minevast aastast. Kodukord, mis sobiv on lõppklassile, ei ütle midagi pisikesile mudilasile. Kas ei oleks mõeldavad erinevused klasside kodukordades? Ega me nõua ka kõigilt õpilasilt käitumises sama? Kas peab kodukorra koostama just juhataja, selle siis esitama õppenõukogule ja peale vastuvõtmist riputama valmina seinale? Kas ei oleks mõeldav kodukorra koostamine „alt üles“? Kas klassijuhataja tunnis või ka muudel tundidel (näit. usuõpetuse, koduloo vm.) arutatakse lastega käitumise küsimusi. Tulemuseks on kokkuvõtlik keeld või käsk, mis sõnastatakse kollektiivselt — mõtlen siin nooremaid klasse. Arutlusi juhtiv õpetaja valvab, et kõnesse võetaks kõik need juhud, mis korraldavad selle klassi elu. Nii saadakse tundide vältel punktide kaupa läbiarutatud ja osava juhtimise puhul ka läbielatud kodukord, ja selle sanktsioneerib siis koolijuhatus. Arvan, et selliselt koostatud kodukord on õpilastele paremini tuntud, omane ja seetõttu võib olla mõjuvamgi kui korraga ülalt antud hulk reegleid, mis paremal juhul ainult läbi loetakse. Kirjeldatud kodukorra tekkimisprotsess meenutab parlamendi seaduseandlust ja eks viimane olegi normaalne viis. Loeme, et Ameerika school-city'des õpilased ise seadusi annavad. Meie võiksime rakendada ka oma õpilased eespool-

kirjeldatud väkesele aga viljakale isetegevust ja omavalitsust tootlevale tööle. Põhimõtted on samad. Nii et soovitatakse katsetada. Sellise kodukorra moodustamise võib ette näha arendamiskava: kodukord, mis oleks kokkuseatud vastavale klassile õpilaste endi osavõtul ja sisaldaks just need probleemid, mis peetakse vajalikeks teostada. Ja miski ei sunni järgmisel aastal hülgama „meie mineva-aastast kodukorda“, vaid selle töötame, järgmisel aastal ümber või tunnustame ta edasikehtmist.

4.

Käesoleva kirjutuse piirid ei luba detailsemalt kõne alla võtta kõiki kava rakendamise võimalusi, tuleb piirduda paari eespool toodud üksikasjalisema näitega. Mõne üksik-küsimuse lähem valgustamine virgutab ehk kavast huvitatuid analoogiate põhjal süvenema ka teistesse ülesannetesse. Kuid kava tõstatab ka küsimusi, mis oma uuduselt ja keerulisuselt eeldavad erikäsitlust. Nimetan näiteks koolimuseumi. Kardan, et kui neid üle riigi teostama hakatakse ilma asja teoreetiliste alustega tutvumata, siis on ebaõnnestumise juhtumid paratamatud. Ja ka kordaminekute puhul hõlbustaksid ja viljastaksid tööd vastavad selgitavad arutlused. Siin pole selleks aga ruumi.

Tehkem lõpuks mõned kokkuvõtted ja järeldused.

Arendamiskava ei saa oma ülesandeilt ja iseloomult olla mingi korraga lõplikult koostatud akt. Kavatsuste tegelik täitumine, selle jälgimine ja uute probleemide üleskerkimine vajavad pidevat kava jätkamist. Vastasel korral läheb elu oma rada ja kava jääb kasutamatuks seisma, või säilib kroonika lisana, mis näitab antud kooli seisundit A. D. 1937.

Kava alaline säilitamiskoht on kooli juures. Kava arutatakse võib-olla paar korda aastas õppenõukogus, seda kasutab hoolekogu ja koolijuhataja kooli majanduselu juhtimisel. Kooliülalpidaja ja järelevalve instantsid nõuavad tarbekorral kogu kava või väljavõtete esitamist.

Kava olgu reaalne. Igasuguste ürituste loetelu, mis niikuinii teostamisele ei tule, on kavale tarbetuks pallastiks. Ülesanded, mille juurde asutakse hiljemini, lisatakse võimaluste avanedes juurde täiendavalt.

Kava juurde kuuluvad lisad nagu mitmesugused kodukorrad, õppetöö- jm. kavad ei saa püsida alaliselt muutmatutena, kuigi nad on kavas fikseeritud. Neid tuleb aeg-ajalt kohaldada uusile üleskerkinud probleemidele. Seda kohaldamist juhtigu kava.

Kava ei pea kuidagi soodustama koolielu tardumist asetatud raamesse, vaid hoopis selle vastu peab soodustama pidevat arengut ja liikuvust. Seda kriipsutab alla juba nimetus arendamiskava. Ta peab alaliselt hoidma virge pedagoogilise mõtte koolis.

Viimaks veel kavade välisest kujust. Neid on nii kujult kui ulatuselt tehtud igasuguseid. Olen näinud ligi 50-leheküljelist luksuskava, aga ka kava, mis oli osatud mahutada ühele lehele. Ja ei saa ütelda, et teine oleks olnud 50 korda eelmisest halvem. Üldse on vist kava ulatus suurel määral koolijuhataja isikliku stiili küsimus. Äärmused on ikkagi üksikjuhtumid. Tähtsam on aga küsimus, kuidas anda kavale vormi, mis hõlbustaks töötamist sellega. Enamikul juhtudel on kava kirjutatud vihikusse.

Nimetatud kuju on sobiv lõplikult valmis akti jaoks, kuid antud juhul võib selline kuju osutada tülikaks. Näiteks on ühes kavas antud õpilaste

toitmise lahtrile viis rida ruumi. On konstateeritud, et praegu see pole teostatud ja et tulevikus kavatsetakse asuda vastavate eeltööde tegemisele. Kui nüüd need kavatsused hakkavad juba realiseeruma, on koolijuhatajal kindlasti midagi juurde lisada tsiteeritud deklaratsioonile. Ruumi selleks aga ei ole. Tuleb kava ümber kirjutada, sest lehti ei saa ka vahele paigutada. Tavaliselt leidub ühel lk-l juttu 3—4 asjast, pealegi on kirjutatud mõlemaile lehekülgedele. Tarbetute pahanduste vältimiseks edaspidises töös soovitaksin painduvamat menetlust. Iga küsimus paigutada eri lehele. Kirjutada ainult ühele lehepoolele. Kui uusi asjaolusid üles kerkib, mis tuleb täiendavalt sõnastada, siis ei takista midagi vajaduse puhul uusi lisalehti vahele paigutamast. Jooksvaid märkmeid saab samuti lehekestel ajutiselt vahele paigutada. Üht küsimust puutuvad lehed ühendame kirjaklambriga. Lehtede formaat võib olla koostaja valikul nii- või teissugune. Sobivamaid formaate on veerandpoogen, vahest paremgi veel on „Looduse“ kavade suurus. Säilitada saaks lehti kas lihtsalt kaante vahel lahtiselt või veel parem, kui lehed on varustatud augukestega, siis kinnitada vastava seadeldisega. Viimast peab saama hõlpsasti avada. Mõeldav on ka kartoteek, nagu on seda „Looduse“ kavade kaardid. Kodukorrad ja muud lisad võivad olla suuruselt erinevad, sest neid pole vaja säilitada kavaga koos.

Need oleksid märkused, millega piirduksin. Lõpetan väitega, et ei saa olla mingit üldist šablooni kava koostamiseks, ei mingit täpset eeskirja kava rakendamisel. Iga oma ülesannete kõrgusel seisev koolijuhataja kujundab koolielu omade veendumuste järele ja leiab sobivaima viisi oma ideede praktiliseks teostamiseks, järelikult valmib ka selle töö kava juhi isiklike kaalutluste kohaselt. Asja käsitlemine peaks aga igal juhtumil kaasa aitama töö viljastamisele.

Kooliümbruse, ruumide ja sisustuse kasvatav mõju.

H. Summer.

Pedagoogiliselt on väga tähtis kõige selle välimus, millega puutub kokku kasvatatav noor kodanik. On võimalik panna tähele, et nende esemete värvil ja ilul, millega puutuvad kokku õpilased, on väga suur tähtsus õpilaste meeleolule ja seega ka tööle. Kahtlemata on rõõmus meel suureks õppe- ja kasvatustöö edu ja innu pandiks.

Seda asjaolu mainides asume küsimuse juurde, mis käsitab koolihoonete ja ruumide välimust ja kooli ümbrust.

Meie armastame nimetada kooli haridustempliks. See nimi on koolile väga kohane. On väga soovitav, et meie kooli ikka nõnda nimetaksime. Veel enam, peame ka seda asutust tõeliseks templiks ja kohandame temale ka niisugust näitamist.

Ükski rahvas ei ole sellele ükskõikne, missugune on tempel. Ta tahab näha seda kohta ilusana, korralikuna ja puhtana. Ta kõrvaldab sealt kõik, mis labane, maitset haavav, inetu ja ülearune. Iga pisiasjal on seal oma tähendus.

Nii peab olema ka koolis.

Haridustempel peab eralduma juba väliselt teistest hoonetest ja majadest oma ilu poolest.

Ta ei tohi asuda lagedal, vaid teda peab ümbritsema korralik puistik ning aed.

Sel alal on aga meil veel väga palju tööd ees. On arusaadav, kui uuesti asutatud kool ei ole suutnud veel korraldada oma ümbrust, ei ole aga kuidagi mõisteta, et vana kool on lagedal, nagu laev merel.

Eriti nüüd, kus on võimsalt päevakorral kodukaunistamine, kus on asutatud vastavad toimekonnad ja komiteed, kes kodukaunistamist juhivad süstemaatiliselt ja pidevalt, peab olema haridustempel see koht, kust väljub kõige rohkem valgust ka selle küsimuse lahendamisel.

Kool korraldab oma ümbruse kõige paremini ja muudab oma ümbruse kõige kaunimaks.

Selleks on tal ka häid võimalusi. Koolijuhataja ja õpetajad on saanud ettevalmistuse, mis on arendanud nende mõistuse kõrval ka ilutunnet ja on õpetanud neid kõrgelt hindama ilu ning selle mõju kasvatuses. Ka on neil kätte saadavam kirjandus, mis selle küsimuse lahendamisel edendab väga suurt osa.

Neil on teada need jõud, kelle poole tuleb pöörduda siis, kui on tarvis nõu ja juhatust koolimaja ümbruse kaunistamisel ja kindla plaani rajamisel sel alal.

Rahaliste toetustega ei ole asi igakord kerge, kuid peab võtma arvesse, et iga algus on raske. Üldiselt on ju meie materiaalsed võimed koolielu korraldamisel kaunis piiratud. Jõuame edasi visa töö ja isetegevusega. See on aga ka tee, mis pakub kõige enam vaimlist rahuldust, siis kui jõuame oma tööga kiirelt edasi.

Mul on elavalt meeles juhud, kus koolijuhatajad on rõõmuga näidanud neid töötulemusi, kus ei ole olnud abilisi ega suuri toetajaid.

Suureks toeks on meile kooli ümbruse korraldamisel maakondade ja ringkondade agronoomid ja konsulendid.

Koolid on aga imelikul viisil kasutanud nende eriteadlaste kaastööd väga tagasihoidlikult.

Kuna konsulentidel on laialdane tegevusrajoon, siis on nende kaastöö soovi korral tarvis pöörduda aegsasti kirjalikult nende poole vastava sooviavaldusega. Aja kokkuhoiu mõttes peavad konsulendid tegema oma tööd kindlas süsteemis ja järjekorras.

Aegade arendamisel on suurimaks puuduseks küllaldane väetis. Koolitalud on praegu väikesed ning võimaldavad koolijuhatajail ainult ühe lehma pidamist. Seega saab aed liiga vähe väetist.

Sellest küsimusest peame saama üle, sest aed ilma tubli väetiseta ei ole mõeldav.

Õnnelikul kombel aitab meid üle raskustest rikkalik komposti valmistamise võimalus, kuna selleks on materjali. Tuleb ainult varustada ennast teadmistega, kuidas on kõige parem valmistada komposti.

Pöördusin selles asjas ühe põllutöökooli juhataja poole, kes ka teiste eriteadlaste kaasabil koostas juhised komposti valmistamiseks koolides.

Tarbekorral võib neid juhiseid iga koolijuhataja saada.

Kuna kooliaial on ülisuur kasvatuslik ja õpetuslik väärtus, siis peame saama üle igasugustest raskustest, mis on hoidnud seni selle küsimuse eduka arendamise kammitsas.

Võimata on kujutada, et rahvas õpiks hindama aia suurt väärtust, kui lapsed koolis ei puutu tihedalt kokku aiaga ja töödega nendes. Neile ei peaks tegema raskusi varustada õpilasi kooliaias mitmesuguste taimedega, mida nad on aidanud ise üles kasvatada. Tarvis ainult panna maha küllaldasel arvul seemneid.

Vähe on sellest, et meie õpetame kasvandikkudele koolis aiatööd. Kõik seda tööd tehku õpilane kodus paralleelselt. Ei rahuldu meie ju ainult sellega paljudel teistel aladel, et õpilane töötab koolis. Meie anname temale ka iseseisvalt tööd, sest isetegevus on kooli kasvatuses tähtsam tegur.

Meie peame nõudma raudse kindlusega õpilaste isetegevust. Ilma selleta oleme ehitanud noorte kasvatusel liivale, aga mitte kaljule.

Alles siis, kui õpilane hakkab hoolitsema oma aias peenra eest, kus kasvavad mitmesugused taimed, asetame teda silm silma vastu elu tarvetega. Siin puutub tema kokku vajadusega koguda teadmisi.

Niisugune õpilane hakkab tundma tõsist vajadust kirjanduse ja õpetajate seletuste järele.

Kuigi meie keegi ei kahtle kooliaia tungivas vajaduses, samuti ka mitte kooliümbruse kaunistamise tarbes, on siiski meile kodukaunistamise ajajärk neid tarvidusi uuesti meelde tuletanud.

Tuletame seda meelde ka siin, ning asume nende küsimuste lahendamisele ehtsa eesti visadusega, nii umbes, nagu Palusalu asus oma kuulsuse teele, või nagu meie tuntud aednikud, keda on väga palju, on suutnud saada suurt edu ilma suure koolihariduseta.

Meie kohus on õpetada armastama kasvandikke tundma rõõmu oma loovast tööst ja äratada neis esteetilisi tundeid. Mõlemad sihid on siin teostatavad hiilgavalt.

Iga edu kindlam alus on huvi. Kui meie oleme suutnud äratada õpilastes huvi aianduse ja kodukaunistamise alal, siis on juba väga palju tehtud.

Hoolitseme siis peale muu ka selle eest, et meie koolide raamatukogud oleksid rikkalikult sisustatud säärase kirjandusega, mis aitab tõsta huvi sel alal.

Kui oleme hoolitsenud nõnda haridustempli ümbruse eest, siis ei pea meie mitte jätma unustusse ka koolimaja ennast.

Sel alal näib, nagu oleks meie võimed enam piiratud. Kasvatada üles puid ja asutada aed on koolijuhatajal ja õpetajal võimalik, kuid ehitada maja ja kaunistada ning korraldada teda, nõuab teiste isikute head tahet ja materiaalset võimalusi.

See on kindlasti nõnda, kuid siiski on koolijuhatajal siin suur mõju.

Kas on vähe nähteid, kus koolijuhataja on suutnud uue maja ehitamist või vana parandamist kiirustada. Ühe ja sama valla piirides on vahest tulnud ette, et hakatakse ehitama uut koolimaja sinna, kus on energiline juhataja, jäetakse aga ehitamata seal, kus juhataja on vähem energiline, kuigi maja oleks enam tarvis viimases kohas.

Nii tuleb mõnikord ametiasutustel muuta ehituse järjekorda omalt poolt.

Uute koolimajade ehitamisel on koolijuhatajail määruse kohaselt suured ülesanded. Ükski koolimaja plaan ei leia kinnitamist, kui selle esitajad ei esita ka koolijuhataja seisukohta.

Nii on antud koolijuhatajaile tähtis ülesanne uute koolimajade ehitamisel, mille tõttu ka koolimaja ehitamisel on temale saanud osaks loov töö.

Seda õigust ja kohust tuleb kasutada laiaulatuslikult. Vist keegi ei peaks olema rohkem huvitatud uue haridustempli ehitamisest kui koolijuhataja. Tema on see, kes tungib üksikasjadesse ja peensustesse uue koolimaja plaani juures.

See on harjumata inimesel raske.

Asja saaks hõlbustada maja mudeli ehitamise teel, kui plaan on tunnistatud küllalt vastuvõetavaks. Suurte ja kallite ehituste juures peaks olema mudelite ehitamine kindlasti nõutav. Säärane mudel ei või kuigi palju maksta. Vilunud jõud võivad seda vähese vaevaga valmistada. Selle abil saaks hoiduda paljudest suurtest vigadest.

See on seda enam tarvilik, et meie arhitektid ei ole kuigi suurte kogemustega koolimajade plaanide valmistamisel.

Suure tähtsusega on uue koolimaja ehitamisel materjali valik. Ärid on agarad propageerima materjali, mis ei ole koolimaja ehitamiseks küllalt hea.

On kindel, et kõige parem materjal on puu, kuid puust ei lubata enam ehitada mitmesugustel tähtsatel kaalutlustel. Ei pöörduta vist enam kunagi tagasi puust ehituste juurde, sest puu mädaneb. Iga 60—70 aasta tagant ei suudeta ehitada uusi maju. Tuleb eelistada ülejäänud ehitusmaterjalidest telliskivi. See ehitusmaterjal on juba vanast ajast hea materjalina tuntud.

Loomulikult tuleb ka selle küsimuse alal teha koolijuhatajal ja õpetajail palju selgitustööd.

Ei ole soovitatav koolimajade ehitamise alal teha kalleid katseid.

Heidame nüüd pilgu kooliruumidele, millistele nõuetele peavad nad vastama seesmiselt.

Siin tuleb peatuda mitmesugustel küsimustel, millest mõned on küll pisiasjad, kuid ometi suure tähtsusega kooli õppe- ja kasvatuslikus elus.

Peatume kõige pealt kooli ilme küsimusel.

Praegu on meil koolid oma ruumide sisustusest ja üldilmelt üksteisele väga sarnased.

Kas viibime meie linna-, maa-, või alevikoolis, seda meie pea kunagi kooliruumide sisustuse järele eraldada ei saa.

Kool peab aga ometi olema elulähedane. Temas peaks vähesel määralgi kajastuma ümbruskonna erinevused muust maailmast.

Igal isikul on oma ilme. Iga puuleht erineb teisest sel määral, et lähemal vaatlemisel teist täpselt sarnast ei leidu kusagil.

Miks peab siis tulevaste põllumeeste kasvatusasutus sarnanema noorte kalameeste koolile või koguni linnakoolile? Selleks ei ole vähematki tarvet. Koguni kahjulik on säärane nähe.

Tähtsamad didaktilised nõuded on: lähema juurest kaugema juurde, kergema juurest raskema juurde, tuntud asjade juurest tundmata asjade juurde.

Need nõuded annavad meile kindla tegevuskava kooliruumide sisustamisel.

Kool, kus õpivad need lapsed, kelle vanemad on põlluharijad, ja neid on meil kogu rahvastikust rõhuv enamus, peab olema ka vastavalt sellele asjaolule sisustatud.

Õppeabinõude hulgas peab leiduma mudeleid mitmesugustest põllutööriistadest. Samuti ei pea seal puuduma näitlikkuse võimalus aiandusse, mesindusse ja karjandusse puutuvate küsimuste selgituse alal.

Maa-alkkoolis peab leiduma suur kogu pilte, mis kujutavad maa-elu. Väga tähtis oleks, kui maakoolis leiduks mõni korralik pilt, mis kujutab korralikku talu aiaga ja korralikkude kõrvalhoonetega.

Talu õuel peaks leiduma loomi ja inimesi tegevuses.

Niisugune pilt on maalapsele lähedane ja arusaadav. Ta tõstab tema enesetunnet, sest tema näeb, et see, millega teevad tegemist tema lähedased inimesed, on nõnda huvitav ja tähtis, et see on ka koolis koha leidnud.

Mudelite ja piltide, diagrammide ja tabelite abil suunduvad tema mõtted teda ümbritsevale elule. Tema hakkab seda hoolikamalt vaatlema ja oma vaatlustest õigeid järeldusi tegema.

See ongi see nurgakivi, millele põhjeneb hea haridus. Vaatle, liigita ja tee õigeid järeldusi.

Vaadeldes mitmesuguseid mudeleid, pilte ja diagramme põllunduse, aianduse ja karjanduse alalt, hakkab õpilane tundma huvi nende alade õppimise vastu.

Maakoolis ei tohiks ka puududa andmed ümbruskonna põllumajanduse arenemise üle.

Vist kõik õpilased teavad, kui kiiresti jooksis üks või teine isik võistlustel ja kui kõrgele suutis keegi hüpata. Teadmata on tal aga, mitu seemet andis viili ümbruse parimal põllupidajal, palju andis saaki õunapuu või mitu liitrit piima andis parim lehm ümbruskonnas või ka kogu riigis või mujal.

Eks juhi niisugused andmed õpilasi oma ümbruse uurimisele. Eks teki neil selle juures mitmesugused huvitavad küsimused, mida võib lahendada õpetaja abiga, eriti nüüd, kus meil on mitmesuguste andmete allikas „Eesti Entsüklopeedia“ näol.

Eks leidi selles teoses terve rida pilte, mida võivad õpilased suurendatult joonistada seintele väljapanemiseks.

Koolijuhataja esitab selle töö alal õpetajaile kindlad nõuded ja varsti hakkab koolis kajastuma elu oma selles osas, mis on kasvatuslikult tarvilik.

Kasvatuslikult aga on tarvilik, et noored kodanikud austaksid oma vanemate tööd, et ei oleks meil üldse „Neetud talusid“. Maakoolis peaks olema ka andmeid kooli ja ümbruskonna minevikust. Selleks on väga tarvilik koolimuuseum.

Peale mitmesuguste huvitavate esemete peaks olema koolimuuseumis andmeid muistendite näol, mida võivad koguda õpilased, vanemate inimeste käest. Sel alal tehti katseid möödunud õppeaastal paarikümnes Harjumaa algkoolis. Tulemused olid kõigiti rahuldavad.

Leiti terve rida kohtade nimede seletusi ja valgustati ümbruskonna ja kooli minevikku mitmekülgselt.

See on ala, mis pakub õpilastele palju huvitavat tegevust.

Meie teame, et Eestis on 140 000 talu, kuid iseseisvuse ajal on põllutöökoolide lõpetajaid ainult 6200 isikut. Eks see ole koguni ebaloomulik. Selles oleme kõik süüdlased. Miks ei ole meie suutnud valgustada rahvast ja näidata talle, et igal inimesel peab olema elukutse, et ei sobi ka põllupidajal olla õppimatu töölisena ja kutseta isikuna, et põllunduse eriteadlaste arvates ei oleks raske tõsta põllunduse tulu-

kust mitmekümne % võrra, kui meil oleks kutselised põllumajanduse juhid taludes.

Eks peitu ükskõiksuse juured põllumajandusliku hariduse alal juba algkoolis. Parandame nüüd selle vea. Astume ka selles suhtes rahvale lähemale.

Säärase aktsiooni võtsime ette möödunud õppeaastal Harjumaal heade tulemustega.

Iga kooli juures korraldati selgituskoosolekuid kutsehariduse vajadusest. Mõnes kohas oli kuni 200 inimest koos ja töötati hilise ööni.

Kuid ainult sõnadega on raske selgitada.

Sisustame oma koolid selles suhtes nõnda, et seal leiduks ka tarvilikke õppeabinõusid niisuguste selgituskoosolekute jaoks.

Mõne aasta pärast võime meie muuta oma maakoolid niisuguseks, et juba uksest sisse astudes tunneme, et asume kohas, kus kasvatatakse põlluharijate lapsi. Siis on asi hästi korraldatud. Siis võime loota ka häid tulemusi.

Umbes 0,1 Eesti rahvastikust kuulub rannarahva perre.

Rannarahval on oma erilised elutingimused. Ka need peaksid kajastuma rannarahva algkoolis. On ju nendeigi kasvatamise kohta maksivad samasugused põhimõtted.

Nüüd aga meie kooli sisustuses erinevusi ei näe. Ainult ümbrus on lagedam, sest õpetajad ei suuda sageli liivase maaga midagi peale hakata, olgugi et ka siin võiks eriteadlaste konsulentide abiga palju korda saata. Ka liivane maa on harimiseks kõlblik ja võib anda head saaki. Ainult tema harimisega tuleb näha rohkem vaeva ja kanda ka rohkem kulu, vähemalt aguses.

Mereäärsed kalamehed ei ole sel määral huvitatud oma ilusast elukutsest, nagu nad seda olema peaksid. See on ka mõistetav.

Teadmiste vähesus ja erilised töötingimused kasvatavad loidust. On ju kalamees mitme kuu jooksul kalapüüdmisest vaba. Muud tööd ta aga ei ole õppinud.

Koolil on sel alal suured ülesanded. Liigne oleks siin kõike seda korrata, mis tuleks võtta ette selleks, et ka rannarahva koolid saaksid oma ilme, et nad ei sarnaneks nõnda hämmastavalt linna- ja maakoolidega.

Põhimõtted rannarahva koolide sisustamise suhtes jäävad samadeks. Seda liiki kooli tuleb eriti pidada silmas, sest rannarahvas on see, kes kõige rohkem armastab hädaldada ja peab oma elukutset halvaks.

Õpetajal ei tarvitse seda vaadet jagada. Kalamehe elukutse on hea ja õilis, eriti praegusel ajal, kus uuem toitlusõpetus kala tähtsust toitmisel rõhutab.

Siin on palju selgitustööd teha ja kalameeste kutsehariduse eest hoolitseda. Selleks vajame aga õppeabinõusid ja kooli vastavat sisustust.

Linnade ja alevite koolidele tuleb anda samuti ilme, mis teeks kooli lastele lähedaseks. Linnadel ongi selles asjas suuremaid tulemusi. Isegi maa- ja rannarahva koolid tulevad meelde linnakoole.

Kooliruumide sisustamisel on veel terve rida pisiküsimusi, millest mõnda siin puudutame.

Suure tähtsusega on seinte ja paneeli värv. Liiga tumedad toonid mõjuvad raskelt. Kodukaunistamise ajajärgul aga, kus iluküsimused sageli vaidlusi tekitavad, on ka siin aeg sammu edasi astuda, sest ka kooliülalpidajad on nüüd vastuvõtlikumad iluküsimustele. Viimastel aastatel on

ka koolimööbli ümbervärvimisele asutud. Mustade pinkide asemel on nüüd juba palju kollakaid ja kreemikaid toone. Sellega on kõik rahul. Lastel on selle tõttu töökam ja rõõmsam meeleolu.

Iga koolijuhataja pangu üles oma kooli arendamise kavasse ka kooliruumide ja mööbli uuendamine ja ümbervärvimine rõõmsatoonilisteks, kui see ei ole veel tehtud.

Peatume nüüd hetkeks selle juures, kuidas sisustada kooliruumi piltide, tabelite, diagrammide ja muuga.

On väga haavav ilutundele, kui kooli minnes näed korratust klassides. Väga halvasti mõjub näha raamita ja klaasita tunnikava seinal. Vähemalt raami ja klaasi jõuame ikka muretseda. Kui seda ei ole tehtud, siis on see pahe, mis tuleb kohe kaotada. Ei pane ju meie keegi oma eluruumidesse seintele midagi, mis ilutunnet haavab. Miks tahame seda teha siis koolis? Kool on ju teiseks koduks õpilastele kui ka õpetajaile.

Ka kõik teised tarvilikud asjad, mis peavad olema seintel, olgu selleks ette valmistatud. Ei ole kuidagi mõeldav, et klassi seinal on mõni nimestik ilma vastava raamita või kaunistuseta. Ta peab olema laitmatult puhas.

Piltide suhtes on meil asi halb. Meie peame paremate piltide puudumisel leppima päevapiltide suurendustega. Nii kaunistavad meie klasside seinu riigivanema, sõjavägede ülemjuhataja, teadlaste ja kunstnikkude päevapiltide suurendused.

See on pea lubamata nähe. Meil peaks olema tähtsate tegelaste portreedest kunstipärased jäljendid.

Päevapildid ei ole selleks sündsad, et neid pandaks välja seintele. Selleks on sobivad vähemalt kunstiteoste jäljendid.

See suur töö ootab veel tegijaid, kuid on ülim aeg kiirelt selle juurde asuda. Praegusel ajal, kus tehnika on nõnda kaugele arenenud, võiksime meie saada vähese kuluga värvilisi kunstiteoste jäljendeid.

Seni on meil puudunud piltide hulgas teadlaste ja kunstitegelaste pildid. Noored põlluharijad kasvavad üles, ilma et nad teaksid vähematki neist tegelastest, kellel on suuri teeneid meie põllumajanduse arengus. Noored ei tea midagi meie teadlastest.

Sealsamas aga näevad nad seintel tervete tosinate kaupa isikute pilte, kes on püüdnud teha midagi ilukirjanduse alal. Mõned neist kirjanikest jäävad neile elu lõpuni võõrasteks, sest nende teosed ei vääri lugemist, kuna on külluses paremat kirjandust.

Miks oleme siis nõnda ühekülgsed elunähetate hindamisel? Kas on siis ainult ilukirjandus see, mis viib meid edasi? Eks sellest tulegi osalt kutsealade alahindamine ka noore kasvandiku küpsemata mõistuses. Ta tahab ju ka anda välja mõõdu, mida esitab tema arusaamise järele elu.

Elu aga toob seinale ainult ilukirjaniku, sageli mikroskoobilise ilukirjaniku pildi, kuna jätab kõrvale kõik teised tähtsamad ja mõnikord ülemaailmalise kuulsusega tegelased.

Loomulikult peab ju ka noores kasvandikus valmima arusaamine, et ilukirjandus on trump, ja ilukirjanik peab olema tema ideaaliks.

Eks ole see väärkasvatus.

Miks siis imestuda, kui kutsealad leiavad vähe tähelepanu ja kui üldhariduse järele käivad kõikide ihad, sest ainult selle kaudu loodetakse saada haritud inimesteks ja hankida elamisvõimalusi.

Aeg on meil hakata nähteid tõsisemalt ja õiglasemalt hindama.

Ilukirjandus ei ole midagi ainulaadselt suurt. Ka teised alad on väga tähtsad. Tuletame siis ka meelde teiste alade silmapaistvaid suurusi.

Muidugi reguleerivad seda tulevikus vastavad määrused, missuguseid pilte võib panna seintele koolides, kuid siin olgu see mõte ainult mööda minnes puudutatud, et juhtida koolijuhatajate tähelepanu sellele ülitähtsale küsimusele.

Viimasel ajal on haridusminister ja teised haridusjuhid eriti rõhutanud kasvatusel tähtsust koolis.

Koolide kaunistamine piltidega on suur kasvatuslik tegur. Selle abil võime saata palju korda. Tuleb koostada kindel piltide nimestik ja lasta niisuguste piltide kunstipärane kogu valmistada.

Päevapiltide aeg oleks pidanud olema juba ammu mööda.

Ainult kunstiteos soendab ja vaimustab. Ainult sel teel saadud pildid väärivad seda, et neid panna seintele koolides ja mujal avalikkudes asutustes.

Kooli kasvatusel välimuse küsimuste selgitamisel ei pea meie unustama ka raamatukogu. Koolijuhatajad on olnud raamatukogude arendamisel maal tagasihoidlikud. Eelarvesse on võetud liiga väikesed summad. Koolivalitsustel on tulnud omalt poolt eelarveid parandada ja täiendada, et raamatukogud võiksid täita oma ülesandeid vähegi rahuldavalt.

Liiga suur kokkuhoidlikkus sel alal on mõjunud selleks kaasa, et raamatud on liialt kulunud ja määrdunud. Kogudes on niisuguseid raamatuid, et neid puudutades tahaks kohe pesta käsi.

Niisugune nähe tuleb kaotada. Raamatul, nagu igal teisel asjal, on ka oma iga. Tuleb paar korda aastas liigitada osa raamatuid arhiivi või hävitada. Kui raamat ei ole enam esteetiliselt vastu võetav ja liialt määrdunud, siis tuleb ta heita kogust välja.

Et aga kogu liiga väikeseks ei muutuks, tuleb määrata tema täiendamiseks suuremad summad.

30—40 krooni ühe klassikomplekti kohta oleks minimaalne summa, mis selleks tarvis läheks. Koolid ei ole aga veel sellenigi jõudnud.

Teistest õppeabinõudest, mis leiavad koolis pea igapäevast tarvitamist, nimetame seinakaarte. Need on sageli liialt kulunud. Olen uurinud nende kiire kulumise põhjusi ja tulnud otsusele, et kaartidel puuduvad harilikult nimed puudel. Õpilased nõutavat kaarti otsides rullivad ta lahti. Kui siis osutub, et ei ole nõutav kaart, siis rullitakse ta uuesti kinni. Nõnda kordub see toiming mitu korda. Loomulik, et kaardid nõnda liiga kiirelt kulumad.

Kiire kulumise vastu on hea abinõu varustada kaardid keppidele kleebitavate nimedega. Seda tööd tuleb lasta teha koduste abinõudega.

Suureks abiks võivad olla mitmesuguste tööde juures õpilased. Ei ole tarvis nende kaasabist hoiduda.

Pedagoogiliselt on nende töö sel alal täiesti õigustatud.

Kõik need tööd, mis vastavad õpilaste võimele, on koolis soovitatavad.

Ruumide ilustamise alal võivad õpilased eriti palju teha. Nii kandku õpilased hoolt lillede eest, mis kasvavad klassi aknail. Nad hoolitsegu ka selle eest, et õpetaja laual oleksid lilled või talvel vähemalt mõned rohelised oksad.

Mõni koolijuhataja on suutnud asja nõnda korraldada, et alati on laual õitsev lill. Ta kasvatab neid üles vastavatest sibulatest. See kõik maksab väga vähe. Õpilased aga omandavad oskusi ja teadmisi ka sel alal,

mis on heaks täienduseks loodusloo alal. Eriti tugevaks teguriks on see kasvatuslikult.

Nii oleme puudutanud mitmesuguseid küsimusi kooli välimuse suhtes ja viinud nad seosesse kooli kasvatuslega. Ei ole olnud nende hulgas ühtegi punkti, mis ei avaldaks koolis kasvatavat mõju.

Ruum ei luba puudutada enam uusi küsimusi, kuigi neid oleks veel mõningaid. Nii näiteks puhtus. Kuid puhtuse nõue on liiga üldtuntud. Selles suhtes ei ole võimalik tuua palju uut. Mind huvitasid aga oma ettekannet koostades peajaslikult need küsimused, mis võivad tekitada viljakaid mõttevahetusi.

Kui see on mul õnnestunud, mida näitavad järgnevad silmapilgud, siis loen ma oma ülesande täidetuks ja võin tunda rõõmu oma tööst, nagu ma soovin, et ka teie seda tunneksite oma õilsal tööalal.

Kui teie saate mõne uue mõtte ja hakkate seda hoolega teostama, siis ei ole kahtlust, et meie seda vilja võime pea näha. Koolijuhataja on ju nüüd koolis ka määruste kohaselt tõeline juht. Kooli instrueerimisel ja revideerimisel toimub peajaslikult tema instrueerimine ja revideerimine.

Kui mõni õpetaja osutub võimetuks või ebasobivaks temale pandud ülesannete täitmisel, siis on koolijuhatajal küllalt võimu pahede kõrvaldamiseks. Ei ole sugugi tarvilik, et koolijuhataja püüaks kõik teha ise.

Tema õige ülesanne on juhtimine, mida näitab tema ametinimetus. Koolijuhatajale on antud suured õigused kasutamiseks, kui mõni õpetaja ei taha täita tema korraldusi.

Need kaks asja—õigused ja kohustused—tunduvad olevat õnnelikult tasakaalus.

See on pandiks, et meie kool peab hakkama arenema senisest kiiremini nii õpetuslikult kui kasvatuslikult.

Uuemad korraldused koolide alal aina kinnitavad meis seda lootust ja usku.

Kooli tervishoiust.

M. Ulk.

Lesti kool on iseseisvuse ajal teinud hiiglasuuri edusamme, ta on üks meie suursaavutusist, mille üle võime uhked olla; kuid on üks ala, mis ei ole suutnud pidada sammu üldise eduga, see on tervishoid. Kahtlemata on ka siin rühitud edasi, on saavutatud tagajärgi, kuid seda ei saa võrrelda tulemustega kooli üldise korralduse, õppe- ja kasvatus töö alal. Kool ei ole suutnud siin pidada sammu ka üldise arenguga tervishoiu alal, kus on saavutatud silmapaistvaid tagajärgi: on suudetud märksa pikendada keskmist eluiga, mitmed haigused on täitsa välja juuritud, näit. plekiline ja korduv tüüfus, verine kõhutõbi, rõuged; silmamarjad on kadumas; surevus nakkushaiguste ja eriti tiisikuse alal on märksa vähenenud. On loodud ravilad, haiglaid, sanatooriumid, nõuandlad emadele, tiisikuse vastu võitlemise punktid, laste suvekolooniad, vaesemate

laste toitlustamispunktid; on seaduste ja määruste kaudu tõstetud nõudeid tervishoiu alal. Punane Rist on korraldanud massiliselt sanitaarkursusi, on loonud esmasabi punktide võrgu; jaoskonnaarstide ja ämmaemandate võrk on viinud arstiabi maale lähemale, surnultsündinud ja esimese eluaasta jooksul surnud laste arv on märksa vähenenud; on loodud haigekassad ja igasugused kindlustused.

Üldine tervishoiu taseme tõus on kindlasti mõjutanud kooli, olud on märksa paranenud, kuid väga palju puudusi ootab lahendust tulevikus.

Kooli tervishoid on raskemaid küsimusi selle tõttu, et kool oma iseloomult on vastolus lapse tervishoiuga. Vaba õhu asemel on lapsel kinnine ruum, liikumise asemel istumine, kõnelemise asemel vaikimine, mängu ja kehalise töö asemel pingutav vaimne töö, vanemate ja koduste asemel õpetaja ja võõrad lapsed. Sellele lisandub ruumide kitsikus, õhu ja valguse puudus, halvem toitlus, nakkushaiguste hädaoht.

Koolil on siin suur ülesanne: paralüseerida neid kahjustavaid mõjusid.

On kujunenud välja nõndanimetatud koolihaigused, mille põhjustajaks loetakse kooli. Kooli arvele pannakse küll ka haigused, milleks lastel kalduvused on ka ilma koolita.

Koolihaiguste hulka kuuluvad lüüsisamba haigused. Teatavasti on lüüsisambal 4 pööret, 2 ette, 2 tahapoole, tal on S — kuju. Lüüsisambas võib kõverduda kas tahapoole või ühele küljele, ettepoole aga harva. Kõverduse tagajärjel kannatavad siseorganid: süda ja vereringlemine, kops, maks.

Kool võib soodustada selle haiguse arenemist halva kehahoiu kaudu peaaesjalikult pingis istumisel, sellepärast tuleb silmas pidada õpilase kehahoidu istumisel ja ka kõndimisel. Koolilt ei saa nõuda haiguse ravimist, tema ülesanne on vanemate ja kooliarsti informeerimine õpilase väärarengust. Küll aga tuleb koolil hoolitseda koolipingi otstarbekuse eest, tuleb hoiduda liiga kauakestvast ja väsitavast kehahoiust, näiteks kirjutamisel, tuleb luua vaheldust kehahoius ka tunni ajal lühiajalise kõndimise, keha- ja käteliigutamisega jne., eriti aga tuleb võimlemise õpetajal jälgida ja juhtida laste kehahoidu.

Südame ja vereringlemise haigused on sageli puuduliku rindmiku tagajärjeks, aga nad võivad olla ka sünnipärased või mõne haiguse, näit. rahhiidi, reuma, difteriidi või eriti gripi tagajärg. Südame ja vereringlemise haiguste hulka kuuluvad: südame-kloppimine, kahvatustõbi, verejooks ninast, minestamine. Nende haiguste arstimine kuulub arstile. Tähtsaim neist on kahvatustõbi, mida põhjustab hämogloobiini vähesus veres. Eriti esineb see noortel tütarlastel üleminekuajajärgus. Südamehaiguste tekkimise ajajärk langeb tihti kokku kooliajaga, sellepärast on kooli peamine ülesanne ära hoida nende haiguste halvenemist ja uute tekkimist.

Südamehaigeid lapsi tuleb hoida vaimse ja kehalise ülepingutuse eest, tuleb vabastada neid raskemaist kodutöödest, hoolitseda nende toitluse eest ja võimaldada neile liikumist värskes õhus.

Seedimisrikked lastel tekivad puuduliku toitluse, pikaajalise istumise, kõlbmatute koolipinkide ja rikutud õhu tagajärjel. Üheks põhjuseks võib olla ka liiga lühike einestamise aeg, kus õpilased on sunnitud suure rutuga peaaegu tervelt toitu alla neelama. Einestamise vaheaeg peaks kestma vähemalt 20 minutit. Soojad söögid, vähemalt kuum tee, on kõigiti soovitatavad. Rõõmustaval viisil levib viimasel ajal teevalmistamine kooli poolt. Kõhuhäireid võib tekitada ka loomulike tarvete rahuldamise puudulikud võimalused.

Käimlad on sageli puudulikud, nende arv mitteküllaldane. See põhjustab ka neeru- ja põiehaigusi, sellepärast tuleks käimlate küsimust võtta tõsisemalt. Tundide ajal väljaskäimine peaks olema lubatud väikestel ja haigetel lastel, üldiselt aga on see ebasoovitav nähtus ja võib kujuneda halvaks kombeks. Õpetajail tuleks täpselt kinni pidada tunni vältusest. Vahetunni lühenemisel näit. 5 minuti võrra ei suuda õpilased toime saada eriti viletsate käimlate puhul.

Hingamiseldite haigused.

Tähtsamaks koolihaiguseks sel alal on nohu, mis on tingitud temperatuuri kõikumisest kooli ruumides, tõmbetuulest, sooja ahju või külma seina ääres istumisest, puudulikust riietusest, liiga madalast või kõrgest temperatuurist klassis, märgadest jalgadest. Nohu võib olla lühiaegne, aga ta võib muutuda krooniliseks, mil on halvad tagajärjed, muuseas võib see muutuda kardetavaks kõrvadele. Nohu loob noru-meeleolu ja takistab koolitööd. Tema ravimiseks tuleks kõrvaldada haigust esilekutsuvad põhjused, tuleks hoolitseda keha mõistliku karastamise ja korraliku toitluse eest. Muuseas tuleks õpilasi harjutada taskurätiku tarvitamises, kui see veel ei ole sisse juurdunud.

Nohu takistab korralikku hingamist läbi nina. Õigel hingamisel on aga hääle tervishoiu alal suurim tähtsus, sellepärast tuleb seda teravalt silmas pidada. Nina puhastab ja soojendab õhku kopsu jaoks, kuna hingamisel läbi suu kannatavad kopsud, suu, hambad; lahtise suu juures muutub ka näo ilme vulgaarsemaks. —Häälele kahjulik on ka liiga vali kõnelemine, karjumine laulmise ja kõnekoori juures. Väga palju soovida jätab hääldamine. Diktatsioonile tuleb rohkem rõhku panna, siis kaob ka tarvidus liiga valju kõnelemise järele. Selgesti hääldatud vaikne kõne kuulduv kaugemale.

Üheks tähtsamaks nohu, peavalu ja külmetamise haiguse põhjuseks on õpilaste märjad jalad sügiseti ja kevadeti porisel ajal. Teel märjaks saanud jalanõud jäävad jalga kuni kojujõudmiseni, mis peale muu rikub õhku klassis. Selle pahe kõrvaldamiseks peaks igal õpilasel olema koolis kerged jalanõud märgade asendamiseks, neid tarvitatakse ka võimlemisel. Märgi riideid võiks asendada kitliga, mis ka koolis hoitakse. Paljudes koolides, kus kitlid tarvitusel, on need osutunud otstarbekohasteks.

Mutatsiooni ehk häälemurde ajal tuleb olla tagasihoidlik häälepaelte tarvitamises. Kas laulmisest sel ajal täitsa loobuda või laulda ettevaatlikult kaasa, see on tülküsimus. Siiski paistab, et mõnes koolis, kus laulmine ei suuda õpilasi kaasa kiskuda, sel alal liialdatakse, peaaegu kõik vanemate klasside poisid murravad häält ega laula kaasa, kuna teistes koolides ei ole häälemurdmise aega peaaegu tundagi, ja ühelgi õpilasel ei ole selle läbi hääleriket tekkinud. Igal juhtumil aga peavad ka häälemurdjad tunnist osa võtma, teoreetilisel alal võiks anda neile ka eriülesandeid.

Närvihaigused inimkonnas võtavad üha rohkem maad, mis Engelhorni arvamisel põhjeneb nüüdisaja peenenenud lõbukultuuril ja elunõuete tõusul, mis omakorda kutsuvad esile pineva võistluse materiaalsete hüvede, õnne ja rikkuse saavutamiseks. Selles suures võidujooksus väsivad vaimsed ja kehalised jõud. Et neid ergutada, võetakse abiks uimastavad ained: kohv, tee, tubak, alkohol. Need omakorda piitsutavad väsinud närve veel rohkem, kuni nad viimaks kokku varisevad (A. Rude — Schulpraxis).

Täiskasvanute närvlikkus kajastub ka koolis. Siin esineb sel alal eriti sageli peavalu. Kool põhjustab seda pingutava vaimse töö, rikutud õhu,

halva kehahoiu ja puuduliku mööbli läbi. Nende põhjuste kõrvaldamine viib harilikult tervenemisele.

Üldine närvlikkus on närvikava nõrkus ja ärritatavus. See väljendub ärevas meeleolus, ärritatavuses, peavalus, südameklõppimises, rahutus unes, unepuuduses, verevaesuses. Lapsel puudub võime kontsentreeruda; ta on tähelepanematu ja hajameelne, põhjusega muutub ta meeleolu ühest äärmusest teise; liigutused on äkilised ja ebakindlad, puudub söögiisu. Ägedal kujul muutub haigus hüsteeriaks, eriti tütarlastel umb. 15—25 aastani.

Närvlikkuse põhjuseks on pärvus, nakkushaiguste põdemine, ebakohane toitlus, eriti raskelt seeditavate toitude ja uimastavate jookide tarvitamine, unepuudus, põrutavad sündmused, ootamatused. Kool võib haigust põhjustada liiga kõrgete nõuete ülesseadmise, mis käib lapsel üle jõu.

Närvlike laste küsimus on üks raskemaid, eksimused on siin sagedaimad, eriti noorte õpetajate juures. Kui kergesti võetakse tähelepanematus õppeaine põlgusena, rahutu olek tunnis kuritahtliku korrarikumisenä, ebahühtlane käekiri lohakusena, tõsiasjade moonutamine valena. Tõeliselt on aga tegemist haige lapsega. Ta karistamine süvendab haigust. Siin tuleks õpetajal kõigepealt selgusele jõuda, kas on tegemist haigusega või ulakusega. Parem on niisugustel juhtumitel kaks korda armu anda kui ükskord ebaõiglaselt karistada. Katsutagu leida õpilase käitumise põhjus, see dikteerib õpetaja talitusviisi.

Silmahaigustest väärib tähelepanu lühinägevus, mille põhjustajaks on kool suurimal määral. Seda kinnitavad õige laialdaste uurimuste andmed. Nii näit. oli prof. Dr. Schleichi andmeil algkooli sisseastujate hulgas 2,3% lühinägelisi lapsi, algkoolis keskmiselt — 4,5%, reaalkoolis 15,3%, gümnaasiumides — 27,7%. — Väärib tähelepanu, et virkade õpilaste hulgas on lühinägelisi lapsi rohkem kui laiskade hulgas. Mida kõrgemad on kooli nõuded, seda suurem on lühinägevus, suureneb ka selle kraad. Selle põhjuseks on pingutav ja kauakestev silma töö lähedas kauguses, silm võõrdub kaugete vaatamisest.

Mis võiks kool teha selle haiguse ärahoidmiseks?

1. Tuleb alati jälgida õpilaste õiget kehahoidu lugemise ja kirjutamise juures. Lugemise normaalne nägemiskaugus on 25 cm. See nõuab istumisel sirget kehahoidu, kuid kallakuga ettepoole on see kaugus alati vähem. Selle pahe kõrvaldamiseks on Dr. Lorenz Saksamaal tarvitusele võtnud plekkmütsi „Geradezwinger“, mis pea kallakul ettepoole maha langeb.

2. Koolipingid peavad olema otstarbekohased.

3. Kaardid ja pildid peavad olema suured ja selged.

4. Õpperaamatute trükk peab olema suur ja hästiloetav, niisama ka käekiri.

5. Tuleb luua võimalikult palju vaheldust silma töö ja puhkuse alal.

6. Tuleb luua kaugele vaatamise võimalusi, näit. vastavais mängudes, kaugete asjade vaatlemises.

7. Valgustus olgu hea.

8. Hoiatada lapsi lugemise eest käies ja lamades.

9. Lühinägelised lapsed tuleb paigutada ettepoole.

10. Valgus tulgu vasakult poolt.

11. Prilli võib kanda ainult arsti korraldusel.

12. Kiri klassitahvil olgu suur ja selge.

13. Arstlikul järele vaatamisel tuleb alati lühinägevust kontrollida ja sellest vanemaid klassijuhataja kaudu informeerida.

14. Koolidel tuleks muretseda tabelid umbkaudse nägemise teravuse määramiseks. See on hädavajaline õpilase paigutamiseks õigele kohale.

Kõrvahaigusi kool ei põhjusta, seda tõendab ka asjaolu, et kõrvahaigete laste % koolis ei suurene. Nõrga kuulmise põhjuseks on suuremalt osalt keskkõrva põletik, mis tekib nakkushaiguste, eriti sarlakite, leetrite, difteeria, skrofuloosi, tüüfuse, tuberkuloosi, nina ja suu haiguste tagajärjel. Koolil tuleb valvata, et kuulmine ei kannata juhuslikult. Kõrvast sikutamise või ülestõstmise, kõrva karjumise, kõrvapihta löömise läbi võib kuulmenahk lõhkeda, niisama ka vette hüppamisel kõrvaga vastu vett. Mõnikord panevad lapsed võõrkehi, näit. nõöpe, herneid jne. kõrva, mis võivad saada kardetavaks kuulmenahale.

Raskekuulmisega laste (umb. 2%) õppetöö on teatava määran pidurdatud. Klassis tuleb neid paigutada ettepoole mõne tubli õpilase kõrvale, kes võiks mittekaukludut selgitada. Suuremais linnades, näit. Tallinnas ja Tartus võiks luua raskekuulmisega lastele erikoolid, mis oleks suureks kergenduseks harilikele koolidele.

Kool võib pikendada ebanormaalselt õpilase kasvamist. Teatavasti kasvavad lapsed esimesil aastail üsna jõudsasti, 1.—6. eluaastani võtavad nad pikkuses juurde 8—10 cm, siis tuleb teatav seisak poistel kuni 13. aastani, tütarlastel kuni 10. aastani, juurdekasv on siis umb. 4 cm. Selle järele algab jälle kiirem kasvamine. See on normaalne käik. Kooli mõjul võib aga esineda kõrvalekaldumisi. Selle kontrollimiseks tuleks õpilasi võimalikult 2 korda aastas mõõta. Ebanormaalsuste juures tuleks katsuda leida nende põhjused ja otsida teid nende kõrvaldamiseks.

Nakkushaigused.

Kool soodustab nakkushaiguste levimist. Seda tõendavad ka statistilised andmed, mis näitavad, et nakkushaigused esinevad kooli vaheajal palju harvemini kui õppetöö ajal. Lastehaigused põeb enamik õpilasi koolis läbi. Siia kuuluvad: leetrid, sarlakid, difteeria, läkakõha, tuulerõuged, mumps. — Kool kui laste kogumispaiik soodustab nende haiguste levimist ka selle tõttu, et haigusi ei tunta õigeaegselt ära; pealegi on haigus nakkusvõimeline ammu enne tema ilmsikstulemist ja ka pärast välistunnuuste kadumist. Väga tähtis on haiguse kindlakstegemine; õpetajalt seda küll nõuda ei saa, aga tutvuneda nende haigustega tuleks küll, sest ei ole alati arsti käepärast. Ettevaatuse pärast tuleks aga laps saata koju, kui tal on märgata nakkushaiguse eeltunnuseid: külmavärinat, kõha, palavikku, kiirendatud pulss, naha punetamist, kaelavalu, liikmevalu, roidunud olekut. Tuleb kutsuda kohale arst. Õpilasi ja lastevanemaid tuleb tutvustada nakkushaigustega ja ettevaatuse abinõudega nendest hoidumiseks. Kuna eriti lastevanemad siin tihti patustavad, saates haigeid lapsi kooli ja varjates haiguse käiku kartusest, et lapsel tuleb kauem koolist puududa. Joogivesi tuleb keeta, võimalikult igal õpilasel olgu oma joogikruus. Ühised pesukausid peaksid koolist üldse kaduma. Tuleb eriti jälgida laste ihu ja pesu puhtust. Uute koolimajade ehitamisel ärge unustatagu kunagi eraldustuba nakkushaiguste jaoks. Pärast nakkushaigusi tuleb ruumid ja ka asjad desinfitseerida. Seda teevad asjatundjad, kuid lihtsamad nõuded sel alal teeb kool. Täheinat seletust annab Dr. V. Sumberg'i „Esimene abi“. Lastevanemaid tuleb tungivalt hoiatada järelhaiguste hädaohu eest ja panna neile südamele, et nad lapsi tervenedes vara välja ei laseks. Õpetajail tuleb tarvitusele võtta kõik abinõud, et nad ise ei saa haiguste edasikandjais. Tuleb

hoiduda haigete laste asjadega kokkupuutumisest, sõrme märjakstegemisest raamatu lehitsemisel, vihikute parandamise järele tulevad käed pesta mõne desinfitseeriva ainega. Nakkushaiguse võimalusi silmas pidades on lubjatud klassiruumid kõige otstarbekohasemad, desinfitseerimise puhul on siis võimalik seinad uuesti üle lubjata, õlivärviga kaetud seinu võib karbool- või kresoolveega pesta, niisama ka aknaid. Kõige raskem on tapeeditud tubade desinfitseerimine, sellepärast ei ole need kooliruumideks otstarbekohased. Peale selle on nad mugavaks eluasemeks lutikatele ja prussakatele, missuguseid leidub veel mõningates koolimajades.

Kõige rohkem ohvreid meie maal nõuab tiisikus, umb. $\frac{1}{8}$ inimesi sureb tiisikusse. Võitlus tema vastu on annud vähe tagajärgi. Tiisikus esineb ka koolis, õnneks vähemal määral, sest ta on hilisemate eluaastate haigus. Surmajuhtumid esinevad pärast 10-ndat eluaastat. Kooli ülesanne on võimalikult ära hoida tiisikuse kui nakkushaiguse levimist koolis. Tiisikuskahtlasi lapsi tuleb lasta arstlikult järele vaadata. Haiged lapsed tuleb õppetööst vabastada kuni ravimise lõpuni. Tiisikus on ravitav, sellepärast tuleks soovitada jõukamaile sanatooriumi. Tiisikuse vastu võitlemise punktid annavad tasuta nõu ja abi, nemed korraldavad ka analüüsi. Põrandale sülgamine tuleb kõvasti keelata. Puhtus, päike ja õhk, selle juurde veel korralik toitlus ja rahu, need on suurimad tiisikuse vaenlased; need tuleks teha kättesaadavaks lastele, kuivõrd seda lubavad kooli olud. Suvekolooniate suurem levik linnalastele ja metsakoolide asutamine tiisikushaigetele lastele võiksid asja palju parandada.

Piimaainete korraldamine vaesemaile lastele kõigi koolide juures peaks rohkem levima. Üldse tuleks piima tarvitamist koolis rohkem propageerida. See käib nii tervete kui haigete laste kohta.

Oleme küll piimarikkamaid maid üldse, kuid meie lapsed saavad koguni vähe piima, eriti täispiima. Taludes viiakse pea kõik piim meiereidesse, ise aetakse läbiaetud piimaga läbi; võid tarvitatakse rohkem pühapäevadel. See on meie rahva ja ka kooli toitluse nõrgim külj. Linnalapsed on selles asjas paremas olukorras: seal tarvitatakse täispiima.

Suu- ja hambaravi.

Suu ja hambad on tihedaimas ühenduses sisemiste elunditega: siit kaudu satub suurem osa nakkushaiguste idusid meie kehasse. Seepärast tuleb nende puhtuse eest eriti hoolt kanda. Kahjuks on see ala meil hoopis söödis. Hambapesemist ja suuloputamist tuleb koguni harva ette, eriti maakoolides. Hammaste eest hoolitsemine nõuab hädavajaliselt suuremat tähelepanu, sest halvad hambad põhjustavad kõhu, soolte, närvi ja teisi neist olenevaid haigusi. Hammaste olukord kultuurmaades on otse katastroofiline. Jesseni andmeil on 78—99%—l õpilasil haigeid hambaid. Hambahaigust tuleb seega lugeda suurimaks rahvataudiks. Sedasama tõendavad meie jaoskonnaarstid koolide ülevaatuste põhjal. Üks neist teatab, et tema jaoskonna koolides on 88% õpilastest haigete hammastega. Kool ei või siin jääda ükskõikseks; ta peab tegema selgitustööd, et vähemalt tulevastel põlvedel asi paraneks. Kõigepealt tuleks läbi viia suu ja hammaste puhastamise nõue; lastevanemate koostööl tuleb selgitada hammaste ravimise tarvidust, kooliarstilt tuleb paluda täpset informatsiooni iga lapse hammaste seisukorra kohta ravimisele saatmise otstarbel; tuleb soovitada jämedat rukkileiba peenikese nisuleiva asemel, mille tarvitamine viimasel ajal levib; tuleb rõhutada toidu põhjalikku läbi-

puremist. Saksa eriteadlaste tõendusel on üldisel hammaste nõrkusel kaks põhjust:

1) halb hammaste lubjastumine ja vähene tugevus mitteküllaldase soolade, nimelt lubjasoolade tarvitamise tõttu; 2) nõrk toidu läbipuremine. Esimese põhjuse kõrvaldamiseks tuleks hoolitseda muuseas, et vesi kooli kaevus oleks korralik. Järvamaa kaevudest näit. on hea veega ainult 46% (Prof. A. Rammul — Järvamaa tervishoiuline kirjeldus).

Naha tervishoid.

Nahal on suured ülesanded: ta on meeleriist, kehakaitseja, eristus-elund, soojuse reguleerija. Sellepärast tuleb tema eest hoolitseda. Tähtsaim nõue on puhtus. Peale käte ja näo pesemise tuleb terve keha vähemalt kord nädalas pesta. Küüned tuleb lõigata lühikeseks, küünealused hoida puhtad; selle vastu patustatakse kõige sagedamini. Keha puhtust kontrollib klassijuhataja. Suurimaks takistuseks puhtuse nõuete täitmisel on viletsad pesunõud koolides ja käterätikute puudumine. Mõnes koolis on üksainus pesukauss, milles kõik õpilased pesevad ühe ja sellesama veega, kuivatades ühe ja sellesama käterätikuga. Tundide lõpuks on mõlemad mustad kui pigi. Haridusministeeriumi komisjon on küsimuse esialgse lahendusena soovitanud võtta tarvitusele iga klassi kohta üks käterätik, mida tuleb vahetada kolm korda päevas. Üldist keha puhastamist kohati takistab saunade puudus, näit. Järvamaal. Siin võiks kool olla teerajajaks. Mitme kooli juurde ongi juba ehitatud saunad, suuremalt osalt küll õpetajate jaoks.

Nõrgemaks küljeks meie koolimajadel on õhupuhastus, mis ei jäta avaldamata oma mõju nii õpilaste kui õpetajate tervisele. Selle küsimuse lahendamine kuulub esmajärguliste ülesannete hulka lähemas tulevikus.

Koolitöö tervishoid.

Koolitöö peab olema keskmisele õpilasele jõukohane, muidu võib ta mõjuda halvasti tervisele ja kasvava keha normaalsele arenemisele. Töö hulga määravad ära õppe- ja tunnikavad, kuid tegelikuks tööhulga määrajaks on siiski õpetaja. Väga suure tähtsusega on õpperaamat: temas nähakse sageli õppekavade täpset ja eksimatut tõlgitsejat. Kaks viimast tegurit, õpetaja ja õpperaamat, on määrava tähtsusega, sest õppekavad on õige üldlauselised, sageli ainult mõnerealised. Õpetaja on see, kes neid hingestab, niisama ka õpperaamatu autor; nendest oleneb õppekavade ulatus. Koolijuhatajail tuleks üksikasjaliselt tutvuda töökavadega, tarviduse korral neid kärpida või täiendada, kontrollida tegelikku tööd. Nädala töökavas tuleks jälgida, et kirjatööd ja kordamised ei satuks ühele ajale. Algkooli õppekavu on tublisti kärbitud 1928. a., nad ei võiks koormavad olla, ei ole selle üle ka nurinat tõstetud; töö kergendamises on liialegi mindud, näit. nõudes, et kodutöid 1 õppeaastal ei tule üldse määrata, ometi õpivad seal 8—9 aastased lapsed; selle nõude täpsel täitmisel meie võõrutame lapsed tööst. Teatavad liialdused esinevad praktilises koolitöös joonistuses, mida kasutatakse peaaegu kõigis aineis; õpilastele on see tõsiselt muutunud koormavaks, aga siin on viimasel ajal mõõdukust märgata.

Üldiselt ei ole keskmine õpilane algkoolis tööga üle koormatud; seda tõendavad ka töökoormatuse vaatlused Tartu linnas. Nende järgi on õpilase päevane töökoormus I kl. poegl. 35 m., tüt. — 32 m; VI kl. poegl. — 98 m., tüt. — 102 min. Seda ei saa kuidagi paljukuks pidada. Töökoormust võivad märksa tõsta eratunnid ja tööd organisatsioonides, siin võivad esineda ka liialdused (vt. „Eesti Kool“ nr. 2 — 1937, lk. 81).

Keskkoolid ja gümnaasiumid on meil suuremalt osalt segakoolid, peasjalikult majanduslikkudel põhjustel. Ühised kavad mõlemale soole selles vanuses, kus nende arenemine on väga ebaühtlane, ei ole pedagoogiliselt, psühholoogiliselt ja eluläheduse seisukohalt õige. Tütarlapsed on vanemais klassides üle koormatud. Erilisi raskusi tekitab matemaatika, mille õppekavades on liialdusi; nõutakse ka kõrgemat matemaatikat, mis kuulub ülikooli. Soome gümnaasiumides näit. ei õpetata differentsiaal- ja integraalarvutamist (vt. „Eesti Kool“ nr. 4 — 1937, lk. 220).

Töökoormus on meil üldiselt väheuuritud ala, mille tõttu on raske asuda kindlale seisukohale selles küsimuses.

Mis puutub tunni vältusse, siis on eksperimentaal-psühholoogia kaudu kindlaks tehtud, et lapse tähelepanu ja kontsentreerumisvõime ei kesta üle poole tunni, sellega oleks otstarbekohasem tunni kestvus 30 minutit. Praktilistel põhjustel aga on selle teostamine läbiviimatu. Töö kergenduseks tuleb õpetada õpilast plaanikindlalt töötama. Nii näit. peaks tal olema kindel kava maateaduses maastiku kirjeldamisel, loodusõpetuses taime vaatlemisel jne. Niisama tuleb talitada ka raskemate matemaatika tüüpülesannetega, emakeele kirjanditega. Sageli liialdatakse lapse iseseisvuse ja leidlikkuse nõudega; tal tuleb mõnikord tundide viisi istuda tagajärjetult matemaatika ülesande kallal, kuna õpetaja näpunäitel oleks see lahendatav mõne minutiga. On ette teada, et töö on tagajärjetu, kui kirjandiks antakse ainult teema ilma ühegi selgituseta, läbitöötamiseta, materjali ja allikate kättenäitamisetä. Ka keskkoollides ja gümnaasiumides on see vajaline, välja arvatud kontroll- ja eksamitööd.

Õppimise tehnika alal tuleks õpetajal anda õpilastele juhatusi, mis tööd kergendavad, kuivõrd see osutub võimalikuks, sest see ala on alles katsetamise ajajärgus. Professor K. Ramul oma „Psühholoogias“ esitab kolm praktilise tähtsusega õppimismeetodit: 1) Kordamiste ärajaotamine õppimisel annab paremaid tulemusi kui kordamiste kuhjamine. Sel alusel tuleb ainet võimalikult sageli korrata nii lendküsimumuste kaudu kui ka süstemaatiliselt osade viisi. 2) Õppimine osade kaupa annab harilikult paremaid tagajärgi kui õppimine tervelt, näit. laulu õppimisel salmide kaupa. 3) Õpitava korduvalt peast ülesütlemine, vaadates igal tekkinud peatusel raamatust järele, annab paremaid tulemusi kui ikka uuesti ja uuesti läbilugemine.

Need meetodid põhjenevad katsetel.

Juhatuse andmine õppimisviiside alal on eriti tähtsis koduse töötamise juures.

Töö kergendamiseks aitab kaasa tunniplaan, kus võimalikult vahelduvad vaimsed ja kehalised tööd ja harjutused. Seejuures tuleb aga silmas pidada, et vaimse töö väsimus ei vähene pingutava kehalise harjutuse või raske töö järele, vaid see võib suurenedä; kosutust toovad kerged harjutused, mäng, tööõpetus, joonistamine. Raskeim aine tuleks paigutada teisele tunnile või selle lähedusse, sest katsete põhjal on see tund kõige produktiivsem.

Eksamite küsimuses on arvamused risti vastukäivad: on veendunud pooldajaid ja vastaseid; mõlemad põhjendavad oma seisukohti üldtuntud väidetega. Eksamite vastu tuuakse ette hirmuäratavaid asju tervishoiu seisukohalt, kuid see on liialdus, praktiline elu ei tõenda neid kartusi. Õpilased ise suhtuvad eksameisse palju külmaverelisemalt kui nende kaitsjad. Eksamid on käesoleval ajal vajalised juba selektsiooni põhimõtte teostamise tõttu; ei saa nende tähtsust eitada ka aine kordamise ja süsteemi viimise abinõuna. Eksam on muuseas harjutus raskuste äravõitmiseks, selles on tema kasvatuslik tähtsus. Tuleb aga hoiduda liialdustest sel alal. Liiga suur eksamite arv õige lühikeste vaheaegadega ei ole vastuvõetav.

Õpilaste tervisele võivad halvasti mõjuda ka mittekohased karistused. Just sel alal peab õpetaja olema psühholoog. Põhinõue on, et karistus olgu individuaalne. Peab last tundma, keda karistatakse. Õrnatundeline õpilane variseb kõige väiksemagi märkuse juures kokku, kuna paksunahaline ulakas õpilane ei tee ka vitsahirmust suurt välja. Seepärast olgu õpetaja sel alal ettevaatlik. Mõned karistusviisid on tervisevastased ja peaksid ära jääma, näit. söömata jätmine, liiga kaua kinnijätmine, kõrvadest tirmine ja näpistamine. Veel valusamad on õpilasele pilge, mõnitus, põhjusteta etteheide, õpetaja karmus.

Kehalist karistust meil koolis ei tarvitata peale alaealiste kurjategijate asutuse ja hoolekandekoolide, kus see on vajaline karistus- ja ühtlasi kasvatusabinõuna. Välismaal, näit. Baieris, on see tarvitusel ka harilikes koolides seaduse alusel.

Tervishoiu seisukohalt on väga tähtis laste kutsevaliku küsimus. Nõu- anne sel alal puudub peaaegu täitsa. Vanades kultuurmaades, näit. Austrias, on kutsevaliku nõuanne sunduslik algkooli lõpetajaile. Kool omlt poolt annab lahkuvale õpilasele kaasa individuaallehe üksikasjalise vaimse ja kehalise arenemise kirjeldusega, mis on aastaid kestnud tähelepanekute viili. Kutsevaliku nõuande büroo annab nende andmete ja oma uurimuste põhjal lõpliku otsuse. Meil on sel alal alles katsetamise ajajärk ja sedagi ainult Tallinnas ja Tartus. See küsimus väärib suuremat tähelepanu, sest kutsevaliku alal tehakse palju vigu, mil on saatuslikud tagajärjed.

Lapse kutse määratakse sageli täitsa juhuslikult, vaatamata tema andekusele, kalduvustele, kehalisele arenemisele, tööturu nõuetele. Kui näit. onu on rätsep, siis pannakse poiss tema juurde õppima, sellest hoolimata, et tal on kalduvusi tiisikuseks. Või kui naabruses on sepp, siis valitakse see kutse, kuigi laps on koguni nõrga kehaehitusega, mis võib tuua varajase haa. Palju andekust läheb kaduma, mis riigi ja rahva seisukohalt on otse pillamine. „Õige mees õigele kohale!“ — See põhimõtte on maksev Austrias. Miks siis ka mitte meil?

Seksuaalküsimuse selgitamine koolis kuulub kõige hilisemate pedagoogiliste probleemide hulka. Saksamaal kerkis ta laiemas ulatuses päevakorraks 1890. a. Iga uus idee lööb suuri laineid, nii oli see ka siin. Peeti kongresse, koosolekuid, vaieldi kirglikult poolt ja vastu; on tekkinud laialdane kirjandus sel alal. Vaatamata sellele ei ole jõutud lõppotsusele peaküsimusis: kas selgitada seksuaalküsimust koolis; kes peaks seda tegema ja missuguses ulatuses; missuguses elueas tuleks seda teha. Endiselt püsib siin kaks kirglikku vastasleeri, ja õigust on neil mõlemail. Ka meil on see küsimus olnud elavalt päevakorral; on peetud referaate, kirjutatud selle üle, vaieldud. Viimasel ajal paistab olevat huvi selles küsimuses vähe-

nenud, vähemalt pedagoogilistes ajakirjades ei ole seda puudutatud. Kuigi on palju lahkavamisi, on põhimõttelistes küsimustes jõutud enam-vähem kindlatele seisukohtadele, mis koolis on leidnud teostamist, nimelt: küpsevatele noorsoole gümnaasiumi, keskkooli, kutsekooli ja täienduskooli vanemais klassides tuleb anda selgitust seksuaalküsimuses. Niivõrd tähtsat küsimust ei või jätta kahe silma vahele, tuleb juhtida noorsoo tähelepanu hädaohtudele, mis neid varitsevad kõlbluse seaduste vastu eksimisel. Õppe- raamatu „Inimese tervishoiu põhijooned“ autor L. Mahlstein-Männik on arvestanud seda tarvidust ja võtnud oma raamatusse muuseas järgmised alad: suguelundite ehitus ja suguhaigused. Mis puutub algkoolisse, siis on siin seisukohad õige ebakindlad. Võib tekkida hädaoht, et seksuaalküsimuse selgitamine võib enneaegu äratada alles uinuvat sugutungit, eriti siis, kui õpetaja teeb seda oskamatult. Üldse on olnud selles õrnas küsimuses kõik õpetajast, tema oskusest, taktist, autoriteedist, vahekorrast õpilastega. Kui õpetaja ei ole kindel oma võimetes, ärgu asugu ilmiski selle küsimuse kallale, sest kasu asemel ta võib tuua suurt kahju. Siin ongi olnud väärnähteid. Ühel õpetajal oli koduloo tunni teemaks: avalik naine ja tema tunnused. Kuuenda käsu selgitamiseks on üks õpetaja lugenud „Vaeste patuste alevit“.

Seksuaalküsimuse selgitamise gümnaasiumis, kesk-, kutse- ja täienduskoolis peaks enese peale võtma loomulikult loodusteaduse õpetaja, usu ja kõlbluse seisukohalt usuõpetaja. Võiksid tulla arvesse ka laste vanemad, kuid enamik neist ei ole suutelised selleks. Kooliarst on õpilastele võõram kui õpetaja, kuigi ta teaduslikult võiks seda teha paremini.

Veel tähtsam aga kui seksuaalküsimuse selgitamine, on üldine kasvatus koolis, koolivaim, millest on olnud ka seksuaalkasvatus. Kaudsed abinõud seksuaalkasvatuse alal oleksid: kehaline kasvatus, sport, vaimsed huvid, otstarbekohane toitlus ja riietus, tahtekasvatus, öörahu, 8—10 tundi und, täiskarskus. Kahjulikeks tegureiks sellel alal on pikantsed filmid, sapa- kirjandus, halb seltskond; nende mõju tuleks koolil võimalikult paralüüeerida.

Vanades kultuurriikides teeb muret onanismi suur levik. Nii tõendab Seher statistiliste andmete põhjal, et 2000 noorurist on onaneerinud 1734. Budapestis on neid olnud 96,7% jne. (A. Rude — Schulpraxis). Seal on ta tõeliseks rahvahaiguseks. Meil kui ajalooliselt nooremal ja suuremalt osalt maarahval, ei ole asi loodetavasti nii halb, kuid on karta, et see taud ka meil levib. Statistilisi andmeid meil selle kohta ei ole. Abinõud selle vastu võitlemiseks on needsamad, mis eelpool nimetatud.

Õpetaja tervishoid.

Õpilaste tervishoid leiab väärilist tähelepanu pedagoogilise kirjanduse, arstide ja koolivalitsuste poolt, kuna õpetajate tervishoiust ei ole midagi kuulda. Ometi väärub ka see tähelepanu: on olnud ju sellest õpetaja töövõime, meeleolu, tööõõm; järelikult on olnud sellest ka õpilase heaolu. Puudutan siin ainult haigusi, mis kutsega on seotud.

Esikohal on siin hingamise ja kõneelundite haigused: eriti kõrikatarr, bronhiit, tiisikus. Kõige levinum neist on kõrikatarr. Tema põhustajajaks on vali ja sagedane kõnelemine rikutud õhus, häälepaelte ülepingsutus, külma ja sooja õhu äkiline vaheldus. Katarr ilmub sageli juba esimesel ameti-

aastal, kuigi varjatud kujul. Seda põhjustab peaausjalikult ebaökonomomne hääle tarvitamine: õpetaja püüab oma häälega õpilaste suminat üle karjuda, kuid see lausa suureneb. Kui aga õpetaja kõneleb tasa, jääb sumin ära. Kui ta selle juures veel kõneleb võimalikult selgesti, häälik hääliku järele, silp silbi järele, kui ta laseb rohkem töötada huuli ja keelt kui keelepaeltu, võivad õpilased peaaegu huultelt tema mõtted ära lugeda; mis hääli kaotab kõvaduselt, võidab ta selguselt. Õpetaja peab tundma ja tarvitama hääle-seadet. Õpetaja kõneleb harilikult rohkem kui tarvis. Suurt kokkuhoidu tähendab juba see, kui õpetaja automaatselt ei korda õpilaste vastuseid. Ärrituse puhul ei oleks tarvis karkida ja paukuda; rahuline asjaajamine on mõjuvam. Laulmisel tuleks rohkem kasutada instrumenti, võimlemisel trummi ja muid abinõusid. Katarr ja bronhiit soodustavad tiisikuse tekkimist, kui on vastavad kalduvused.

Õpetajakutsele iseloomustavaks haiguseks on närvinõrkus — neurasteenia, mille tunnusteks on: ärritatavus, nepuudus, peavalu, väsimus, mälu nõrgenemine, töövõimetus, söögiisu puudus, halb meeleolu, enesetunde langus, hirmutunne.

Neurasteenia põhjuseks on kutse ja seltsielu kõrged ja järjest suurenevad nõuded, alaline vaimsete jõudude ja enesevalitsemise pinge (vihikute parandamine ja tundideks ettevalmistamine pärast klassitööd), seltsielu nõuded ja muud kõrvalülesanded, tubane töö rikitud õhus. Kui sinna juurde tulevad veel majanduslikud, perekondlikud ja muud mured, siis ei ole ime, kui närvid ütlevad üles.

Edukalt töötada suudab aga terve õpetaja. Kui õnnetu on klass, kui õpetaja on alati tusane, tujukas, ärritatud meeleolu. Veel halvem on, kui klassis on mõni närvihaige või ulakas laps, siis järgneb üks stseen teisele. Kui aga õpetaja märkab, et ta on ärritatud, siis võtku ta kõik oma tahted kokku, surugu alla viha ja ärgu lasku saada klass ebameeldivate stseenide näitelavaks.

Neurasteenia vastu tuleks võidelda loomulike arstimisabinõudega: tuleb karastada keha, kasutada rohkem välist värsket õhku, matkata, sportida, tarvitada rohkem taimetoite, teha aiatööd. On iseloomustav, et õpetajad kasutavad väga vähe välist õhku, ka maaõpetajad lähevad harva pärast tunde välja. Töö kooliaias on üks tähtsamaid vahendeid närvide kosutamiseks, kuid seda teevad üksikud õpetajad ja needki sageli nõuete surve. Rahustavaist vahendeist, nagu seda on broom, tuleb hoiduda.

Istuvast ja tubasest eluviisist on tingitud järgmised õpetaja kutsega seotud haigused: seedimisrikked ja sissejuurdunud kõhukinnisus, hämorooidid, vereringlemise vead. Nende vastu võiks soovitada rohkem füüsilist tegevust, suuremat liikuvust värskes õhus, võimlemist ja sporti, päikest ja vett.

Paljudes koolides on õpetajate korteriolud puudulikud, mis soodustab kutsega seoses olevate haiguste arenemist. Ka see ala kuulub kooliarsti kontrollile, jääb aga harilikult kahe silma vahele.

Kooliarst.

Kooliarstide institutsioon on üsna noor. Esimene kooliarst Saksamaal seati ametisse aastal 1888 Breslaus. Vene ajal olid kooliarstid kesk-koolides, iseseisvuse ajal käivad ka algkoolid jaoskonnaarsti järelevalve alla. Kooliarstid sõna tõsisel mõttes on meil ainult linnades. Seal on ka tasuta

ambulatoorne ravi õpilastele. Maakoolid on palju halvemas olukorras. Neid külastab jaoskonnaarst harilikult kord aastas ja juhuslikult nakkushaiguste puhul. Aga ka see on suur paremus võrreldes vene ajaga. Seda ühekordset arsti ülevaatust tuleks aga ära kasutada põhjalikult. Arstil tuleks järele vaadata tähtsamad elundid, eriti tervislikult kahtlaste õpilaste juures. Leitavad tervisvead, kasvava keha väärarengud tuleks teatavaks teha klassijuhatajajale, kes sellest informeerib vanemaid tarvilike sammude astumiseks. Kõigiti tervitatav oleks vähemalt kahekordne õpilaste järelevaatamine, sügisel ja kevadel. Teisel järelevaatamisel võiks arst kontrollida märgatud vigu ja nende kõrvaldamiseks astunud samme. Kahekordne arstlik järelevaatatus ei võiks tekitada erilisi raskusi. On kuulda hääli, et ühekordnegi järelevaatatus on mõnikord koguni pealiskaudne ja lihtne vormi täitmine. Tervislehtedel paistab silma, et klassijuhatajad on harilikult täitnud oma osa esimesel leheküljel korralikult, kuna arsti poolel on sageli suured ühendusklambrid ühesõnalise märknega. Kooliarstil on veel teine ülesanne — kooliruumide, mööbli ja internaadi tervishoiu kontrollimine. Kooliarsti autoriteetne arvamine sel alal on õige kaaluv ja võib asja palju parandada. Seda võimalust tuleks kasutada eriti koolides, kus omavalitsus suhtub koolisse ükskõikselt ja tervishoiu olud on viletsad. Praegu maksvate määruste järgi on kooliarsti tegevusala õige laialdane, tema õigused suured; ta võib näit. omal algatusel kooli ajutiselt sulgeda mitte ainult nakkushaiguste, vaid ka majanduslike väärnähetega puhul. Näiteks tuletan siin meelde mõned paragrahvid Tervishoiu Peavalitsuse määrusest.

Tervishoiu Peavalitsuse määrused kooliarstide tegevuse kohta (RT 21 — 1921).

§ 13. Iga aasta annavad kooliarstid teatavaks ajaks, mis kohaliku omavalitsuse poolt määratakse, otsuse selle kohta, missugused parandused tuleb kooliruumides nende tervishoiu seisukorra tõstmiseks ette võtta.

§ 14. Kooliarstid valvavad kooli sisseseade, asjade ja õppeabinõude tervishoidliku seisukorra järele (lauad, tahvlid, laste einenõud, joogiveenõud jne.); nad peavad hoolt kandma, et need asjad tervishoiu nõuetele vastaksid.

§ 18. Juhtumisel, kui arst koolis leiab tervishoiuvastaseid nähtusi, mis laste tervist hädaohuga ähvardavad (külm, ving, õhurike kloseti gaaside läbi jne.), on temal õigus koolijuhatajale ette panna, et koolitöö ajutiselt seisma jäetaks. Sellest teatab ta otsekohe kohalikele tervishoiuosakonnale ja koolivalitsusele, üksikasjaliselt asja seisukorda kirjeldades ja neid abinõusid ära näidates, mis tarvilikud, et ettetulnud viga parandada.

Tulevikus peaksid kooliarstid saama erihariduse omal alal; koolielu oma tingimustes läheb lahku koduelust; tal on ka omad haigused, omad tervishoiu nõuded; ainult see, kes neid tunneb põhjalikult, kes on ka pedagoogiliselt ette valmistatud, suudab töötada edukalt. Kooliarst peaks enast pühendama ainult koolile. Silmas pidades hambahaiguste otse taudilist iseloomu, tuleks seada ametisse vähemalt üks hambaarst maakonna kohta, kes kõik koolid vähemalt kord aastas läbi käiks, laste hambad põhjalikult järele vaataks ja nõu annaks, mis tuleb ette võtta.

Ebamäärane on ka asjaolu, et lapsed ambulantsis linnades saavad tasuta arstiabi, kuna hammaste ravi hambaarsti juures on tasuline, nii näit. on Paines. Hammaste ravi peaks olema niisama tasuta.

Kooli apteek.

Kooli apteek, mis 1924. a. Haridusministeeriumi korraldusega on sunduslikuks tehtud, on leidnud õige sooja poolehoidu oma eluläheduse tõttu. Ei lähe peaaegu päevagi mööda, kus apteek ei tuleks tarvitusele, ka esk-

kursioonidele võetakse hädavajalisemad arstimid kaasa. Arstide ringist on küll kuulda kahtlust apteegi usaldamise üle vähikute kätte, kuid tege-likus elus on need kartused osutunud põhjendamatuiks. Õpetajad on püü-
nud ennast sellel alal täiendada; suureks abiks on siin olnud samariitlaste ja sanitaride kursused. Suuremais koolides peaks olema üks õppejõud, kes põhjalikumalt on pühendatud asjasse.

1924. aasta arstimite nimestik on osutunud otstarbekohaseks.

I kooliarstide kongress Tartus tegi sellele mõned täiendused, ni-
melt soovitati sinna juurde võtta: sügeliste salvi, sabadilli-äädikat, 6%-list äädikalahust ja rohelist seepi. Vajaline oleks veel maarjajää nina verejooksu vastu. Uues õppeabinõude nimestikus on tervishoiu alal juurde võetud: õpilaste pikkuse mõõtmise puu, inimese kaalud (vähemalt valla peale üks), juukselõikamise masin. Kaalude kohta tuleks märkust sulgudes silmas pidada; kõrge hinna tõttu ei suuda teda iga kool muretseda, kuid mitme kooli kohta üks ei võiks vallale raskusi tekitada. Ilma kaaluta on aga raske jälgida õpilase füüsilise arenemise korrapärasust, kehaarenemise ja tervis-
lehte ei oleks võimalik täita.

Ühenduses apteegiga tuleks õpilasi tutvustada meil kasvavate arsti-
rohu taimedega, nende korjamisega, kasvatamisega ja tarvitamisega. Kooli-
aias olgu selleks osakond. Sellel võib olla ka rahvamajanduslik tähtsus; suur osa sisseveetavaist arstirohutaimedest on võimalik kasvatada kodumaal, nagu katsed tõendavad. Praegu katsetab sel alal Rohuteadlaste Koda. Kir-
jandusest sel alal väärib tähelepanu A. Rõugu „Kodumaal kasvavad arsti-
rohutaimed“.

Olen puudutanud puht tervishoiu küsimusi, neidki linnulennult, sest iga küsimus on üksikult võetuna suur probleem. Kooli tervishoiuga tihe-
dalt seotud on veel kooli ruumid, ümbrus, seaded, mööbel jne., kuid need on küsimused omaette.

Kokkuvõtteid.

1. Kooli tervishoid ei ole suutnud sammu pidada kooli üldise arenguga.
2. Koolihaiguste tekkimise ja arenemise ärahoidmiseks tuleks eriti silmas pidada laste kehahoidu lugemisel, kirjutamisel, kõndimisel. Kõlb-
matud koolipingid tuleb kõrvaldada.
3. Õhuvahetus kooliruumides üldiselt on puudulik, selle parem ko-
raldus tuleks läbi viia lähemal aastail.
4. Käimlad ei vasta nõuetele, mis põhjustab haigusi, nende korda-
seadmine on kiireloomuline.
5. Õpilaste märjad jalad on tähtsamaid haigestumise põhjusi. Tubaste
jalanõude tarvitamine koolis peale väliste on väga soovitav.
6. Nakkushaigusi põdevate laste eraldamiseks peab olema iga koolil
isolatsiooniruum.
7. Erilist tähelepanu väärivad silmade ja hammaste haigused, mis
esinevad massiliselt.
8. Õpilaste toitlustamise alal tuleks võimaldada soojad eined võima-
likult iga koolis. Täispiima tarvitamist tuleb propageerida.
9. Nõrgemaile lastele tuleks suuremal määral võimaldada viibimist
suvekolooniates, tiisikushaigetele lastele tuleks luua metsakoolid.
10. Jooginõude ja pesunõude parem korraldamine kuulub lähemate
aastate hädavajalisemate ülesannete hulka.

11. Koolitöö tervishoiu alal tuleb hoiduda ülekoormatusest tööga. Gümnaasiumi kavas on liialdusi matemaatikas. Õpilasi tuleb juhtida plaanikindlale tööle ja näidata neile kätte otstarbekohased õppimise meetodid. Vaimse ja kehalise töö vaheldus kergendab tööd.

12. Karistuse juures tuleb arvestada õpilase iseloomu. Ebapedagoogilistest karistusviisidest tuleb hoiduda.

13. Kutsevalik võib saada saatuslikuks õpilasele. Nõuanne sel alal tuleks korraldada esialgu vähemalt suuremais linnades ja teha see sunduslikuks algkooli lõpetanuile.

14. Seksuaalküsimust tuleb selgitada keskkooli, gümnaasiumi, kutsekooli ja täienduskooli vanemais klassis.

15. Õpetaja tervishoiule tuleb pühendada rohkem tähelepanu.

16. Kooliarstide ühekordne ülevaatus maa-alkkoolides on mitteküllaldane. Oleks vajaline seada ametisse kooli hambaarst, vähemalt üks igasse maakonda. Ambulatoorne arstiabi peaks olema tasuta kõigile algkooli õpilastele, ka hammaste alal. Kooliarst peaks omama erihariduse omal alal. Kooliarsti kohustuste hulka kuulub ka kooli tervishoiu olukorra järelevalve.

17. Kooli apteegiga ja esmaabi andmisega peaks olema lähemalt tuttav vähemalt üks õppejõud suuremas koolis. Meie maal kasvavate arstirohutaimedega tuleks tutvustada õpilasi.

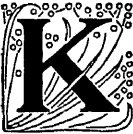
18. Segagümnaasiumide süsteemilt tuleks järk-järgult üle minna mees- ja naisgümnaasiumide süsteemile, silmas pidades sugude lahkumisevat arenemisastet selles elueas ja segakooli kahjustavat mõju tervishoiu alal, eriti tütarlastele; see on traviline ka eluläheduse seisukohalt.

Ametiautoriteedist, isikuautoriteedist ja distsipliinist õpetaja kutse-eeetika seisukohalt.

A. Kurvits.

I. Autoriteeditunde sotsiaalsest alusest.

Ühiskonnastumise protsess ja sotsiaalsus põhineb autoriteeditundel.

asvatus on sotsiaalne funktsioon, mis peab soodustama ja kiirendama ühiskonnastumise protsessi ehk ühiskonna arengut kõigil aladel, s. o. totaalselt. Järelikult kasvatus peab põhinema sotsiaalsel ja rahvuslikul alusel. Pedagoogika on õigustatud vaatama kõigile teistele kultuurilistele, majanduslikele, usulistele jne. ühiskonna funktsioonidele kui pedagoogilistele kaasteguritele, millistel on täita oma otseste ülesannete sees ja kõrval ka teatud osa kasvatuses. Seejuures ükski neist tegevusaladest ei või pretendeerida eesõigusele juhtida ja korraldada kasvatust enda huvides. Kasvatus peab alati

seisma rahva ja riigi kui terviku teenistuses. See on põhimõtteline seisukoht, mis peab jääma püsima kui juhtiv idee ka siis, kui olude sunnil kasvatus alistub ajutiselt mõnele poliitilisele, majanduslikule, usulisele või muule valitsevale voolule.

Seega ei ole mõeldud eitada neid väärtusi, mis peituvad kunstilistes, filosoofilistes, usulistest, poliitilistes ja muudes kosmopoliitilistes ehk internatsionalistlikkudes vooludes. Meie tahame ainult, et need väärtused saaksid subordineeritud rahvuslikule kasvatusale. Nende väärtuste asetamise küsimus kasvatusel tulipunkti võiks tõusta esile siis, kui oleme jõudnud rahvuslikule täisküpsusele ja iseteadvusele, s. o. kui kosmopoliitilised ideaalid ei saa enam tekitada meis rahvuslikku alaväärsuse tunnet. Sellise rahvusliku küpsuse juurde pole tõusnud senini veel ükski kultuuriline suurrahvas, mis pärast mitmed neist on asunud viimastel aastatel intensiivistama rahvuslikku kasvatust teadlikumalt ja järjekindlamalt kui kunagi varem.

Seepärast võime väita, et rahvuspedagoogiline ideoloogia on esimene ühine suurim kuigi ainult intuiitiivselt või mõistusega tajutav autoriteet, mille teenistuses seisame kõik nii juhid kui juhivad.

Rahvusideoloogia autoriteet muutub siiski konkreetseks tema kandjate — rahvuslike suurmeeste tegude läbi. See võimaldabki rahvusliku meelsuse kasvatamise teostamist noorsoos autoriteeditunde äratamise ja süvendamise kaudu meie rahva ja riigi silmapaistvate tegelaste vastu. See väide pole mitte otsitud kasvatusel motiiv, vaid ühiskonna arenguga seotud tõsiasi, mille juures peatume lühidalt.

Elu- ja arenemisvõimelise ühiskonna algrakuke — perekond — sündis perekonna isa autoriteedi sünniga. (Perekonnapea autoriteedi kandjaks on olnud ja teatud juhul on ka tänapäev ema, kui isa oma ülesannetega ja kohustustega perekonna vastu hästi toime ei suuda tulla, kuid see asjaolu ei muuda põhimõtet). Perekonnapea tunnustamisele järgnes sugukonna, kogukonna, maakonna vanema ja juhi autoriteedi tunnustamine, mis põhines juhi laiematel elukogemustel, sügavamal asjatundmisel ja suuremal organiseerimisvõimel, kui seda võis leida teiste inimeste juures. Juhi erakorralistele organiseerimisvõimetele lisandus tavaliselt juhi erakorraline vastutustunne, mis ei põhinenud materiaalsel, vaid kõlblal alusel, s. o. südametunnistusel. Juhivad olid veendunud, et juht kannab vastutust oma korralduste eest kuni lõpuni, ega mõtle õndumistel otsida teid vastutusest kõrvalpuiklemiseks.

Perekonna ja sugukonnapea kehastasid oma isikus rahva maailma-vaadet ja ellusuhtumist, moodustades nagu koordineeriva keskpunkti rahva traditsioonidele, mille alusel organiseerus ja arenes ühiskond kuni kiriku ja riigi organisatsioonide tekkimiseni. Sellega kaasas kujunes kõrgemaks maapealseks ehk ilmalikuks autoriteediks riigipea. Ajajooksul kujunes riigipea autoriteet traditsiooniliseks ehk formaalseks, ja tema personaalsed omadused ja võimed ei kuulunud enam avaliku arvustuse alla. Seesama ajalooline areng näitab teiselt poolt, et juhi ja valitseja autoriteeti pole võimalik organiseeritud ühiskonnast kõrvaldada või välja lülitada. Juhi autoriteeti on hävitatud ja juhte on kõrvaldatud ajaloos ainult selleks, et asendada neid uute tugevamate ja teovõimsamatega. Nii toimib ka mesilaspere oma emaga, aga ilma emata pole ta eluvõimeline. Seda võrdlust tuleb mõista suhteliselt vastavates ajaproportsioonides. Teatavasti on suured ja andekad dünastiad valitsenud ja juhtinud riike edukalt mitmed inimpõlvad.

Peatusin lühidalt ühiskonna arengut tingiva juhi autoriteedi mõju juures selleks, et kriipsutada alla autoriteedi tähtsust ka kasvatuses kui ühiskonnastumise protsessi sihiteadliku ja peateguri juures. Autoriteeditunne moodustab kasvatusede ideoloogilise ja praktilise aluse. Ideoloogiliselt meie peame hindama teaduse, kunsti, tehnikat, usu jne. väärtusi ja nende loojaid, kui tahame end vaevata nende tundmaõppimise raskustega; praktiliselt aga suudab õpetaja äratada kasvandikes elavat autoriteeditunnet nende väärtuste kui ka oma rahva ja riigitegelaste vastu, siis kui ta on võimeline äratama eeskätt autoriteeditunnet, s. o. usaldust ja austust enda isiku vastu.

Autoriteeditunnet enda vastu suudab äratada ainult see isik, kes ise on elanud ja elab läbi autoriteeditunnet teiste kultuuriväärtuste loojate ja kandjate vastu. Õpilased peavad seepärast nägema õpetajas kultuurilist isikut, kes neid asjatundlikult juhivad kultuurilisse maailma. Ideaalne kasvataja püüab sinna poole, et kõik tema kasvandikud kujuneksid täiuslikumaks, vöoruslikumaks ja kuulsamaks kui nende kasvataja. Sama soov on ka igal vanemal oma lapse suhtes ja igal põlvkonnal järeltuleva noorsoo kohta.

Kui õpetaja autoriteedi tunnustamist õpilaste poolt meie võime nimetada pedagoogiliseks postulaadiks, siis valitseja ehk juhi autoriteedi tunnustamise nõuet organiseeritud riigis võime nimetada sotsioloogiliseks aktsiooniks selle eeldusega, et mida täiuslikum on ühiskond, seda paremaid ja täiuslikumaid juhte ta enese hulgast esile tõstab. Nagu kool tõuseb ja langeb õpetaja autoriteediga, nii tõuseb ja langeb ka riik oma juhi autoriteediga. Tahame tõsta ja kaitsta kooli, siis peame kaitsma õpetaja autoriteeti, tahame tõsta ja kaitsta riiki, peame tõstma ja kaitsma riigipea ja valitsuse autoriteeti.

Isik on kultuuri looja ja kandja. Rahva kultuurilisuse ja tema ajaloolise väärtuse üle otsustatakse selle järele, kui palju ta on annud enda hulgast suurvaime, kes end kultuuriloos jäädvustanud. Kui rahva hulgast kaovad kultuuritahtelised ja loomisvõimelised isikud, siis rahvas barbariseerub ja kaob ajaloo näitelavalt. Rahva saatuse oleneb tema juhtkonna ideoloogiast ja eetikast. Rahva lunastus või häving on sõltuv tema juhtkonna tublidusest.

Teiselt poolt on samuti selge, et ükski ühiskond ega kultuuriala ei arene ega püsi, kui neid ei mõista, ei vaja ega toeta ühiskonna laiemad ringid. Nagu tehas ei saa valmistada kaupu lattu väljavaateta neid realiseerida, nii ei saa ka kunstnik ega teadlane luua väärtusi, mida keegi ei tarvita. Siit nähtub, et ühiskonnastumiskäik (kultuuriline areng) liigub autoritaarse ja demokraatliku printsiibi kui kahe piirväärtuse vahel, liginedes vahel ühele, vahel teisele piirile. Ühiskonna arengu edu (õieti arenemise kiiruse juurekasv) oleneb sellest, mil määral tahetakse kokkukõlastada ehk sünteetida vastavalt poliitilisele situatsioonile neid kaht printsiipi. Püüd üht neist teguritest lõplikult välja lülitada on alati osutunud poliitiliseks väärsammuks.

Tuletagem meelde, et maailm ja kogu orgaaniline elu temas on rajatud dualismile. Ühiskonna algrakuke — perekond põhineb ka dualismil. Dualismil baseerub samuti intellektuaalne areng ja karakteri kasvamine. Meie tunnetame näiteks valgust pimeduse kõrval, mõistame tõde vale kõrval ja hindame headust võrreldes kurjaga. Karakteri kasvatamine on samuti võimalik ainult ühiskonnas ja ühiskonna abil, s. o. dialektiliselt: isik ja ühiskond seisavad vastamisi ja mõjutavad teineteist, ühiskond arendab isi-

kut ja arenenud isik mõjub arendavalt tagasi ühiskonnale. Isik mõistab end ja tunneb huvi enda arendamise vastu, kui temal on võimalik end mõõta ja võrrelda teistega, kes seisavad temast kõrgemal arenemisastmel. Nii näeme, et isiku kui ka ühiskonna arengu dünaamika põhineb autoriteeditundel.

2. Kutseautoriteedist.

Autoriteedi mõiste ja autoriteeditunne on tavaliselt väärtuste ja kutsetubliduse mõõdupuuks.

Autoriteedi mõistet elus seotakse tavaliselt isiku võimete, omaduste, oskuste ja tegudega kui ka temale kuuluvate varanduste ja esemetega. Kõige populaarsem ja algelisem on isiku füüsilise jõu autoriteet. Füüsilise jõu autoriteet on kehtiv ka loomariigis. Sellele järgneb varanduse- ehk rahaautoriteet, mis leiab erilist tähelepanu ja hindamist lihtrahva hulgas. Rahaautoriteet otsib ja oskab leida enda maksmapanemiseks tuhandeid abinõusid ja viise, alates mõne haruldase muinsuseseme omandamisest ja lõpetades kunstipalee ehitamisega. Autoriteeditunde äratajaks võib saada ka kaunis välimus (eriti naiste juures), tutvused, esinemisoskus jne.

Need on näited välise ehk paisteautoriteedi kohta, milliste arv ulatub lõpmatuseni. Siin ei tule küsimusele personaalsed voorused ja isiku sotsiaalne positiivsus. Paisteautoriteeti püütakse omandada sageli just personaalsete puuduste varjamiseks ehk nende asendamiseks — kompenseerimiseks.

Kõrgemaastmeline ehk sisuline autoriteet on seoses isiku teadmiste, oskuste ja võimetega. Iga loov isik teaduse, kunsti, tehnika, majanduse või muul oskusalal saab tavaliselt vastava tunnustuse ehk autoriteedi osaliseks. Sellesse astmesse kuulub järelikult ka kutse ehk ametiautoriteet mitmesugustel ühiskondlikel ja riiklikel tegevusaladel. Kutsealaline autoriteet on otseses ühenduses ametioskusega ja ametialalise kohusetundega. Kutse- ehk ametiautoriteedi omandamine ühiskonnas on sunduslik igale ametnikule kui ka oskustöölisele, kui nad tahavad olla teistega samaväärseiks ühiskonna liikmeiks ja jääda püsima oma ameti juurde, s. o. kui nad ei taha kaotada teenistukohta või ametit. Meie teame, et põllumees, näiteks, jääb nälga, kui ta harib põldu oskamatult ja lohakalt. Asi ei või ega tohigi olla teisiti ka muil kutse- ja ametialadel: kui ametnik täidab oma ülesandeid puudulikult, siis ei ole temal õigus ka palka saada.

Siit järgneb, et ametiautoriteedi omandamise küsimus pole välise dekoratsiooni, vaid ametidistsipliini ja ameti sisulise teostamise küsimus. Ametniku autoriteet tõuseb või langeb ametioskuse ja kohusetruudusega. Nii kujuneb ametiautoriteedi omandamise nõue igale ametnikule imperatiivseks.

Loomulik ja loogiline tee ametiautoriteedi juurde on püüa end täiendada kutsealalistes teadmistes ja oskustes, püüa saada täielikuks meistriks omal tegevusealal. Selleks on vaja kutsealalist dünaamikat ja eetikat, mis kihutab meid taga täitma oma ülesandeid järjest paremini ja täielikumalt.

Kui ametnik oma kogemustest midagi ei suuda juurde õppida, kui tema töö kujuneb ainult elutuks ja vastumeelseks kohusetäitmiseks, siis on ta põhjustatud ja kohustatud endalt küsima, kas ta pole mitte sattunud valele alale. Eriti teadlik ja tundlik selle küsimuse vastus peab olema pedagoog, kelle kutsetegevuses ei tohi puududa loov moment kui ka enda analüüsimisoskus. Vastasel korral, s.o. ilma loomisvõimeta ja enese arvustamisoskuseta pole saavutatav õpetaja pedagoogiline autoriteet.

Ametiautoriteedi puudust püüavad õpetajad kui ka teised ametnikud kompenseerida oskuste ja võimete näitamisega teistel, eriti aga ühiskondlikel tegevusaladel. Kompensatsiooni vahendina tarvitatakse kõne-, laulu-, spordi-, näitlemisoskust jne. jne. Tavaline rahva loogika on kalduv kõike üldistama ja sarnastama. Seltskondlikus käitumises osavat inimest loetakse osavaks ka ametialal ja vastupidi: seltskondlikult saamatut või seltskonnast kõrvale hoidvat ametnikku loetakse saamatuks ja kõlbmatuks ka ametialal. Sellest on näiteks tingitud sagedamad kaebused nende õpetajate vastu, kes hoiavad end seltskonnast eemale, kuna innukale seltskonnategelasele andestakse sageli suured vead ja ametialalised eksimused.

Meie ei taha seega alavääristada või alahinnata õpetaja seltskondlikku tegevust, eriti välisharidustöös. Välisharidustööd tuleb õpetajal alati soojalt toetada ja jõudumööda kaasa aidata, sest välisharidustööga aitab õpetaja kaasa koolikasvatustööle ja kooli häälule, mis sõltub ühiskonna poolehoiust ja toetusest. Küsimus seisab siin vaid selles, et õpetaja ei tohi asendada pedagoogilist autoriteeti seltskonnategelase autoriteediga.

Õpetaja on noorsoo juht. Ta on teatud mõttes juht ka omas lähemas ümbruses — külas või vallas. Targa juhi põhitaktika seisab selles, et ta kunagi ei vaheta peasihti kõrvalsihtidega, ega asenda abinõusid sihtidega. Välishariduse toetamine on üheks abinõuks koolitöö soodustamisele, millele ei tohi siisiki ohverdada kooli huve; kui seltskondlik tegevus mõjub halvavalt koolitöösse, siis tuleb õpetajal tõmbuda targu tagasi ja tarbekorral ohverdada seltskonnategelase positsioon asjalikule pedagoogilisele positsioonile, mida pole õigus kellelgi kõigutada ega nõrgestada. Kui õpetajal puudub pedagoogiline positiivsus, kui ta jätab hooletusse õppe- ja kasvatustöö, aga selle asemel püüab panna end maksma ühiskonnas teiste abinõudega ja teistel aladel, siis sellisel teel omandatud aupaistet ja autoriteeti peame lugema ebaausaks, ebaehtsaks ja lurniseks.

Teiselt poolt ei taha meie näha õpetajas kutseorja, kellel puuduvad muud huvid peale pedagoogiliste. Selline õpetaja muutub kergesti eluvõõraks ja ühekülgseks, s. o. kas karmiks kutseloomaks, kes ei mõista ega tunnista teisi väärtusi oma kutseala kõrval, või alandlikuks ja sentimentaalseks Akaki Akakievitšiks, kellele kutse- ja leivahuvid on identsed.

Kasvatada võib ainult see, kes seisab tihedas kontaktis kaasaja ideoloogiaga ja kultuuriliste püüdlustega. Teisi võib juhtida ja viia ühiskonda see, kes tunneb end ühiskonnas kodusena ja teistega samaväärsse ühiskonna liikmena.

Kui meil sageli räägiti vana kooli ja vanade koolmeistrite tublist kasvatavast mõjust, siis see mõju põhines selles, et nad seisid tihedas kontaktis oma ümbrusega ja elasid kaasa nii perekondlikkudele kui ka põllumajandusega seotud rahva röömuldele ja muredele. Koolmeister tundis oma õpilase vanemaid ja kodu, ja õpilase vanemad tundsid ja austasid oma koolmeistrit. Meie aja maaõpetaja positsioon on sellest küljest muutunud palju ebasoodsamaks. Suuremates kooliringkondades näiteks kipuvad kool ja kodu teineteisest võõrduma. See on pedagoogiline väärnähe, mis ei puuduta ainult õpetaja kui kasvataja autoriteeti, vaid ka koolikasvatuse jõudu. See on halb tendents, mille vastu tuleb tõsiselt otsida abinõusid. Üheks selliseks abinõuks võiks olla jutlemine lastevanematega, nagu see on ette nähtud õpilase isiksuse arenemise lehes, mis saadetud koolidele tutvunemiseks.

3. Isikuautoriteet.

Kasvatuse jõud koolis põhineb kasvataja isikuautoriteedile.

Ühelgi teisel tegevusalal ei sõltu töötulemused sellisel määral tegija personaalsetest voorustest ja isikuautoriteedist kui pedagoogilisel alal. Kasvatus pole mõeldav ega võimalik ilma kasvataja autoriteedita. Iga kasvatus on enesekasvatus. Meie ei saa kedagi kasvatada vastu tema tahtmist, ilma kasvatatava seesmise nõusolekuta. Kõigil muil tegevusaladel maksab tegija tahe enam või vähem absoluutselt, ja seda mitte üksi tehnika ja määranduse aladel, vaid näiteks ka kunsti, teaduse, kohtu ja isegi ühiskonna elu korraldamise aladel. Kasvatuse alal aga peame igal sammul mõistma ja arvestama õpilase individuaalset taht. Kasvandik pole mitte materjal, mida võime kujundada ja ümbertöötada oma idee kohaselt, nagu see on näiteks võimalik kujutavate kunstide alal. Kasvatuse akt teostub, s.t. meie võime suunata õpilase tahtet ja tegevust siis, kui oleme loonud õpilasega usaldusvahekorra, kui õpilane tunnustab ja austab meis mitte üksnes ameti- vaid ka isikuautoriteeti.

Millel põhineb siis isikuautoriteet? Isikuautoriteet põhineb omadustel ja voorustel, mida hindame ja austame isiku juures väljaspool tema kutsetublidust, s. o. tema kutseoskuse kõrval. Siin võtame kõige pealt arvesse isiku positiivseid iseloomu omadusi alates reageerimisvõimest ja lõpetades endavalitsemisega, mis kuulub kasvatatud isiku kõige õilsamate iseloomuomaduste hulka, ja milline omadus on õpetaja isiku juures eriti nõutav ja kõrgesti hinnatav. Kui õpetaja kaotab endavalitsemise õpilaste, lastevanemate või koolikatsujate ees, siis teeb ta seega enda autoriteedile palju kahju. Õpetaja peab tundma end vastutusvõimelise juhina koolis igal ajal ja kõigis olukorras. „Ma olen juht, järelikult ma ei tohi kaotada endavalitsemist“. Seda juhtlauset peab õpetaja alati meeles pidama, eriti aga ameti täitmise kriitilistel hetkedel. Autoriteetse isiku vaimsest ja füüsilisest hoiakust peegeldub vastu objektiivsus ja rahu, mis ei häiri teisi, vaid rahustab ja julgustab.

Personaalselt autoriteetne isik äratav nagu suggestiivselt enda vastu lugupidamist ja aukartust. See lugupidamine autoriteetse isiku vastu põhineb tema maailmavaatelisel avarusel ja ellusuhtumise selgusel ja kindlusel. Isikuautoriteedi tunnustamise juures meie ei küsi, mis isik teab ja oskab, vaid kes ta on oma vaimse „mina“, oma tahtesuunitluste poolest, mida võib eetilises mõttes temalt oodata ja mida mitte. Isikuautoriteeti kannavad isiku tõekspidamised ja elureeglid — maksimumid, mis on kehtivad mitte ainult täna ja antud olukorras, vaid igas situatsioonis ja mille kohta meie soovime, et nad leiaksid tunnustamist kõikide poolt ja alaliselt.

Isikuautoriteet ei otsi enesele tuge väljaspoolt, ta ei püüa ehtida end maise vara, diplomiga, võimu või muu välise aupaistega. Autoriteetne isik on heasoovlik teiste vastu ja usub ka teiste heasoovlikkusesse enda vastu: ta on seesmiselt veendunud, et igaüks, kes on suuteline teda mõistma, pooldab ja toetab tema kavatsusi. Autoriteetne isik tunneb end alati seisvat ühiskonna huvide teenistuses, ja ei näe vajadust olla alati valvel enda isiku prestiiži säilitamise pärast; ta on sangar, kuid tema sangarlus ei põhine niivõrd kordasaadetud tegudel (mis võib toimuda ka ühe erakordse jõupingutuse abil) ja nende tagajärjed, kui alalisel püüdmisel ja kaasabil nende korda-

saatmiseks, vastupidavusel ja valmisolekul kanda raskusi ja ebamugavusi, mis on seotud nende püüdmistega.

Isikuautoriteet on kõigis oma tegudes ja avaldustes asjalik, autonoomne, võltsimatu, ehtne, algupärane, loov.

Autoriteetse isiku mõju on kahekordne: ühelt poolt nähtav isiku käitumises ja toiminguis ja tajutav teadlikult, teiselt poolt nähtamatu, suggesttiivne ja tunnetatav alateadvuslikult. Autoriteedi ehk autoriteetse isiku nähtamatut kultuurilist ja kasvavat mõju võiksime ehk võrrelda maapöues varajatud juurte tegevusega, millest oleneb taime kasv ja vilja väärtus.

Pedagoogilise autoriteedi nähtamatu mõju avaldub selles distsipliinis, mis kujuneb õpetaja ümber nagu iseendast, ja see mõju ulatub isegi väljaspoole klassi seinu: kasvandikud ei taha toimida lugupeetava kasvataja tahte vastu ka tema seljataga.

Isikuautoriteedi seisukohale jõudmine on iga pedagoogi kõrgemaks ideaaliks. Pedagoog peab saama maa soolaks ja maailma valguseks: mis tema seob, peab jääma seotuks, mis ta lahti päästab, peab jääma lahtipäästetuks. Mis pedagoog äratab, suunab ja toetab kasvandikus, see peab arenema ja jääma kasvama, mis ta tagasi tõrjub, see peab jääma tagasitõrjutuks.

4. Formaalsest autoriteedist.

Seni peatusime autoriteedi mõiste juures peamiselt sisulisest küljest, s. o. isiku tegevuse, käitumise, võimete, teadmiste, oskuste, iseloomu omaduste, tema maailmavaate ja ellusuhtumise seisukohalt. Kuid meie tunnustame ka impersonaalset ja formaalset autoriteeti. Impersonaalse autoriteedi kandjaks on kõik kultuurväärtused teaduse, kunsti, tehnika ja usu aladelt, mis ajalooliselt jäänud püsima, kui ka riiklikud, usulised ja ühiskondlikud asutused ja neid asutusi juhtivad võimukandjad, vaatamata sellele kas meie neid isiklikult tunneme ja oleme näinud, või mitte. Meie loeme autoriteeditunde väljendamist nende asutuste, isikute, sümbolite, toimingute, tseremooniate jne. vastu enesest mõistetavaks, traditsiooniliseks ja vajaliseks nähteks, kuna aga lugupidamatuse avaldust nende autoriteedi vastu loeme barbaarseks lubamatuks, kuritegeliseks ja karistamisväärseks. Riiklikud ja kiriklikud organisatsioonid, kui kõige vanemad, ja nende tegelased on väljendanud ajaloos järjekindlat kultuuritahet ja on suurimal määral soodustanud ja kaasa aidanud ühiskondlustamise protsessile. Nii on tekkinud ja põlvest põlve edasi kantud aupaiste nende asutuste ja tegelaste ümber. Kooli kui riikliku ja ühiskondliku asutuse tähtsamaid ülesandeid on nende traditsioonide sisendamine noorsoosse. See nõue pole põhjendatud üksnes rahvusriikliku kasvatusse seisukohast, vaid ka pedagoogiliselt: lapse areng algab autoriteedi tunnustamise ja sõnakuulmisega. Viimase väite analüüsimisel, s. o. autoriteedi tähtsuse selgitamisel lapse psühholoogia seisukohalt, me ei peatu, sest meie ülesandeks on selgitada lühidalt autoriteedi mõistet ja autoriteeditunde vajadust kasvatuses õpetajapsühholoogia ja eetika seisukohalt.

Kui möödaminevalt mainisime pedagoogilist postulaati, et ilma õpetaja autoriteedi tunnustamiseta kasvandikkude poolt kasvatus pole mõeldav, siis võime seda täiendada nüüd teise postulaadiga: õpetaja, kes enda üle ei tunnista mingit autoriteeti, pole õpetaja ega kasvataja. Väärtused, mille juure õpetaja juhib oma õpilasi, pole loodud tema poolt. Inimene võib saada kultuuriliseks ainult ühiskonna kaasabil. Igaüks meist on ajaloolise

arengu produkt, üks väärtuslikum kui teine. Möödunud aegade poolt loodud väärtuste hulgamine tähendaks seepärast kultuurihoone edasiehitamise vajaduse eitamist, tähendaks kultuurihoone lammutamist. Kultuurilises loomingus valitseb sama põlvenemisseadus kui elava looduse arenguski. See on kultuurajalooline aksioom, mida peame mõistma ja tunnustama, kui tahame teotseda kultuuriloojatena ja edasiarendajatena. Kõik asjad ja suhted maailmas on kahepoolsed. Kultuurilises mõttes oleme kõik teistelt saajad, seepärast oleme kohustatud ka teistele vastu andma. Peaasi, et me oleksime tahtelised ja suutelised vastu võtma neid positiivseid väärtusi — intellektuaalseid, eetilisi, esteetilisi ja usulisi — mis teised meile on pakunud või pakuvad, sest siis võime ka teistele midagi anda. Kes tahab äratada autoriteeditunnet enda vastu, see peab kandma endas autoriteeditunnet teiste vastu. Enda asetamine maailma keskpunkti tähendab praktiliselt väljalülitumist ühiskonnast.

Eeltoodust nähtub, et sisuline ja formaalne autoriteet on teineteisega ligidalt seotud, samuti nagu igal pool vorm ja sisu seovad, tingivad ja põhjustavad teineteist.

Nüüd usaldame teha mõningaid järeldusi ja anda täiendavaid juhendeid lisaks antuile autoriteeditunde äratamise ja säilitamise kohta.

1) Ära püüa olla teistele, eriti aga oma kaasteenijaile mõistatuslikuks probleemiks, vaid püüa end tunda ja olla teistega samaväärse ühiskonna liikmena.

2) Ära oletage eeldata teistes enda ja kooli vastu kurja tahet, sest igaüks püüab elada ja töötada rahu, ühiskonna kui ka kutse huvides, milles on ühtlasi ka tema isiklik huvi.

3) Seisa alati ameti ja ühiskonna huvide ja autoriteedi teenistuses ja ära tunne end kunagi seisvat enda isiku prestiiži huvide teenistuses.

4) Ära püüa olla igal pool iga hinna eest esimene, sest seega teed enda tõelisele autoriteedile suurimat kahju.

5) Tea, et autoriteedi küsimus on kõige pealt kohanemise- ja kontaktivõime küsimus: kes ei suuda luua ja säilitada kontakti teistega, see ei saavuta teiste silmis tõelist autoriteeti.

6) Autoriteeditunde puudumine ja ühiskondlike traditsioonide eitamine on anarhistliku meelsuse eelduseks, mis absoluutselt ei sobi ühelegi õpetajale.

5. Ametialalisest distsipliinist.

Elav ametialaline distsipliin põhineb autoriteeditundel.

Eestoodust selgus, et sisulise ametiautoriteedi omandamine on igale ametnikule obligatoorne ja kellelgi pole õigust täita oma ametikohustust alla rahuldava.

Aga kas rahuldav hinnang on küllaldane, et omandada ametialalist autoriteeti kaasametnikkude ja ühiskonna silmis? Kas ametnik pole kohustatud sammuma kaasa oma tegevusala arenguga ja ajanõuetega? Kas ta on kohustatud end alaliselt täiendama, et võiks täita oma kohuseid homme paremini kui täna? Kas ametnik on kohustatud looma ja süvendama kontakti ja koostööd kaasametnikkudega, nii samal kui ka kõrgemal ja madalamal ametiastmel seisvatega? Kas ametnikul on ka kohustusi ühiskonna, vähemalt tema selle osa liikmeskonna vastu, kes temaga ametialaliselt kokku

puutuvad? Kõik need ja palju teisigi küsimusi puudutavad niihästi elava kui ka normaalse ameti distsipliini täitmist. Kui ametiautoriteedi omandamist meie võime nimetada esimeseks ametialaliseks käsuks, siis võime ametidistsipliinile alistumise ja distsipliini säilitamise nõuet nimetada teiseks ametialaliseks käsuks. Formaalne ametidistsipliini täitmine tähendab alistumist kõigile ametialalistele seadustele, määrustele, korraldustele, traditsioonidele ühes korrektsel lugupidamise avaldusega kõikide sel ametialal töötavate ehk temaga kokkupuutuvate isikute vastu. Eriti on nõutav tähelepanu, arusaamine ja viisakus kõrgemal seisvate ametnikkude vastu, kelle ülesandeks on ametialalise töö üldine juhtimine, suunamine ja hindamine. Kõrgemad ametnikud kannavad suuremat vastutust töö viljakuse ja selle õige suuna eest.

Kandes formaalse distsipliini nõudeid üle pedagoogilisele alale peame tähendama, et neid tuleb mõista ja täita siin kõige teadlikumalt ja järjekindlamalt, sest kasvatus ise on isiku ja ühiskonna distsiplineerimine. Endalitsemine näiteks tähendab personaalset distsipliini, kontaktivõime näiteks põhineb ühistundel ja viisakusel. Asjalik viisakus on distsiplineeritud isiku tähtsamad ametialalised ja ühiskondlikke voorusi, mida võib äratada ja kasvatada teistes ainult see, kes neid ise täidab vabalt ja ilma seesmise vastoluga. Meie ei saa õpetada teistele ühtki kunsti, mida meie ise ei oska. Distsipliini ja viisakuse nõudmise üle tuleb meil mõnikord ehk sügavamalt järele mõelda, kui seda harilikult teeme. Pea pahe ei seisa selles, et isik ei ole viisakas (see on tavaliselt puuduliku kasvatusel viil), vaid selles, kui ta põhimõtteliselt keeldub täitmast viisakuse nõudeid.

Sellistele daamidele ja härradele peab tähendama, et viisakust on neile rohkem vaja nende endi kui ühiskonna huvides. Ettenägelik, tark ja asjalik viisakus avab tee teiste südamele juurde või ühiskonda, hoiab lahti väljavaated liikumiseks igas soovitavas suunas, kuna ebaviisakus suleb isikule kõik teed ja jätab teda ainult enda egoismi hoolde. Psühhoanalüütiliselt on ebaviisakus isiku üks vaimse alaealisuse väljendusviise või kompensatsioon tema alaväärsuse tundele.

Lisaks sellele on põhimõtteline ebaviisakus pedagoogi juures paradoks, mis ei või oodata mõistlikku kaitset ja õigustamist. Ametikohuste täitmisel peavad vaikima kõik sümpaatia- ja antipaatia tunded kaasametnikkude kui ka ülemuse vastu; siin ei tohi olla ruumi sõprusel ega vaenul, vaid peab valitsema asjalikkus, arusaamine, vastutulelikkus ja abivalmisolek kuni endasalgamiseni ja endaohverdamiseni. Mis väärtus ja tähtsus on distsipliinil, seda tunneb ja mõistab iga tõsine sõjaväelane. Sõjavägi ilma distsipliinita pole mõeldav eriti aga lahinguväljal, kus distsipliini rikkumine ühe isiku poolt võib valmistada katastroofi kogu sõjaväe rühmale.

Lugupeetavatele lugejatele võib paista, et sõnavõtja püstitab õpetaja isikule liiga kõrgeid, kaugeleulatuvaid ja ülejõukäivaid nõudmisi, mida meie oludes ei suuda täita ideaalsemgi õpetaja. Ülejõukäivate nõudmiste püstitamine on ebapedagoogiline nii õpilase kui ka õpetaja suhtes: nad riisuvad isikult endausalduse, julguse, tööõõmu ja töötahte.

Äga pedagoogiline tegevus põhineb ju ideaalidel, mis on üldisemad, kõrgemad ja avaramad kui ühelgi teisel kutsealal.

Teiseks paluksin tuletada meelde isikuautoriteedi mõiste tõelist sisu, kus isiku teadmised, oskused ja võimed kuuluvad sekundaarse tähtsusega omaduste hulka, kuna primaarne väärtus ja tähtsus on isiku kõlblal „mi-

nal“, tema tahte suunitlustel, tema lõplikul või põhitahtel. Sellelt seisukohalt pole kõige halvem, kui õpetajal puuduvad mõned teadmised ja oskused, vaid suurim pahe seisab selles, kui ta pole suuteline mõistma ega tahteline parandama puudusi. Elu kriitilistel momentidel apelleerime oma seesmise „mina“ kui kohtu kõrgeima instantsi poole, kes teeb lõpliku otsuse meie süüküsimuses. Iga kasvataja juures peab see kõrgeim instants korralikult töötama. Kus see instants puudub, seal paistavad kõneleja poolt püstitatud normid muidugi liigsetena.

Pedagoogilisest seisukohast vaadatuna ei saa ükski isik lõplikult targaks ja küpseks, s.t. keegi ei tõuse arenemisastmele, kust pole enam võimalik edasi minna.

See tunne peab olema eriti elav igas pedagoogis: kes on jäänud seisma omas vaimses arengus, see ei kõlba enam kasvatajaks.

Õpetaja ei pea üksnes valdama hästi teadmisi ja oskusi, mida ta õpilastele edasi annab, vaid ta peab kehtastama enda tahtesuunitlustes ja käitumises seda elavat distsipliini, mida ta tahab edasi istutada ka oma kasvandikesse veendumuse ja tahtega. Elav distsipliin teeb ametialalise kohuse-täitmise kergeks ja armsaks. Elav pedagoogiline distsipliin teeb ka õppimise koolis meeldivaks ja kergeks.

Nüüd kerkib küsimus, kuidas luua ja säilitada elavat töödistsipliini koolis?

Selles küsimuses kuulub esimene ja viimane sõna koolijuhatajale. Pole kellegi ametisaladus, et heade ja sobivate kandidaatide leidmine vabanevatele juhatajate kohtadele on raske ja vastutusrikas ülesanne. Eks ole paradoksaalne nähe, et pea kõik tahavad olla juhtideks (lasteaias tuleb see tung poiste juures varjamatult esile pea sajaprotsendiliselt), kuid vähesed tahavad end pingutada selleks, et arendada ja kasvatada endas juhi omadusi nagu kontakti-, kohanemis- ja organiseerimisvõimet, autoriteeditunnet, lahkust, vastutulelikkust, sallivust, viisakust, heasoovlikkust, järjekindlust, püsivust, endavalitsemist, vastutustunnet ja valmisolekut endaohverdamiseks.

Need omadused on vajalikud igale koolijuhatajale, kes tahab luua ja hoida asutuses head ja rõõmsat töömeeleolu.

Kui peatuda veel praktilistel pisiasjadel, siis on väga oluline õige distantsi võtmine ja hoidmine ametikaaslastega, seltskonna ja omavalitsuse tegelastega, lastevanematega ja õpilastega.

Läbisaamise raskuste kui ka õpetajate vastu tõstetud süüdistuste juured ulatuvad enamasti vale distantsist tingitud ebasobivate vahekordade juurde.

Tendents teiste alavääristamiseks mürgitab alati head vahekorda. Nii õpetaja autoriteedile kui ka elavale klassidistsipliinile on õpilaste alavääristamine õpetaja poolt kahjulik. See motiiv varieerub kõigis õpetajate vastu tõstetud süüdistuste hulgas peaaegu sajaprotsendiliselt. Elav pedagoogiline distsipliin on võimalik ainult seal, kus õpetaja peab õpilasi samaväärseteks endaga. Kooli distsipliini tuleb suunata positiivse klassi- ja kooliühiskonna organiseerimise poole nii, et õpilased seda mõistavad, soovivad ja toetavad.

Õpilaste vanemate poolehoidu võitmiseks tuleb õpetajal tunda huvi ja väljendada valmisolekut õpilaste koduste olude, nende huvialade ja tervisliku seisukorra tundmaõppimiseks. Halvustav suhtumine lastevanematesse pole soovitatav ka kõige raskematel olukordadel.

Pedagoogiline töö koolis on kollektiivne töö, kus ei ole kohta lahk-püüetel ja algatusel, millest kolleegid pole informeeritud. Produktiivne pedagoog toimib igal sammul usus, et teda mõistetakse ja tema head ta-het hinnatakse ja toetatakse kolleegide poolt, sest iga aruga õpetaja mõis-tab, et kõik, mis kasulik kooli üldisele edule, tuleb kasuks ka tema töö edu-kusele ja tema autoriteedile. Seepärast on iga õpetaja eriti aga koolijuhataja kõlblas kohustus toetada kaasõpetaja häid püüdeid. Õpetaja asumine ka-detseja ja vastutõtaja positsioonile on pedagoogiline kuritegu.

Koolijuhataja ülesannete hulka peaks kuuluma ka koolile heade kaas-õpetajate leidmine ja nende töö õige hindamine. Distipliini huvides peab koolijuhataja täpselt tundma ja mõistma kooli kohta käivaid seadusi, mää-rusi ja ettekirjutusi, et mitte tülitada kõrgemaid instantse seaduse mõttele vastukäivate soovide ja ettepanekutega.

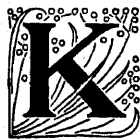
Kooli visiteerimise puhul peab koolijuhataja olema alati suuteline vas-tama ja andma ülevaatlikke seletusi kõikide kooli ellu puutuvate küsimuste kohta, et soodustada kiirema ja tõelikuma ülevaate saamist koolist. Kooli-juhataja ei tohi unustada, et tema õigusi kui ka vastutust kooli edu ja hea-korra eest on suurendatud selleks, et tema toimiks igal sammul hoolsa peremehe vastutustundega.

Lõpetades oma ettekannet, usaldub sõnavõtja mainida, et ta pole taht-nud laskuda esitatud tähtsa ja laiaulatusliku teema üksikasjade tõlgitsemisesse ja põhjendamisesse; ta on meeleldi hoidunud küsimusse puutuvate elavate näidete esitamisest, mis oleks ehk annud esitisele subjektiivsuse ilme. Aga siiski põhineb iga esitatud mõttevarjend rohkemel kogemustel ja sügavatel elamustel, mis on saanud võimalikeks selle usaldusvahekorra tõttu, mida on paljud õpetajad osutanud sõnavõtjale tema teenistusaja keskel Vaba-riigi algaastast peale. Ka olen pidanud silmas kooliküsimuste ümber keer-lenud poleemikat meie ajakirjanduses ja pedagoogilistes ajakirjades.

Ettekanne tahab kanda deklaratiivset laadi ja tõsta välja neid põhi-mõtteid, mis võivad olla aluseks õige pedagoogilise meelsuse ja elava töö-distipliini loomisele koolis ja mis võiksid meid tihedamalt ühendada eesti rahvusliku kooli ülesehitamistöös.

Koolijuhataja ülesandeist ja osast koolitöös.

J. Lang.

Koolijuhataja ülesanded ja kohused on fikseeritud vastavais sea-dustes ning Haridusministeeriumi ringkirjades. Nende järgi on koolijuhataja tegevuspiirid õige avarad: kogu koolitöö juhti-mine kooskõlas seaduste ja määruste eeskirjadega ning ühtlasi vastutus koolitöö korralikkuse eest. Need eeskirjad on luge-jaile hästi teada. Seepärast ei taha ma täna nende sisu juures peatuda. Minu ülesandeks on ära märkida koolijuhataja mitmekesisest tegevusest üksikasju, mis kipuvad vahest jääma tagaplaanile, ning katsuda selgitada, kui-

das koolijuhataja peaks ühel või teisel puhul toimima, et temal lasuvaid suuri ülesandeid õieti täita.

Kool on me ühiskonna üks suuremaid ja tähtsamaid institutsioone. Ta haarab endasse rohkem kui 10% kogu rahvast ja tema ülesandeks on kujundada seda rahvast ennast vastavalt ühiskonnas maksvaile vaatele. Mõnesuguse võrdluspildi saamiseks võime võrrelda kooli suure keerulise mehhanismiga, õieti organismiga, mis töötab korralikult ainult siis, kui ta osad on omavahel õieti koordineeritud ja iga osa selles mehhanismis töötab korralikult. Koolijuhataja on kahtlemata üks kõige olulisemaid vedrusid kooli mehhanismis, tema on kogu selle mehhanismi hingeks, selle kooshoidja, töölerakendaja ja ühtlasi korraliku töötamise eest vastutaja.

Millised on siis need tegurid, millest oleneb koolitöö ja missugune peab olema koolijuhataja suhtumine neisse?

Esijoones tuleb küll mainida siin koolijuhataja otseseid ja lähemaid kaastöölisi, kõiki kooli õppejõude, kes kokku moodustavad õppenõukogu. Õppenõukogu arutab kasvatus- ja õppeviise, võtab vastu õpilasi ja eemaldab neid koolist, otsustab õpilaste viimise klassist klassi jne. Peab aga alati pidama silmas, et õppenõukogu, samuti kui iga teinegi koosolek, nõuab edukaks töötamiseks korralikku ettevalmistust. See on koolijuhataja otseseks ülesandeks. Koolijuhataja kohuseks on enne koosolekut kõik arutusele tulevad küsimused põhjalikult läbi kaaluda ja esineda neis koosolekul kindlate seisukohtadega. Uute asjaolude esilekerkimisel õppenõukogu koosolekul võib koolijuhataja oma seisukohti revideerida ning tarbekorral ka muuta. See ei tee viga. Kuid kindla joone hoidmiseks koolitöös ning juhuslike seisukohtade mõjulepääsmise vältimiseks ei tohi koolijuhatajal kunagi puududa küsimuste lahendamisel oma seisukoht.

Nõue, et koolijuhataja õppenõukogu päevakorras olevad küsimused ise korralikult ette valmistaks, ei tähenda kaugeltki veel seda, nagu ei tuleks teistel õppenõukogu liikmel samuti päevakorras seisvate küsimuste üle järele mõelda, neile koosolekuks ette valmistada. See on iga õppenõukogu-liikme otseseks kohuseks. Et õppenõukogu ei muutuks vaid passiivseks koolijuhataja ettepanekute hääletajaks, on vajalik anda õppenõukogu liikmeile üksikuid ettevalmistavaid ülesandeid, olgu see näiteks mõne õpilase käitumise lähem selgitamine, koolipeo korralduse ettevalmistus, ettepanek mõne uue õppevahendi muretsemiseks jne. Tuleb kõigiti hoolitseda õppenõukogu-liikmete aktiveerimise eest, andes neile pidevalt jõukohaseid ülesandeid, mitte aga püüda kõik ise ära teha. Eriti tuleb hoolt kanda nooremate kolleegide eest, et nad pedagoogiumist või seminarist saadud teadmistele puhkama ei jääks, vaid oma pedagoogilisi kui ka üldhariduslikke teadmisi järjest täiendaksid ning värskendaksid. Koolijuhataja püüdeks olgu endale tublisid abilisi ja kaastöölisi kasvatada kõikidest kolleegidest.

Sobiva võttena kolleegide tööle rakendamisel võib kasutada: teha neile ülesandeks üksikute teemade läbitöötamise ettekandmiseks kas lastevanemate-koosolekul või õppenõukogus. Ei ole palju, kui nõuda igalt õppenõukogu-liikmelt aastas ühegi ettekande pidamist. Seejuures ei maksaks anda liiga keerulisi ja raskeid ülesandeid. Parem on muidugi, kui referent iseseisvalt mõne küsimuse läbi töötaks, nii-öelda oma seisukohtadega esineks. Kuid algul võib leppida ka väiksemate küsimuste (artiklite) lihtsa refereerimisega. Sellele järgnevad läbirääkimised ja võimaluse korral praktiliste konsekventide tõmbamine oma kooli tööks.

Raskeks ülesandeks koolijuhatajale on sõbraliku koostöö vaimu ja töömeeleolu loomine õpetajaskonnas. Igal õppejõul on oma voo- rused, samuti ka nõrkused. Seda tuleb arvestada. Tuleb igaihte rakendada nõnda, et ta tubevad küljed leiaksid kasutamist, nõrgemad aga jääksid taga- plaanile. Iseloomu konarluste puhul aga peab koolijuhataja olema valvel, et ei pääseks lahti lahkkelid, mis teevad võimatuks sõbraliku koostöö.

Igas küsimuses võivad arvamused lahku minna. Ka mittemeeldivad arvamused tuleb rahulikult ära kuulata, iga küsimust mitmekülselt ja hää- tahtlikult kaaludes. Ainult häältearvuga oma seisukohti läbi suruda pole mõistlik, kuigi seda vahest tuleb teha hädaabinõuna. Ehkki seadus näeb ette koolijuhatajale suspensiivse veto, maksab seda rakendada vaid äärmise vajaduse korral. Üldse arvan, et koolijuhataja oma suhtumises kolleegidesse ärgu olgu üksi ülemus, vaid ka sõbralik nõuandja ja isalik hoolitseja — nii koolitöös kui ka isiklikes muredes.

Teiseks tähtsuse poolest kolleegiumiks õppenõukogu kõrval on kooli hoolekogu. Ka siin peab koolijuhataja olema kandvaks jõuks oma kõigiti kaalutud ning põhjendatud seisukohtadega. Vahel on nimetatud hoolekogu vaid tühjaks dekoratsiooniks kooli juures, kellest pole koolile suuremat kasu. Säärane seisukoht on siiski ühekülgne. Muidugi harva leidub hoolekogusid, mis on nii algatus- ja teovõimsad, et nad ka ilma koolijuhataja eestvedamiseta suudavad midagi ära teha. Harilikult peab hoolekogu tegevust ikkagi hinges- tama ja sisuliselt juhtima koolijuhataja. Küll aga peab koolijuhataja hoiduma end laskmast valida hoolekogu juhatajaks. Kuigi selleks pole vormilisi takis- tusi, ei ole see sisuliselt siiski otstarbekohane ega õige. On ju hoolekogu pää- miselt kooli ülalpidaja ning seltskonna esindusorganiks kooli juures, seepärast loomulikult peaks ka hoolekogu juhataja valitama nende esindajate hulgast. See on vajalik ka puht-praktilisil kaalutlusil. Mõnel puhul tuleb kasutada küsimuste selgitamiseks hoolekogu kui teise instantsi kaasabi. Säärasel puhul pole kuigi soovitatav, et selle teise instantsi juhatajaks oleks sama isik kui õppenõukoguski. Samalt seisukohalt pole ka soovitatav, et kooli ülalpidaja sihtasutuse juhatajaks oleks koolijuhataja.

Kui hoolekogu kandvaks jõuks on koolijuhataja, mis reaalselt kasu saame siis hoolekogust? Eks koolijuhataja ole nii-kui-nii täie jõuga kooli teenistuses. Siiski on. Hoolekogus puutub kool otseselt kokku kooli ülalpidaja, õieti seltskonna esindajatega ning seega saab ta laiendada oma kandepinda. Ka on võimalik hoolekogu kui piksevarda kaudu kõrvale juhtida koolijuhatajalt ning õppejõududelt sääraseid ebameeldivaid asju, nagu seda on õpilaste vanemate trahvimine ja varustise jagamine. Need on väga tülikad asjad, eriti Petserimaal, milledest aga siiski ei pääse mööda.

Eespooltoodust selgub, et koolijuhataja ei toimi õieti, kui ta hoolekogu nagu iseenda hoolde jätab ja hoolekogu tegevuse sisustamisest ning juhti- misest aktiivselt osa ei võta. Hoolekogu on üks olulisi kooli organeid ja kooli- juhataja enda kui ka kogu kooli autoriteedi huvides on vajalik, et koolijuhataja hoolekogu tööle osutaks tõsist tähelepanu.

Edasi seaduses kooli juures ette nähtud organeist peatume lühidalt lastevanemate-koosolekuil. Siingi on koolijuhataja mureks nende koos- olekute sisustamise eest hoolitsemine. Seadus näeb ette lastevanemate üld- koosolekute pidamise vähemalt kaks korda aastas. Kahjuks aga koolid ei ole seda miinimumnõuet alati täitnud. Ei tule lastevanemate-koosolekute tähtsust alahinnata meie noorte kasvatustöös. Pidagem meeles, et meil on algkooles

õpilasi üle 100.000. Kui pooledki lastevanemad võtavad koosolekust osa, siis saame kahekorralise koosolekupidamise puhul aastas üle riigi 100.000-päälise auditooriumi. Vähegi korraliku sisustuse juures ei jäta need aastast-aastani toimuvad koosolekud avaldamata mõju kodu ja kooli vahel sõbraliku usaldusõhkkonna tekkimisele, mis on eduka koolitöö tähtsamaid eeldusi.

Raskemaks küsimuseks on siin — kuidas saada lastevanemaid rohkel arvul kokku koosolekule. Kui koosoleku päevakorras on vaid aruanded ja valimised, siis muidugi võõrutame vanemad varsti koosolekuist. Tuleb tõsiselt hoolitseda koosolekute sisustamise eest. Selleks on koolijuhatajal mitmesuguseid võimalusi. Linnas ei ole kõnelejate saamisega suuremaid raskusi, küll aga maa-olukorras. Muidugi tuleb eeskätt tööle rakendada oma õppejõud, kuid sellest üksi on vähe. Vahelduse ja mitmekesiduse mõttes tuleb hankida kõnelejaid ka väljastpoolt — arstid, agronomid, kirikuõpetajad jt. Sobivaks mooduseks on ka koolidevaheline kõnelejate vastastikune vahetamine. Hästi välja töötatud õnnestunud kõnesid võib ette kanda kõigis sama ümbruskonna kooles, sest igas koolis on kuulajaskond teine.

Väga soovitatavaks peab pidama ka õpilaste või õpetajate esinemist lastevanemate koosolekul (soolo- või koorilaul, orkestri ettekanded, ilulugemine jm.). See on tähtis mitte üksi meelelahutuse ja koosolekust rohkem osavõtmise saavutamiseks, vaid samal määral õpilasist ja õpetajaist paremaks arusaamiseks, nende töö ja püüdluste hindamiseks ning mõistmiseks.

Kogu kooli lastevanemate-koosolekute kõrval on suuremais koolides hää eduga praktiseeritud ka lastevanemate-koosolekuid klasside kaupa. Nende sisustamine on sellepolest lihtsam, et rahvast on vähem ning seetõttu võimalus korraldada koosolekut ühise koosviibimisenäiteks teelaus, kus samuti on soovitatav õpilaste esinemine. Koduga kontakti loomiseks on säärased klasside-kaupa koosviibimised väga soovitatavad.

Eelpool vaatlesime koolijuhataja suhtumist õppenõukogusse, hoolekogusse ja lastevanemate koosolekuisse. Need on kooliga otseselt seotud ametlikud organid. Edasi võiksime siirduda koolijuhataja osavõtu juurde seltskondlikust tegevusest. Kuna see on küsimus oma-ette, mis pole otseselt seotud minu ülesandega, siis lähen ma sellest mööda ning asun vaatlema koolijuhataja suhtumist õpilastesse.

Koolijuhatajal kui koolitöö korraldajana eest üldisel vastutajal on täita ka mitmesuguseid ülesandeid õpilaste n.ö. eestkostjana ja kaitsjana. Kuidas seda mõista? Igal koolil on oma eriline õpilasmaterjal. Koolijuhataja peab oma kooli õpilasmaterjali tundma ning nõudma sedasama ka oma õppejõududel. Siin tulevad eeskätt arvesse õpilaste kodused olud ja töötamistingimused, intelligentsitase, toitlusolud, vanus jm. Juba vanad roomlased ütlesid, et igast puust ei saa nikerdada korralikku Merkuri kuju. Samuti ei võimalda iga lapse psühhofüüsilised ja muud eeldused arendada teda mistahes kõrgele tasemele. Õpilasmaterjal on olulisemaid tegureid õppetöö edukuse kujunemisel. Seepärast peab iga koolijuhataja tundma oma kooli õpilasmaterjali ning selle põhjal jõudma selgusele, kui kaugele selle õpilasmaterjaliga üldse jõuda võib. Eriti peavad seda silmas pidama linnade ja alevite koolide juhatajad, kus juba õpilaste elamispiirkond sageli määrab ära ka nende intelligentsitaseme. On õpilaste üldine intelligentsitase madal, koolitöö eesmärgid aga on võetud kõrgelt, siis tekib ülepeaäsmata kuristik töö eesmärkide ja tegelike tulemuste vahel, mis halvab töömeeleolu nii õppejõududel kui ka õpilastel. Säärane olukord oleks täiesti ebaloomulik. Koolitöö nõudmised

peavad alati vastama nende täitmise reaalsele eeldusile.. See on väga oluline nõue maksimaalse edukuse saavutamiseks koolitöös. Järelevalve selle nõude täitmise kohta kogu koolitöö ulatuses kuulub kahtlemata koolijuhataja tähtsamate ülesannete hulka.

Siin ja mitmel puhul varemgi oleme puutunud kokku koolitöö üldise edukuse mõistega, millest aga väga mitmel viisil aru saadakse. Mis siis õieti on kriteeriumiks, mille põhjal otsustame kooli üldise edukuse taseme üle? Kahjuks puuduvad meil säärased kindlad koolidevahelised võrreldavad kriteeriumid. Iga kool töötab omaette oma nõudmiste ja hindamise mõõdupuuga, mis sageli erinevad üksteisest tunduvalt. Mõnesugust ühtlust nõudmistesse saaks tuua ülemaaliste testide kaudu, kuid nende korraldamine on samuti seotud suurte raskustega. Kooli lõpetajate kohta saame lähemaid võrdlevaid andmeid eksamite kaudu järgmisse, kõrgema astme kooli, kuhu tulevad kokku õpilased õige suurest piirkonnast. Nende andmete iga-aastane (süsteemaatiline) läbitöötamine on suur töö, mis nõuab rohkesti aega, teiselt poolt on osavõtjate arv üksikuist koolest liiga väike ning juhuslik kindlamate järelduste tegemiseks.

Edasi tuleb pidada silmas, et eksamite tulemustest saame otsustada ainult õpilaste selle osa üle, kes on tunnustatud lõputunnistuse vääriliseks, kuna istumajäänud langevad arvestusest hoopis välja. Istumajäänute arvu reguleerimisega aga on võimalik lõpetanute taset nii või teisiti mõjutada. Tahab kool, et tema lõpetajad eksameil saaksid korralikult läbi, siis seab ta oma nõudmiste taseme kõrgele, mis paratamatult toob endaga kaasa suhteliselt suurema istumajääjate hulga. Nagu näeme, on eksamite tarvituselevõtmine õpilaste vastuvõtmisel järgmise astme kooli uueks kaugele-ulatava mõjuga teguriks, mida tuleb kõigil koolitegelasil tõsiselt arvestada. Eksamid toovad paratamatult endaga kaasa õppetöösse erilise pingutuse, et eksameil mitte viimaste hulka jääda. Teatud ergutava ja ühtlustava momendina on see kahtlemata positiivne tegur, kuid selle kaasas käib aga ka terve rida varjukülgi. Mis siis, kui õpetaja oma üliagaruses üle pingutab ja õpilasile liiga teeb või jälle muutub liiga hoolimatuks klassi nõrgema osa vastu ning jätab nad hoopis saatuse hooleks?!

Igal õpetajal tuleb hoolitseda mitte üksi oma klassi tugevama osa, vaid sama võrra ja veel rohkem hoolt ning tähelepanu vajavad nõrgemad õpilased. Neid aga nii-öelda saatuse hooleks jätta oleks suur ülekohtus. Sellest näeme, et üldise edukuse küsimus on väga keeruline juba puht-õppetöö tulemuste arvestamisel, kus ainult tippude põhjal veel ei saa otsustada klassi või kooli taseme üle. Veel keerulisemaks aga muutub küsimus, kui kõrvuti õppetööga tahame arvestada ka kasvatustöö tulemusi.

Peatusin nende küsimuste juures teadlikult pikemalt, sest uue teguri — vastuvõtmis-eksamite meie kooli toomisega koolijuhatajate ning õppejõudude tähelepanu päris arusaadavalt sageli koondub oma õpilaste koosseisu tugevamale poolele, jättes tagaplaanile nõrgema.

Nagu sportlikul alal meie püüdeks noorsoos peaks olema mitte üksikute rekordsaavutiste tagaajamine, vaid kogu õpilasmassi kehalise arengu tõstmine, samuti ka õppetöös tuleb igal sammul pidada silmas kogu õpilasmassi. Me püüdeks olgu kõiki õpilasi nende võimete kohaselt edasi viia, mitte aga ühte osa. Järelevalve, töö koordineerimine sel alal kuulub jällegi koolijuhatajale. Nagu koolijuhatajal tuleb mõnd õppejõudu tööle virgutada, samuti osutub vajalikuks mõnd õppejõudu ta üliagaruses pidurdada, et kaitsta õpilasi ülekoormatuse eest.

Kuidas seda teha? Kõige paremaks vahendiks on kooskõlastatud ja läbimõeldud töökavade kaudu võimalikult ühtlaselt reguleerida õpilaste töökoormatust, sest ühtlane regulaarne koormatus kõige kindlamini annab töötulemuste maksimumi. Eriti tuleb valvel olla, et õppejõud oma töös laiali ei valguks ega kipuks haarama küsimusi väljastpoolt õppekava. Juba õppeaasta algul vaja töökavas ära märkida need küsimused, mis tuleb rõhutada, mis kuuluvad eriti põhjalikule läbitöötamisele, ning nende kõrval küsimused, mis tarbekorral, näiteks aja puudusel, võivad tulla käsitlesele väiksemas ulatuses. Ainult sel teel võime olla kindlad, et suudame kava olulisema osaga korralikult hakkama saada ja vältida ajapuudust õppeaasta lõpul.

Kui ma eespool tähendasin, et koolijuhataja ei ole üksi vali nõudja, vaid ka õpilaste eestkostja ning kaitsja, siis seda kaitset läheb tõepoolest sageli vaja mitte ükski õppetöös, vaid ka mitmesuguste kasvatusküsimuste lahendamisel. Õpilasel peab olema alati võimalus, kui ta tunneb, et temale tehakse ülekohut, pöörduda koolijuhataja poole oma kahtluste kontrollimiseks ja selgitamiseks. Muidugi ei tohi siin koolijuhataja mängida hääd onu ja kuidagi kõigutada kolleegide või õppenõukogu autoriteeti. Küllaldase takti juures saab neist küsimusist üle ilma säärasesse hädaohtu sattumata.

Väga oluliseks teguriks koolitöö edu saavutamiseks on ka õpilaste üldine meeleolu. Nagu taim vajab kasvamiseks päikesepaistet, samuti vajab õpilane edukaks töötamiseks ja kasvamiseks hääd tuju ja rõõmsalt meeleolu. Koolijuhataja kohuseks on valvata kooli üldise meeleolu üle, et see ei muutuks liiga raskeks ega ka liiga kergeks. Tuleb lubada meelelahutust, aga samuti nõuda järjekindlat tööd, kindlat distsipliini ja korda.

Eelmisega lähedases seoses on koolis praktiseeritavate karistusviiside küsimus. Harilikult ei tule ükski kool läbi ilma karistuseta. Et õpilasi tuleb vahel karistada, selles pole midagi iseäralikku. Tähtis on vaid — kuidas seda tehakse. Ei ole õige, kui koolijuhataja jätab õpetajaile täieliku vabaduse karistada õpilasi oma individuaalse maitse järgi. Siin peab igas koolis valitsema kindel kooskõlastatud süsteem. Mitte aga nõnda, et õpetaja võtab endale vabaduse karistada õpilasi iga õigekirja-vea eest 2-tunnilise põlviliseisemisega, nagu mul seda juhuslikult võimalus oli kurioosumina tähele panna. Ma arvan, et antud juhtumil koolijuhataja ei täitnud oma ülesannet korralikult, jättes liiga suure vabaduse õpetajale, kes kasutas seda kurjasti.

Eelmisega ma ei taha sugugi ütelda, et koolijuhataja peab tungima õpetaja tegevusse kõigis piasiasjus. Ei. Ka õpetajal peab olema vabadust pakkuda oma paremat, kuid see vabadus ei tohi häirida üldist koolis maksvat korda.

Eriti peab olema ettevaatlik vahelesegamisel õpetaja töömeetodidesse. Küll aga on koolijuhataja õiguseks ja kohuseks valvata selle järele, et õpetaja töö, vaatamata meetodile, oleks tulemusi. Siin võib koolijuhatajaile tungivalt soovitada, et nad võimalust mööda külastaksid õpetajate tunde ning kontrolliksid õpilaste teadmiste raudvara.

Eespool olen püüdnud peatuda mõne tähtsama küsimuse juures, mis nõuab koolijuhataja hoolt ning järelevalvet. See pole kaugeltki veel kõik. Käesoleva kirjutuse raamid ei luba pikemalt peatuda koolijuhataja kõigi ülesannete juures. Lõpuks tahaksin siiski lühidalt puudutada veel paari küsimust, mis viimasel ajal on kerkinud esiplaanile. Need on: kooli välise miljöö eest hoolitsemine ja õnnetuste vältimine.

Kool on oma lähemale ümbrusele kultuuri keskuseks, eriti maal. See peab välja paistma kooli igast eluavaldusest. Kool kui majapidamine peab kuuluma oma ümbruses esimeste, mitte aga viimaste hulka. Aga ma olen näinud koole, mis on juba 30 aastat töötanud omas majas, omal krundil, aga sääl polnud päale nelja seina ja viletsa kuurilogu ühtegi kultuurse elu- aseme tunnismärki: ei mingisugust õue- ega muud tara, ei ühtegi puud ega põõsast, ainult vana luitunud koolimaja kui kast lagedal väljal. Külas aga, kuhu see kool kuulus, võis igas majapidamises näha päris ilusaid viljapuid. Siin kuulus kool tõepoolest oma küla kõige viletsamate majapidamiste hulka. Muuseas see kool töötas 6 klassi ning 3 komplektiga. Mis on küll teinud selle kooli juhatajad, et nad ligi inimpõlve töö tulemusena pole suutnud endist järele jätta mingisugust kultuuritunnismärki. Tahaksin uskuda, et sääraseid klassilisi näiteid kooli eest mittehoolitsemise kohta Vabariigis teisi ei leidu. Muidugi võidakse ka vastu väita, et olud on ebasoodsad: vald ei anna raha, puud, mis istutatakse, varastatakse ära jne. See võib kõik nõnda olla. Aga ka olusid saab aja jooksul ümber kujundada. Kool ongi selleks, et muuta me elamustingimusi kultuursemaks, et läbi murda ümbruse pimedusest — olgu see nii paks kui tahes.

Olgu koolijuhataja alaline või ajutine, tema ülesandeks on kui hää peremees alati valvel olla ja ringi vaadata, mis ta saaks teha oma koolimaja, selle ümbruse ja kogu majapidamise korrastamiseks ning kaunistamiseks. Et meil sel alal seisab veel õige palju tööd ees, on päris selge. Kõige olulisemaks küsimuseks siin on — huvi ja asjast arusaamise tekkimine. Majanduslikud raskused on teise järgu tähtsusega.

Ja lõpuks koolijuhataja erilist hoolt ja muret nõuab valvelolek tema kätte usaldatud noorte elu eest. Siin on varitsemas meid mitmed hädaohud: olgu see omnibusega kraavisõit ekskursioonil, või tuleõnnetus kinoetendusel, jõuluettekandeil, bensiini või piirituseplahvatus majapidamistöodel ning katsete demonstreerimisel, nakkushaiguse levik õpilaste seas haigete õpilaste koolist õigel ajal mitte-eemaldamise tõttu, mitmesugused võimalikud õnnetused õpilaste vaba aja veetmisel, sportimisel jne.jne. Koolijuhataja silm peab alati ja igal pool valvel olema, koolijuhataja peab võimalikke õnnetusi püüdma ette näha, vähemalt ta peab täpselt täitma neid ettevaatuse nõudeid, mis on ette nähtud vastavais määrusis õnnetuste vältimiseks.

Kui nüüd lõpuks tagasi vaatame kõigile neile mitmekesiseile ülesandeile, mis lasuvad koolijuhatajal, siis peame küll otsekohealt tunnistama, et koolijuhataja on kooli hingeks, kus vastu peegelduvad kõik kooliga seotud küsimused, ja et koolijuhataja peab alati olema valvel kooli hääolu eest. Iseendast ei lähe liikuma midagi. Ka koolitöös maksab inertsiseadus nagu looduseski. Tahad midagi liikuma panna, siis tuleb selleks hoogu anda. Koolijuhataja ongi selleks hoorattaks, mis alati liigub ja mis paneb kogu õpetajaskonna liikuma. Jääb hoorattas seisma, siis jääb seisma ka kogu masinavärk. Seepärast oleks suureks õnnetuseks Eesti koolile, kui koolijuhataja ei tunneks end pätõukejõuks kooli mehhanismis.

Nagu nägime, meil välja kujunenud korra juures lasub koolijuhatajal suur vastutus koolitöö edukas korraldamises. Kui on vastutust, siis peab olema ka vastavalt õigusi ja võimalusi kogu vastutuse kandmiseks. Pole põhjust nuriseda koolijuhataja õiguste ja võimupiiride kitsuse üle. Küll aga on viimasel ajal kuulda mõtteavaldusi, et koolijuhatajad on liialt koormatud mitmesuguse kantsleilise tööga, mis ei võimalda neil vajanduval määral

ning täie hingega rakenduda kõigi nende mitmekesiste ülesannete teenistusse, millest oli kõnet varem. Loodame, et suurte ümberkorralduste möödumisel kooli alal tulevad rahulikumad ajad, kus koolijuhatajail jääb rohkem aega loovaks tööks kooli juhtimisel ning kus Eesti kooli juhataja saab veel suuremal määral esineda oma kooli piirkonna kultuurjuhina kui seni.

Esinduslikust küljest koolis.

G. Reial.

Kooli kasvatuslike ülesannete hulka kuulub ka õpilaste välise käitumise suunamine viisakuse põhireeglite rakendamise kaudu, et koolist lahkuja oleks võimeline väliselt kasvatatud inimesena esinema seltskonnas. Ühtlasi vajab kool oma seesmises elus ja välismaailmaga kokku puutudes kindlakujulisi läbikäimismorme. Välimus ja esinemine annavad esialgse pildi, mille põhjal sageli langetatakse otsus nii üksiku isiku kui asutuse kohta. Ei saa seepärast nõustuda vaatega, nagu oleks kooli ülesandeks vaid seesmine kasvatus. Ühteviisi vajalikud ja tähtsad on sii sisu kui vorm.

Kuna vahel võib kuulda arvamist, et väliskülje rõhutamine ja välised kombad on asjata peenutsemine, mis mõeldud välja nende poolt, kellel muud pole teha, siis olgu lubatud enne küsimuse üksikasjalisele vaatlusele asumist peatuda asja põhimõttelisel küljel. Kui seejuures tuleb korrata üldtuntud tõesid, siis toimub see asja tähtsuse pärast ja ka selle pärast, et põhjendusi on vaja esitada kooliski vanemal astmel.

On ju tõsi, et üldsusel pole välistest kommetest otsest kasu, sest mis tulu on näiteks ühiskonnal sellest, et tema liikmed üksteist vastamisi tervitavad. Kaudset tulu saab siiski märkida. Nimelt seisneb väliste kommete tähtsus selles, et nad hõlbustavad inimeste läbikäimist, teevad seda meeldivamaks ja kindlamaks.

Väliste kommete täitmist loetakse seltskonnas kohuslikuks. Meil on veel teisigi kohuslikke norme, nimelt õigus-normid ja kõlblus-reeglid. Esimeste vastu eksimine on karistatav. Kõlblusseadusi ei sunnita pidama jõuga: nende täitmata jätmine tekitab pahameelt ja kutsub esile hukkamõistmise. Käitumisreeglite vastu eksimisele reageeritakse harilikult muigega, pilkega või naeruga ja loetakse eksijat kasvatamata inimeseks.

Kõneldes välistest kommetest, tuleb peatuda sündsusel, viisakusel ja taktil.

Sündsustundel on täita ühiskondlikus elus profilaktilisi ülesandeid. Ta tahab hoida kaasinimesi kõigest ebameeldivast, mida võiks esile kutsuda teiste inimeste sündsusetu käitumine. Sündsusetu tegu ei ole alati endast halb, halb on tema avalik esinemine. Sündsustunne on eri maades ja aegadel mitmeti arenenud. Näiteks loeti ja loetakse praegugi paljudes muhamediusulistest maades sündsusetuks naise avalikku esinemist katmata näoga. Omal ajal oli see kasvatatud inimene, kes süües ei jätnud konte lauale, vaid heitis nad laua alla; meie sündsustunnet haavab juba noa suhu

pistmine söögilauas. Sündsustunne nõuab endavalitsemist. Ei ole sünnis väljendada isegi põhjendatud pahameelt valimata sõnadega või tegudega. Niisamuti pole sünnis avaldada kahetsust külalise poolt katki tehtud eseme puhul.

Sündsuse piiridesse kuuluvate kommete ülesandeks on vastumeelse ja ohtliku takistamine ühiskonnas. Viisakusreeglite pidamine tahab muuta läbikäimist hõlpsamaks ja meeldivamaks. Viisakus on isiklikum kui sündsus. Ta on ühtlasi aktiivsem, nõuab algatusvõimet ja oskusi. Viisakuse aluseks on austus ja heatahtlikkus kaasinimese vastu, tema inimväarsuse tunnustamine. Kaasinimese austamine avaldub kõigepealt tähelepanelikkuses tema vastu. Tuttavat tervitades näitame, et oleme teda märganud. Kui külaline astub meie tuppa, tõuseme püsti, nagu seisab temagi. Istume alles siis, kui ta on istunud. Tähelepanelikkust teise vastu avaldame tema küsimustele vastates ja tema kõnet segamata kuulates. Jutuajamisel toome oma mõtteid esile mitte ainumaksivate seisukohtadena, vaid isiklike arvamistena. Teise isiku enesetunnet austades ei käse teda, vaid palume. Lugupidamist avaldame ka täpsusega aja suhtes. Loetakse ju täpsust kuningate vooruseks. Heatahtlikkuse avalduste hulka kuuluvad huvi, osavõtt, abivalmisolek. Osavõttu avaldame normaalsest kõrvalekalduvate juhtumite puhul. Siia kuuluvad õnnitlemine ja kaastundeavaldus. Huvi avaldub tähelepanelikkuses harilike sündmuste puhul: meid huvitab, kuidas teise käsi käib, soovime talle edu ettevõtteks, õnne reisi puhul jne. Abivalmis olek ilmneb väikestes teenetes: tõstame üles ja ulatame kätte mahalangenud eseme, avame ukse, pakume lauas toitu jne.

Taktiks nimetame oskust hoiduda piinliku olukorra tekitamisest. Sündsust ja viisakust saab õppida, sest nende kohta maksavad enam-vähem kindlad reeglid. Takt on rohkem vaistu ja intuitsiooni asi. Ta on oskus kohaldada üldisi käitumisreegleid konkreetsele olukorrale. See nõuab olukorra kiiret tabamist ega ole sõnadega õpetatav, sest tema kohta ei saa anda kindlaid juhiseid.

Taktilisus võib vahel avalduda isegi kombenõuete ignoreerimises. Kui näiteks lugupeetavaim külaline eksib mõne peensustesse ulatuva kombe-seaduse vastu, teeb taktiline peremees tema eeskuju järele. Seepärast ei saa kõiki välise käitumise reegleid võtta absoluutselt maksvatena, mida millalgi ei tohi jätta arvestamata. Olgu siiski tähendatud, et selline suhtumine neisse on lubatav vaid isikule, kelle väline käitumine on täiesti etteheiteta.

Takt nõuab kõigepealt juuresolijate arvestamist. Seepärast ei vali taktiline inimene jutuaineks küsimusi, mis võiksid tekitada piinlikkust juuresolijates. Niisamuti hoidub ta esitamast isiklikku laadi küsimusi, eriti neile, keda ta ligemalt ei tunne.

Vahel tuleb takti nõudel patustada isegi otsekohesuse vastu. Kui näiteks märkame, et meid ei soovita näha seltskonnas, kuhu kombe pärast kutsutakse, on taktiline leida mõni sobiv ettekääne ärajäämiseks. Külalislauas tähele pannes, et mõnda rooga on vähe, keeldume sellest, kuigi ta meile veel maitseks.

Tuleb hoiduda parandamast takti puudusel tehtud vääratusi: see võib muuta asja veel pahemaks. Taktilisuse tipuks võib lugeda selle inglase vabandust, kes, kogemata avanud ukse vannituppa, kus kumbles daam, lausus: „Vabandage, mu härra!“

Kuigi takti ei saa otseselt õpetada, kasvatab ja arendab taktilise inimese eeskuju taktitunnet neis, kellega tal on kokkupuuteid.

Komme loomulikult ei saa nõuda, et ka seesmiselt oleksime heatahtlikud teise vastu, kuigi seda väliselt avaldame. Selles on viisakusreeglite ja kõlblusseaduste erinevus. Seepärast võiks kerkida küsimus, kas viisakus pole teesklemine, ebaotsekohesus. Avaldame ju vahel austust isiku vastu, kellest seesmiselt lugu ei pea ja suhtume sõbralikult sellesse, kelle vastu ei tunne mingit poolehoidu. Siin on tõepoolest tegemist väliste kommetega, mis ei tahagi olla rohkem. Viisakusreeglite tähtsamaks ülesandeks on teha läbikäimist meeldivamaks ja kõrvaldada temast tarbetuid hõõrumis-momente. Kuid viisakuse tähtsus ei piirdu siiski ainult selle välisküljega, vaid ulatub sügavamale. See, kuidas me väliselt end näitame, ei jäta avaldamata mõju meie hingelisele seisundile. Lahke nägu tervitades, mõni muu tunnustus- või austus-avaldus kaasinimese vastu kutsuvad meis esile ka vastava meeoleolu, küll vähemal või suuremal määral, olenedes teistest eeldustest. Pikapeale ei jäta see avaldamata mõju meie meelega üldse. Niisamuti kajastub meie viisakus ja sõbralikkus ka kaasinimeses.

Välistel kommetel on täita kasvatavaid ülesandeid ka kooli elus. Muu seas aitavad nad reguleerida õpetaja ja õpilaste vahet. Kui õpilane avaldab seesmist lugupidamist õpetaja vastu ka väliselt, mõjub see omakorda õpetaja autoriteeti kindlustavalt. Isegi siis, kui lugupidamine õpetajast pole teab kui suur, aitab väliselt korraldatud vahet suurendada õpilase austust õpetaja vastu, sest pikapeale kajastuvad välised avaldused siingi seesmiselt. Niisamuti on lugu õpilaste endivahelise suhtumisega. Seega aitavad välised kombed kindlustada kooli distsipliini. Distsipliin aga, olles vajalik kooliühiskonna elu korraldamiseks ja reguleerimiseks, täidab ühtlasi kasvatuslikke ülesandeid, sest tema kaudu loome rea harjumusi, millel on väärtus ka hilisemas elus ja mille kaudu viib tee nii tähtsate enesedistsipliinile.

Kokkuvõttes on välisel konventsionaalsusel täita kindlaid ülesandeid ühiskondlikus ja kooli elus. Seepärast ei saa jätta hooletusse välist kasvatust ega kommete harjutamist koolis. Tähtsamateks kasvatusteguriteks siin on õpetaja isiklik eeskuju ja miljö.

Kooli väliskülje iseloomustajateks on kõigepealt puhtus ja korralikkus. Need olgu alati suurima tähelepanu osalisteks. Eriti suur tähtsus on õpetaja riietusel ja esinemisel, mis alati peavad olema etteheited. See ei tähenda riietega edvistamist, vaid korralikku ja puhast riietust. Korralikkuse all tuleb kindlasti mõista ka püksiviiki ja puhastatud saapaid. Ning stiili, mis avaldub kooskõlas üksikute esemete vahel ja riide ning selle ülesande vahel.

Tõsist tähelepanu vajab ka õpilase väline puhtus ja korralikkus. Selleks aitab muu seas kaasa pestavate töökitlite kandmine. Korralik ja puhas võib olla ka kaua kantud riie. Seepärast ei saa vanemate kehvus olla korratu riietuse puhul vabanduseks. Vajaduse korral rakendatakse õpilasi endid tööõpetuse tundidel paikamistöedele.

Kuivõrd õpilased on väliselt kasvatatud, see avaldub nende käitumises, kõigepealt tervitamises. Õpilased kui nooremad, tervitavad õpetajaid ja vanemaid inimesi esimestena. Peakatteta tervitavad poeglased kummardades ja jalaga kiibates. Tütarlapsed teevad „niksu“. Väljas toimub tervitamine mütsi tõstes ja „niksu“ tehes. Tervitades vaadatakse tervitatavale

otsa. Korduval kohtumisel kinnises ruumis või piiratud väljakul jääb tervitamine ära, kuna tänaval tervitatakse harilikus korras. Et tervitamine toimuks maksvate viisakusnõuete kohaselt ja raskusteta, tuleb seda võimlemistundidel järjekindlalt harjutada. Aga teistelgi tundidel ja vaheaegadel peetakse alati silmas, et õpilased tervitamist ei unustaks. Seejuures on tähtis asja nii korraldada, et tervitamine õpilastele vastumeelseks ei muutuks, vaid nende huvi osaliseks oleks ja nad ise üksteist aitaksid ning juhataksid. Millegipärast kalduvad õpilased sageli unustama kooliruumidesse ilmuvate või seal viibivate külaliste tervitamist. Seegi komme vajab tähelepanu ja harjutamist. Niisamuti püstitõusmine tervituseks, kui õpilane istub. Ühtlasi kasvatatakse õpilases harjumust ja teadmist, et käega tervitades noorem ei siruta kätt esimesena, vaid ootab, kas vanem talle üldse kätt annab.

Klassis istudes, koosolekul või koondusel viibides tervitavad õpilased sisseastuvat õpetajat või külalist korralikult püsti tõustes ja istuvad alles pärast sellekohast korraldust. Ka muidu tõusevad õpilased alati püsti õpetaja klassi tülles või sealt lahkudes. Klassist lahkuvad õpilased tunni lõpul alles pärast õpetajat. Ainult õpetaja loal võivad nad enne teda lahkuda.

Mõnes koolis on kombeks, et õpilased vastavad õpetaja tervitusele sõnalise tervitusega ka omalt poolt. Vastates tarvitavad nad õpetaja poolt kasutatud tervitust: „tere, tervist, head päeva, head aega“ jne. Lisandeid „härra koolijuhataja, härra õpetaja“ koolis ei tarvitata. Ühiselt püstitõusmine, tervituse ütlemine ja istumine toimuvad üheaegselt. See nõuab pidevat harjutamist. Kuna seltskonnas ja koosolekuil tervitatakse harilikult aukülast püstitõusmisega, võiks ka koolis sellega piirduda. Ainult siis, kui külaline teadlikult kogu klassi valjusti tervitab, peaksid õpilased suutma tervitust vastu võtta. Kogemusi neil selleks on, sest võimlemistundidel tehakse rivilise esinemise puhul vastavaid harjutusi. Üldse on kindlaks reeglaks, et rivis esinedes õpilased vastavalt ka tervitavad. Siin on see kergem, sest tervitatav on kõigile hästi näha ja õpilastel takt niihelda veres.

Kuidagi ei sobi vahel esinev nähe, et õpilased tunni ajal klassi astuvat külalist otsekohe läbisegi tervitavad, enne kui külaline saab tervituseks suudki avada. See asjaolu sunnibki olema ettevaatlik sõnalise tervitusega ühisel esinemisel, sest õpilased ei suuda nii kiiresti orienteeruda, et saaksid õiget aega valida tervituse ütlemiseks, vaid püüavad oma kohust otsekohe täita.

Edasi avaldub õpilaste väline kasvatus selles, kuidas nad istuvad, seisavad, kõnnivad, tänavad, paluvad. Vastavate harjumuste loomine on kõigi õpetajate ülesandeks.

Just tänamist ja palumist tuleb järjekindlalt harjutada, kuna nad näivad väga kergesti ununevat. Tõsist harjutamist vajab ka kõndimine, misjuures erilist tähelepanu antakse kehahoiule, sammu pikkusele, jalgade ja käte liigutustele. Sihiks seejuures on, et kõik liikumine toimuks loomulikult. Üldse on loomulikkus kogu esinemise sihiks. Seepärast ei õpetata ka rivis liikudes valvel-sammu, mis parimalgi juhul jääks ainult koomiliseks järeleaimamiseks, ühtlasi aga ei jäta avaldamata mõju loomulikule kõndimisele.

Vastates tõuseb õpilane alati korralikult püsti, seisab sirgelt, rahulikult ja sundimatult, kuhugi toetamata ja vaatab õpetajale otsa. Miinusdistantsiga pingist astub õpilane välja ja vastab pingi kõrval seistes. Kui õpilane kirjutab, joonistab või klassis istudes mõnda muud ülesannet täidab, tõuseb ta otsekohe püsti, kui teda kõnetatakse ja istub pärast sellekohast korraldust. Niisamuti teeb ta siis, kui tema tööd või raamatut vaadatakse, temaga kõnelemata.

Üksikule küsimusele vastanud õpilane istub pärast vastust otsekohe, korraldust ootamata. Klassi ette vastama ilmudes või sealt lahkudes teeb õpilane kummarduse või „niksu“. Kummardatakse ka tänades. Töötades aias või töökojas, peatub õpilane töös, kui teda kõnetatakse, seisab sirgelt ja annab vastuseid või seletusi küsijale otsa vaadates. Saalis või väljas mängides või aias töötades katkestavad õpilased tegevuse, kui neid tervitatakse, võtavad tervituse vastu ja jätkavad tegevust sellekohase korralduse järele või iseisvalt.

Ukselävel, trepil või mujal annab õpilane teed õpetajale ja vanemaile inimestele. Ta on alati valmis mahalangenud eset üles tõstma ja seda kaotajale kätte ulatama. Ta palub, kui midagi vajab, ja tänab, seda saades.

Kõik see, mis üteldud õpetaja ja õpilaste vastastikuse esinemise kohta, maksab ka kooli külastamise puhul. Siin tuleb aga õpetajal aktiivselt esineda. Õpilased tervitavad külastajat harjunud viisil, püsti tõustes. Kooli külastaja klassi astudes läheb õpetaja temale vastu ja esitab end, kui külastaja on kõrgem ametisik ja õpetajat ei tunne. Kui külastajaga on kaasas koolijuhataja või mõni teine õpetajat tundev isik, esitab see teda. Pärast seda teatab õpetaja klassi ja tunniteema ning ootab korraldust töö jätkamiseks või muudatuste tegemiseks töökäigus. Vastavalt saadud korraldusele tööle asudes, teatab õpetaja, kui õpilased ei tunne külastajat, kes on tulnud nende tööd vaatama. Sel puhul tõusevad õpilased korraldust ootamata püsti ja istuvad niisamuti pärast õpetaja teadaannet. Mitme külalise puhul esineb õpetaja ametialaliselt kõrgemale. Sellelt ootab ta ka korraldusi. Külalise klassist lahkudes saadab teda õpetaja, koolist lahkumisel koolijuhataja. Viimane saadab külastajat ka klassides, kui selle kohta ei järgne teist korraldust. Kui külastaja tuleb klassi õpetaja äraolles, vastab tema küsimustele korrapidaja õpilane. Kui külaline ei tunne kooliruumi, juhib teda korrapidaja.

Edasi nõuab veel tähelepanu Põhjamaade harjumus tervitada vastutulijaid maal. See oli meilgi kombeks, näib aga viimasel ajal unustusse jäävat ja tema elustamise võimalusi kaaluda poleks vististi liigne. Meie teedel, kus liiklemine võrdlemisi hõre, tunneb teekäija end vähem üksikuna, kui vastutulijad teineteist tervitavad. Ilusaks kombeks tuleb lugeda ka jõudu soovimist tee ääres töötajale.

Kindlasti peavad õpilased tervitama kohalikke omavalitsus- ja seltskonnategelasi, niisamuti neid isikuid, keda tunnevad.

Õpikäikude ja ühiste esinemiste puhul antakse õpilastele alati vastavad juhised ja kontrollitakse nende teadmist ning täita oskamist.

Korralik riietus ja esinemine ekskursiooni puhul olgu alati kõige tõsisema tähelepanu osaliseks. Kärarikas kõne, korratu liikumine, teiste segamine ja vallatlemine pole lubatavad ei raudteevagunis ega avalikus kohas. See maksab üldse õpilaste esinemise kohta avalikus paigas. Teadmine, et õpilane esindab kooli, kohustagu teda alati olema kooli hea nime valvel. Kergeks teevad seda koolis omandatud harjumused.

Pea paljastamine lipu tervituseks ja surnu austamiseks tema viimasel teekonnal muutugu kindlaks harjumuseks.

Pidudel esinevad õpilased nagu klassi ees, kummardades ja „niksu“ tehes. Lauljad seisavad sirgelt ja jälgivad koorijuhti.

Nii annab kool õpilastele oskusi korralikuks esinemiseks seltskonnas. Otseselt kooli-elus ja kooli jaoks õpitavat täiendatakse sellega, mida nõuab

tegelik elu. Siia kuulub koolikommete kohaldamine seltskondliku käitumisviisidele.

Kooli i n t e r n a a d i s k i maksavad oma kombed. Eriti tähtsaks tuleb lugeda lauakommete harjutamist. See toimub kõige paremini seal, kus õpetajad või vähemalt korrapidaja õpetaja söövad koos õpilastega. Õpetaja ülesandeks on juhatuste andmine noa ja kahvli tarvitamises ning teistes lauakommetes. Kõige paremini toimub see isikliku eeskuju kaudu. Juhatusi on parem anda üldiselt. Lauas üksiku õpilaste vigade parandamine võib muuta õpilasi kartlikuks ja avaldada mõju isegi söögiisule.

Eelnevas on mõndagi jäänud nimetamata. Aga toodudki näited aitavad pildistada, kuidas kool juhib ja saab juhtida õpilaste välist käitumist, et selle kaudu neid kasvatavalt mõjustada ja ühtlasi ette valmistada esinemiseks elus.

Arvestades väliskülje tähtsust, tuleb õpilaste käitumise suundamisele, vastavate harjumuste loomisele ja õpilaste teadlikuks tegemisele nende vajalikkusest anda tõsist tähelepanu. Harjumuste loomine toimub kogu koolielu kestel ja selle kaudu. Otseseid harjutusi tehakse võimlemistundidel, selgitusi ja põhjendusi leitakse ühise õppejutu kaudu ja antakse kokkuvõtetena klassijuhataja tundidel. Palju võib kaasa aidata tegevus õpilasorganisatsioonides, kus õpilaste vastastikune kasvatav mõju leiab eriti tõsist rakendust.

ARVUSTUSI

A. Süvalep: Narva ajalugu I. Taani- ja orduaeg. Narva Ajaloo Seltsi toimetised nr. 1. Narvas, 1936. Lk. 1—340. Hind broš. 5 krooni.

Ajalugu on vana teadus, võiks ütelda — niisama vana kui inimkond ise. Nagu laps tunneb huvi oma vanemate elukäigust ja pärib neilt andmeid mineviku kohta, niisama olid huvitatud oma esivanemate eluloost ka kõige vanemad rahvad maakeral, inimkonna lapseas. Kuid ajalugu on samal ajal noor teadus, eriti veel Eesti ajalugu. Ajaloo kui teaduse noorus (võrreldes matemaatikaga, loodusteadusega jt.) on tingitud ajalooallikate vahesusest, puudusest või kättesaadamatusest. Igaüks, kes vähegi tegeleb ajalooaga, peab tundma ajalooallikaid. Seepärast ajaloo teaduse arenemise üheks eeltingimuseks on ajalooallikate avastamine ja nende trükis avaldamise teel uurijaile kättesaadavaks tegemine.

Lääne-Euroopas haritud suurrahvaste juures, kus on kasutada suured kapitalid ja hulk õpetlasi on rakendatud tööle, on ka palju ära tehtud ajalooallikate kogumiseks, süstematiseerimiseks ja trükis avaldamiseks. Tarvitseb meenutada vaid W.Wattenbach'i, O. Lorenz'i, G. H. Pertz'i jt. nimesid. Ida-Euroopas, Venemaal, on sel alal hoopis vähe ja tihti juhuslikku tööd tehtud. Mis puutub meie kodumaasse, siis on siin saksa rahvusest õpetlaste F. G. v. Bunge, H. Hildebrand'i, dr. Ph. Schwartz'i jt. poolt Lääne-meremaade „omariikluse“ ajastul mõndagi korda saadetud. Kuid Eesti iseseisvuse ajal on suudetud sel alal veel vähe ära teha, mitte kvalifitseeritud teadlaste, vaid peamiselt raha ja aja puudusel. Kõige selle tagajärjel on sunnitud meie noored teadusejüngrid palju aega ja vaeva kulutama arhiivides tuhnimiseks ja sageli raskesti loetavate käsikirjade perlustreerimiseks.

Seda näeme ka „Narva ajaloo“ autori A. Süvalepa juures, kes suurema osa oma uurimuse ainest ammutanud otseteed arhiividest: Tallinna Linnaarhiivist, Riigi Keskarhiivist Tartus, Narva Linna Arhiivist jm. Ainult osa materjale oli tal kasutada trükituna, nagu F. G. v. Bunge — Archiv für Gesch. Liv-, Esth- u. Curlands, I—VIII, Tartu, 1842—61, O. Stavenhagen u. L. Arbusov — Akten u. Rezesse der livl. Ständetage, Riia 1907—1933, F. Bienemann — Briefe u. Urkunden zur Gesch. Livl. etc., Riia, 1865—1876, F. G. v. Bunge u. Baron R. v. Toll — Est- u. Livl. Brieflade, Tallinn 1856 ja 1861, L. K. Goetz — Deutsch Russische Handelsgesch. etc., Lüübek 1922 jpt.

Mesilase usinusega on lgp. autor kõigist temale kättesaadvatest allikatest välja noppinud teatmeid Narva kohta Taani- ja Orduajal ja kirevate pärlitena niidile poetanud. Nagu orduaegne munk oma hinge õnnistuseks või piiskoplik kapellaan oma ülemuse käsul kogus kõigist kättesaadavaist allikaist andmeid kas üksiku isiku või asutuse, maa või rahva kohta ja aasta aasta järele kandis oma teated kroonikasse ehk annaalidesse, nii on teinud ka S. Süvalep. Seepärast tema „Narva ajaloo“ esimene osa (lk.7—220) ei ole muud midagi kui Narva kroonika (Annales Narvienses), ehk üteldes autori sõnadega: „Narva ajaloo kroonikaline osa“ (lk. 280).

Kroonikais (resp. annaalides, ljetopisides) sündmustik ei tarvitse olla seesmiselt seotud; tähtis on siin ajaline, kronoloogiline järjekord. Seda näeme ka A. Süvalepa teoses. Mõnikord jutustuse põhjal ootamegi midagi järgnevat eelnevaga seoses, aga selle asemel kuuleme hoopis uusi asjaolusid või jutustus katkeb mõneks puhuks, sest autoril ei ole õnnestunud leida materjali mõneaastase ajavahemiku või lünga täitmiseks (vt. lk. 75, 98, 136, 165—166, 169—170 jpt.). Teisal aga esineb sündmuste kordamisi ja piasjadesega ülekujumisi. Korduvalt kuuleme kaubandamise katkestamisest ja selle taas alustamisest Narva ja Novgorodi (üldse Venemaa) vahel või Tallinna ja Narva omavaheliste suhete teravnemisest ja peatsest lahenemisest. Kõige selle tõttu muutub „Narva ajaloo“ esimene osa tugevasti monotoonseks ja laiemale lugejaskonnale kahtlemata igavaks. Ei või seepärast loota, et A. Süvalepa uurimus osutub oodatud tänuväärseks käsiraamatuks turistidele, nagu seda korduva rõhutamisega loodab autor oma teose „sissejuhatuses (lk. 5). Ükski turist Narvat külastades ei hakka kaenlas kandma suurekaustalist kolmekõitelist „Narva ajalugu“ (kaks järgmist köidet ilmub tulevikus, kuigi mitte õige peatselt)!

Enam kui turism on võitnud A. Süvalepa teose läbi nour Eesti ajalooteadus. Oli küll Narva linnal varemgi olnud nimekaid historiograafe, nagu: H. J. Hansen (Geschichte der Stadt Narva, Dorpat 1858), A. V. Petrov (Gorod Narva, SPB 1901) ja A. Tõnurist (Narva, Tallinnas 1912), aga A. Süvalepa põhjalik ja ulatuslik uurimus ületab kõigi tema eelkäijate uurimused samalt alalt, esitades rikkalikult täiesti uutset, arhiivainesele põhinevat andmestikku Narva arengu kohta Taani- ja Orduajal.

Käesoleva teose I osas autor jälgib Narva linna ja linnuse tekkimist (pkt. 1), kaubandamist Venemaaga (pkt. 4.), võistlust Ivangorodiga (pkt. 22., 31. jt.), pinevaid vahekordi Tallinnaga (pkt. 32., 33., jt.) ja Narva langust venelaste kätte 1558. a. (pkt. 42.—44.). Teises osas autor peatub Narva linna siseelu juures, nagu: Narva nime küsimus, linna kindlustused, hoonestus, avalikud asutused ja ehitused, linna raad, kodanikkond, kaubandus ja tööstus, kiriku- ja usuelu, haridusolud, rahva tervishoid, perekonna- ja eraelu (pkt. 1. —31.).

Teadusliku ilme ja erilise väärtuse A. Süvalepa „Narva ajaloo“ annavad hulgalised allikviited (lk. 311—327), mis võimaldavad autori andmete ja seisukohtade kontrollimist allikate põhjal. Et need allikviited ja mõnesugused märkmed ei segaks harilikku lugejat, on nad väga targasti koondatud raamatu lõppu. Raamatu lõppu on paigutatud veel koha-, asja- ja isikunimede register, mis hõlbustab soovitava koha leidmist tekstis.

Kasutatud allikainesse suhtub autor tarviliku krititsismiga (lk. 14, 17, 100, 312 jmt.). Kus aga allikmaterjali on vähevõitu, seal esineb autor omaltpoolt oletustega ja täiendavate märkmetega, tehes seda väga ettevaatlikult ja tagasihoidlikult (lk. 40, 44, 74 jpt.).

Kohati siiski autor, vaatamata suurele ettevaatlikkusele ja teaduslikule kriititsismile, satub vastuollu oma allikatega või tõlgendab neid valesti. Toon mõned näited. Suure tulikahju puhul Novgorodis 1275. a., autori arvates (lk. 10), põles maha „vürstilos, saksa kaubaõu, 7 puust ja 6 kivist kirikut, viimaste seas ka saksa kirik“. Kui aga pöördume allikviite juurde (lk. 311), kus tsiteeritakse Novgorodi kroonikat (ljetopisi), siis selgub korraga mitu viga: 1) vürstilos ei põlenud maha, 2) saksa kaubaõu ei põlenud maha, 3) kivist kirikud üldse ei „põlenud maha“, vaid said tulest kannatada ja 4) viimaste arv ei olnud 6, vaid 5. Vene ajaraamatu andmed eestikeelses tõlkes oleksid järgmised: „Aastal 6783, öösel, tekkis tulikahju vürsti õuel, Saksa kaubaõue kõrval, ja põles seal maha turg kuni Slaavi otsani (Slavenskii konets)... ja põles maha 7 puust kirikut, aga neli kivist kirikut ja viies saksa (kirik) said tules kõrvetada“. Tookordne tulikahju Volhovi vasempoolsele kaldale, kus asus vürstilos, ei ulatunudki.

Ermelandi piiskopi Eberhardi ladinakeelses kirjas autor segab sõnad „quingentos duas“ (=502) ära sõnadega quinquaginta duas (=52) ja leedulasi (litvini) nimetab „venalasiaks“ (lk. 14). Autori arvates „ei ole kahtlust, et uus linn (s. o. Narva) 1323. a. maha põletati Pihkva vürsti Davidi poolt, kes tungis oma väega üle Narva jõe“. Kahjuks seekord autor ei viita allikaile, milliseile põhineb tema veendumus. Igatahes piiskop Eberhardi kirjast seda ei nähtu. Ja Novgorodi kroonika, samuti Pihkva kroonika ka vaikib Narva põletamisest. Kontrollides allikviidet nr. 8 (lk. 17 ja 312) ei leidnud mina Novgorodi kroonikas, autori poolt tsiteeritud kohas (P. S. IV, lk. 88) mitte sõnagi „kokkuleppest ja sõlmitud rahulepingust.“ Trükiveana annab seletada kahekordne ekslik allikviide nr. 7 leheküljel 23: P.S. IV, lk 93 (vt. lk. 312); peaks viitama: P.S. III, lk. 93. Kahekordne viga on ühes ja samas daatumis „24. veebr. 1414“ (lk. 35); peaks olema: 25. veebr. 1415 (vrd. Bunge, Urkundenbuch V). Ordumeistri Lander von Spanheimi nimi (lk. 40 ja 294) võinuks kõlada pikemalt: Siegfried (Sifrid) Lander von Spanheim (vrd. lk. 46 ja 336). Mõne saart (lk. 51) ei tule samastada Muhu saarega (s. k. Mohn), vaid see on Taani saar Møen. Wolter v. Plettenbergi isa ei olnud Narva foogt Goddert v. Plettenberg (lk. 72). Suur Novgorod paenutas oma kaela Moskva suurvürsti võimu alla 1478. a., aga mitte 1480. a. (lk. 99). Novgorodi peapiiskoppi korduvalt nimetatakse piiskopiks (lk. 101 jt). Kuigi mõnes ürikus eksikombel tituleeritakse Novgorodi „vladõkat“ piiskopiks, siiski autor, oma sõnadega refereerides ürikute sisu, peaks tarvitama õiget tiitlit. Ümberpöörduvalt kõrgema tiitliga austatakse Moskva suurvürsti Ivan III-ndat, nimetades teda „tsaariks“ (lk. 126 jt.). Ehkki leidub ürikuid, kus Ivan III hüütakse „tsaariks“, isegi „keisriks“, siiski autor peaks järjekindlalt nimetama teda „suurvürstiks“, nagu leiame lk. 100—101 jm. Järjekindlam võiks olla ka mainitud valitseja nime tarvitamisel; nüüd aga esineb ühel leheküljel (lk. 100) „suurvürst Joann III“, teisel (lk. 101) — „suurvürst Ivan III“. Novgorodi pealiku „Jakob Saharjevitši“ nimi oleks õigem transkribeerida Jakov Zaharjevitš (lk. 101). Vaheldumisi tarvitatakse oskussõnu „palgasõdur“ (lk. 124) ja „tingisõdur“ (lk. 124—125 jt.). Trükiviga on sattunud daatumisse kaubaõue chitamise kohta Ivangorodis (lk. 142): see töö oli käsil 1515. a. lõpul, aga mitte „1615. a. lõpul“ (vrd. lk. 318). Ebakindlus oskussõnade tarvitamisel selgub ka leheküljel 156, kus kontsiili (kirikukogu) asemel esineb „konsilium“. Vene osastisi ekslikult nimetatakse „vene osariikideks“ (lk. 227). Paari allikviidet üldse ei ole raamatu lõpus leida: viide 25 (lk. 160) ja 19 (lk. 254). Lk. 187 on segane lause: „ei lubata neil sõlmida ühistuid nagu vanasti, mil ühistute sõlmimisel võimalik olnud 100 kuldna piirides.“ Nähtavasti on tegemist trükiveaga, kui kirjutatakse, et Tallinna rae märgukiri „on päevatud 2. veebruarist 1543“ (lk. 191); kontekstist selgub, et autor mõtleb siin aastat 1553. Autor eksib, kui arvab, et Moskva oli vallutanud Astrahani enne 1556. aastat (lk. 195). Pealegi Kaasan ja Astrahan ei olnud „tsaariiriigid“ (lk. 195), vaid khaaniriigid. Ivan IV tiitel pildi all (lk. 197) kõlab õieti: „Vene tsaar Joann Julm“, aga sealsamas kõrval tekstis on jutt „suurvürstist“ (vrd. ka lk. 201, 204, 206).

Kuni 1547. a. Ivan IV oli suurvürst, hiljem aga tsaar. Mõne pildi kohta antakse täiendavaid ja õiendavaid seletusi raamatu lõpus (lk. 327), aga pilt nr. 62 (lk. 223) on jäänud kahe silma vahele, kuigi sel joonisel esinev kiri läheb lahku autori transkriptsioonist. Teisiti tuleks sõnastada autori väide Narva hauakividest: „enamik kividest kuulub 16. sajandi teise poolde, kuid ka aastanumbrit 1554 olevat ta ühelt kivilt lugenud“ (lk. 250), sest ka 1554. aasta kuulub 16. sajandi teise poolde. Või on siin tegemist eksitava trüki-veaga? Viimast lubab oletada autori märges Arndt Wolckenhaari hauakivist 1502. a. (lk. 246). Mingisugune arusaamatus on allikviitega nr. 1 (lk. 254), sest Bunge Urkundenbuch IX, 613 ei lausu sõnagi neist toidutagavaradest Narva linnuses, millest teab kõnelda lgp. autor. Narva linna pitsati järgendil leiduv kiri (lk. 269) ei ole täpselt edasi antud kõrvalasuvas tekstis; erineva lugemise puhul oleks tulnud seda ära märkida sealsamas tekstis või raamatu lõpus (lk. 327). Liialdus on ütelda, et „kogu Narva ajalugu pole muud, kui kaubanduse ajalugu“ (lk. 280); rääkimata „kogu Narva ajaloo“st, s. o. Narva rajamisest kuni meie ajani, isegi autori käsitletud orduaegse Narva ajalugu on palju enam kui kaubanduse ajalugu: viimasele on pühendatud nagu kord ja kohus omaette peatükid (lk. 280—292), kuna muu osa „Narva ajaloo I“, nagu juba eespool lühidalt tähendasin, jälgib Narva kui piiriäärse linnuse sõjalist kaitseküsimust, linna omavalitsust Taani- ja Orduajal, hariduslikke olusid, usuelu, rahvastiku koostist ja liikumust jne. Orduaegsetest mahumõõtu-dest Narvas autor ütleb teada olevat ainult kolm: vaat, vakk ja külimit (lk. 292), aga sealsamas, 5 rida kõrgemal, kuuleme, et ka säilitis „kujutas endast mahumõõtu“, ja eespool mainitakse mahumõõduna ka „tünni“ (lk. 211). Selles allikas (Bunge, Archiv für die Gesch. etc. III, lk. 105), millele autor viitab, ei mainita küll ühtki veskit (lk. 292 ja 325).

Loeteldud komistused ja arusaamatused ei vähenda oluliselt „Narva ajaloo I“ teaduslikku väärtust. See raamat on ja jääb aluseks edaspidistel uurimustel oma rikkaliku allikmaterjali koguga, mis ladina-, saksa-, alamsaksa- ja venekeelsetest allikatest on hoolikalt välja nopitud ja autori poolt eesti keeles lühidalt, selgelt ja täpselt edasi antud. Erilist tähelepanu pälvib „Narva ajaloo I“ teine osa, milles autor eriküsimuste kaupa keskendatult vaatleb Narva arenemiskäiku keskaja piirides. See osa A. Süvalepa teosest eraldi raamatuna võiks äratada huvi oma teadusliku objektiivsuse ja täpsusega mitte ainult turistides, kellele autor tema enese sõnade järele (lk. 5) on mõelnud tööle asudes, vaid ka harilikeis lugejais, eriti õppivas koolinoorsoos. Käesoleva teose lõpposa eraldi trükk teeks raamatu ka hinnalt kättesaadavaks laiemale lugejaskonnale, kuna praegusel kujul raamatu hind — 5 krooni on kõrgeks tõusnud just selle kroonikataolise allikmaterjali arvel („Narva ajaloo“ esimene osa), mille põhjal on kirjutatud Narva ajalugu (teose teine osa).

Käesoleva teose keeleline külg on hea; stiil on lihtne, lusus, elav ja kergesti loetav. Rohkesti on tarvitatud ülimoodseid uusi sõnu: kaubandama, lepinduma, rikundama, kehes-tama, ennistama, hõivama, piiristama, tõusetama jpt.

Silmas pidades A. Süvalepa uurimuse sisulisi ja keelelisi häid külgi, Eesti Ajaloo Kapitali komitee, eesotsas Tallinna linnapea kindr. J. Soots'iga, 12. veebruaril 1937. a. tunnistas „Narva ajaloo I“ parimaks eesti autori tööks ajaloo alalt 1936 aasta toodangus ja määras selle teose autorile autasuks Eesti Ajaloo Kapitali summadest 500 krooni.

V. Orav.

Toimetusele saadetud kirjandust.

A. Annist: Meie rahvalaulude avaldamise võimalusist. 16. lk. Hind 50 senti. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1937.

Juba kaua aastaid on meie rahvalaulude avaldamine olnud meie üheks rahvuslikuks suurülesandeks, mis aga seni kahjuks ikka on jäänud täitmata. Käesolevas kirjutuses tutvustab dr. A. Annist ligemalt selle ala suurte raskustega ja esitab konkreetse avaldamiskava ühes teksti näidetega kavatsetavast rahval. suurvalimikust. Asja üldtähtsuse pärast oleks väga soovitav, et sellega tutvusid kõik asjast huvitatud ja tarbekorral esineksid oma nõuannetega enne kui see on hilja.

Elisabeth Sell ja P. Seeberg-Elverfelt: Eesti-saksa sõnaraamat. Redigeerinud E. Nurm ja P. Ariste. O./Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1937. a. 672 lk. Hind Kr. 6.75.

Eesti-Saksa sõnaraamat puudus meil seni täielikult ja see puudus andis end valu- sasti tunda, eriti just saksa keelt valdavate muulaste juures, kes tahaksid lugeda eesti kirjandust ja müidki eestikeelseid teoseid. Sellekõrval tundsid seesuguse sõnaraamatu järele suurt tarvidust ka need, kel pole ainuüksi tarvis sõnastikku saksakeelse sõnastuse tõlkimiseks eesti keelde, vaid ümberpöördukt.

Raamatus on toodud umbes 25.000 eestikeelse sõna tõlge saksa keeles, kusjuures on esitatud ka iga sõna juures vajalised grammatilised vormid. Raamatu lõpuossa on pai- gutatud veel grammatikaline lisa, milles on toodud selgitusi küsimustes, millised alatiselt tekitavad suuri raskusi ja milliseid meil tarvitatavais saksa keele grammatikais vähe käsitletud.

Haridusministeeriumi pedagoogiline ajakiri „Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Tellimishind on 3 kr. aastas, poolaastas 1 kr. 50 s., välismaale 4 kr. aastas. Tellimisraha võib maksta „Eesti Kooli“ posti jook- s- vale arvele nr. 433. Tellimisi võtab vastu iga postiasutus.

„Eesti Kooli“ üksikuid vihikuid hinnaga 40 senti eks. võib saada toimetusest, „Kooli- Kooperatiivi“, „Päevalehe“, „Rahvaülikooli“ ning „Töökooli“ raamatukauplustest Tallinnas, „Akadeemilisest Kooperatiivist“ Tartus ja „Õpistust“ Viljandis.

Kuulutuste hind on kaantel 35—40 kr. ja erilehtedel 30 krooni lehekülj.

Toimetus: vastutav toimetaja V. Päts, toimetuse liikmed: J. Aavik, J. Grüntal, O. J. Kiisel, A. Kurvits ning E. Terasmäe ja tegev toimetaja G. Ollik.

Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 20, telef. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11).

Vastutav toimetaja V. Päts.

Tegev toimetaja G. Ollik.

Riigi trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

JOH. LORUP'i KLAASIVABRIK

soovitab puht-valgest klaasist:

Õppeabinõude kursuste eritellimisel

valmistatud plekk-kaanega purke seemnete ja prepara-
raatide hoidmiseks. Purkide maht 50 gr, kõrgus 7,5 sm,
läbimõõt 4 sm — purgi hind ühes kaanega Snt. 8.

Peale selle valmistame:

**parimast valgest vanniklaasist soonega sisse-
keedu (vekkimise)**

purke „Reform”,

mahtuvusega $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, 1, $1\frac{1}{2}$ ja 2 lt, 35 lt kurgi-
nõusid, 5 lt kurginõusid plekk-kaanega ja igasuguseid
pudeleid, purke ja majapidamistarbeid.

Valgest ja värvilisest kristallist ja poolkristallist
igasuguseid esemeid, laua-, veini-, napsi-, kokteile-,
magusroa serviise, bowle-nõusid ühes kruusidega jne.

PEAKONTOR: Tallinn, Viru 1—3, tel. 447-01, 459-04

VABRIK: Tallinn, Kopli, Bekkeri 84, tel. 428-49/77

*Koolitöö algul
sobiva õpilaste*

vormiriiete materjale

*poeg- ja tütarlastele güm-
naasiumi-, kesk- ja kutse-
koolidele (ning teistele koo-
lidele) erinõuete kohaselt
leiate*

A S. TEKLA riidekauplustest

*TALLINN, Pärnu mnt. 6
TALLINN, S. Karja 15
HAAPSALU, Ehte 2
KURESSAARE, Kauba 3
MUSTVEE, Tartu 15
NARVA, Peetri pl. 2
PFTSERI, Kaubarida 6-7
PÄRNU, Vee ja Pika t. nurgal
RAKVERE, Turuplats
VALGA, Kesk 14
VILJANDI, Tartu 6-a
VÕRU, Jüri 5-a*

**Jälgige meie
vaateakende uudisväljapanekuid!**

MOODSAID UUDISRIIDEID,

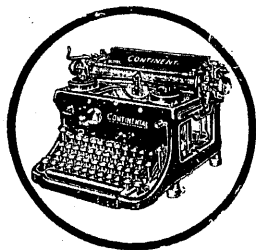
koolilaste vormikleidi-, ja põlleriideid,
siidi-, floor ja villaseid **cottonsukki**,
Fil d'Ecosse ja **plateeritud** sukki
„Jlmatar“,

tütarlaste ja poiste **trikoopesu**

VALMISTAB TUNTUD HEADUSES

A/S. OSKAR KILGAS

VABRIK TALLINNAS

CONTINENTAL

STABIILSEIM KIRJUTUSMASIN

Kerge löök, vaikne käik, automaatne lahterdaja ja paljud teised uuendused teevad ta praegusaja mugavaimaks ja täiuslikemaks kirjutusmasinaks. Nõudke demonstreerimist.

Laos kõik mudelid:
kohvermasinast kuni laiavõlliseni

Ainuesindaja: K.-M. LIER & ROSSBAUM, Tallinn, Viru 7

Haridusministeeriumi poolt kinnitatud

puhtvillast tumehalli
õpilaste ülikonnariiet

valmistab

NARVA KALEVI MANUFAKTUUR

Iga kangas kannab vabriku märki ja riide
nimetust, mida ostmisel palume tähele panna!

Kõrgekvaliteedilisi Cottonsukki

„Jlu“

ja elastset daamide uudispesu

„Maratti“

soovitab _____

O-ü. Rõivas ja Poleschuk

MASINA- JA KAALUVABRIK

„VEGA“

TALLINN, VANAKRAAMI TURU
JUURES. TELEFON 309-15

EHITAB:

Igasuguseid kaale — alates lauakaalust kuni vagunikaaluni.
Gaasijõuseadeid.

Puugaasi generaatoreid — ehitab ka ümber naftamootoreid
gaasimootoreiks.

Ventilatsiooniseadeld — ekshaustoreid, Sevonius tuulerooteid
ja tuuleturbiine.

Raudkonstruktsioone: paake, reservuaare, korstnaid, sambaid,
raudtreppe.

Masinaehituse alal transmissioone, kuplungeid, tõsteseadeid.
Puutööstuse masinaid, saekaatreid, kantmasinaid, kreis- ja
kappsage.

PARANDAB kõiki seltsi

põllutöömaseinaid, lokomobiile, aurukatlaid, rehepeksumasinaid,
pumpe jne.

Võetakse vastu igat seltsi

stantsimis-, lihvimis- ja nikeldamistõid.

Tellimiste täitmine asjatundliku tehnilise järelevalve all.

F^a Aug. Kristal'i

MUUSIKARIISTADE TÖÖSTUS

Tallinn, Sakala 42

(end. v. Pärnu), telefon 462-60.

Asutatud 1889. aastal.

Valmistab

tuntud headuses keelpille, viiespille ja muu-
sika-löökrõistu. Alaliselt täiendab end aja-
kohaste ja uudis-muusikariistadega.
Parandused ruttu ja hästi. Saadaval muu-
sikariistade osi, keeli, kotte ja kaste. Töö
eest saadud ligi 60 kodu- ja välismaa auhinda.

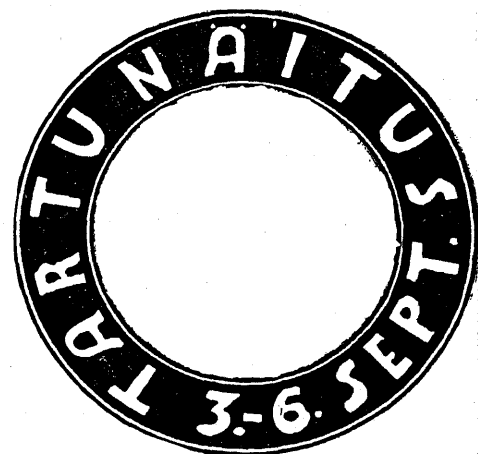
Soodsaim riidekauba ostu-
koht õpetajaile ja õpilasile on

M. KABAL

HELSINGI RIIDEKAUPLUS

V. KARJA TÄN. 7.

Õpetajaile ja õpilasile lepingu
alusel eriline hinnaalandus.

Ehitusfirma

R. Treubeck ja V. Trefjakevitš

Tallinn,
Kaupmehe t. 19

Telef. 460-44

Reserveeritud

Eesti Vabariigi 5. klassiloterii plaan

I klass

Loosimine
29. ja 30. septembril 1937. a.

Suurim võit
(õnnel. juhusel) **Kr. 25.000**

	Kr.	Kr.
1 preemia	10.000	— 10.000
1 võit	15.000	— 15.000
1 „	7.000	— 7.000
1 „	5.000	— 5.000
2 võitu	3.000	— 6.000
10 „	1.000	— 10.000
10 „	500	— 5.000
10 „	200	— 2.000
25 „	100	— 2.500
120 „	20	— 2.400
1000 „	10	— 10.000
3820 „	5	— 19.100
5000 võitu + 1 pr. = 94.000		

II klass

Loosimine
28. ja 29. oktoobril 1937. a.
Eelmise klassi pilette vahetamine
lõpetatakse 21. oktoobril 1937. a.

Suurim võit
(õnnel. juhusel) **Kr. 25.000**

	Kr.	Kr.
1 preemia	10.000	— 10.000
1 võit	15.000	— 15.000
1 „	7.000	— 7.000
1 „	5.000	— 5.000
2 võitu	3.000	— 6.000
10 „	1.000	— 10.000
10 „	500	— 5.000
10 „	200	— 2.000
25 „	100	— 2.500
150 „	20	— 3.000
1200 „	10	— 12.000
3590 „	7	— 25.130
5000 võitu + 1 pr. = 102.630		

III klass

Loosimine
1. ja 2. detsembril 1937. a.
Eelmise klassi pilette vahetamine
lõpetatakse 25. novembril 1937. a.

Suurim võit
(õnnel. juhusel) **Kr. 25.000**

	Kr.	Kr.
1 preemia	10.000	— 10.000
1 võit	15.000	— 15.000
1 „	7.000	— 7.000
1 „	5.000	— 5.000
2 võitu	3.000	— 6.000
10 „	1.000	— 10.000
10 „	500	— 5.000
10 „	200	— 2.000
25 „	100	— 2.500
100 „	30	— 3.000
1000 „	12	— 12.000
3848 „	9	— 34.632
5008 võitu + 1 pr. = 112.132		

IV klass

Loosimine 31. jaanuaril, 1., 2., 3., 4.,
5., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 14., 15. ja
16. veebruaril 1938. a.
Eelmise klassi pilette vahetamine lõpetatakse
22. jaanuaril 1938. a.

Suurim võit
(õnneliku juhusel) **Kr. 80.000**

	Kr.	Kr.
1 preemia	30.000	— 30.000
1 võit	50.000	— 50.000
1 „	25.000	— 25.000
1 „	15.000	— 15.000
2 võitu	10.000	— 20.000
2 „	7.000	— 14.000
4 „	5.000	— 20.000
10 „	3.000	— 30.000
15 „	2.000	— 30.000
50 „	1.000	— 50.000
50 „	500	— 25.000
260 „	100	— 26.000
1015 „	30	— 30.450
44837 „	9	— 403.533

Võidu korral I, II või III kl. võidavad piletrahmatu kõik 4 piletit, sest iga võitnud rahmatu numbril
kohta loositakse selle rahmatu 4 pileti vahel välja 4 võitu.

IV kl. langeb igale rahmatule kindlasti üks võit, mis loositakse kohe selle rahmatu 4-ja pileti vahel.

46.248 võitu + 1 pr. = 768.983

RESERVEERITUD

Hakkab ilmuma

Teos, mis kujuneb ehteks
igale haritud kodule

ÜLDINE KUNSTIAJALUGU

1
K Ö I T E S

VOLDEMAR VAGA, mag. phil., kõrgema
kunstikooli „Pallase“ kunstiajaloo lektor,
Tartu Ülikooli kunstiajaloo kabineti assistent.

10
V I H K U

Teos ilmub luksusväljaandena kreemikal chamois-paberil ligemale 1000 lk. ulatuses, suures formaadis (18×25 sm), 10 vihus, mis moodustavad ühe suure köite, milles üle 1000 pildi tekstis ja 150 ühevärvilist ning 24 mitmevärvilist pilditahvlit kriitpaberil.

Välismaa (eriti saksa) üldised kunstiajalood asetavad oma käsitluse keskusse oma maa kunsti ja vaatlevad kõiki nähtusi kunstiajaloo omast seisukohast, mille tõttu üldine pilt kunsti arengust on ebamäärane, ühekülgne ja tihti sihilikult vildak. Sealjuures jäetakse suurrahvaste teostes sageli üsna tagaplaanile Põhja- ja Ida-Euroopa kunst.

Käesolev teos annab eesti lugejale objektiivse, täieliku ja asjaliku ülevaate **kõikide** maade kunstist. Sealjuures omistab ta küllaldast tähelepanu ka Eesti naabermaade (Skandinaavia, Soome, Vene, Poola, Läti jt.) kunstile. Erilist rõhku pannakse ka eesti ja balti kunsti käsitlusele.

EELTELLIJAILE 25. SEPTEMBRINI S.A.

16 — krooni kohemaksetavas rahas;

20 — krooni järelmaksuga 10 osas à 2 kr. (tellimise andmisel 2 kr., hiljemini iga vihu ilmudes 2 kr., viimane vihk tasuta).

Kalingurkõide (seljatrükk ehtsa kullaga!) on teoselt Kr. 2.50, **prantsuse kõide** (eriline laia seljaga poolnahkkõide) Kr. 3.80 kallim.

**Esimene vihk ilmub eeloleval sügisel.
Teos viiakse lõpule 1938. a. suveks.**

K/Ü. „LOODUS“, TARTU

POSTKAST 66.

POSTI JOOKSEV ARVE NR. 2055.

TELEFON 4-35

K.-Ü. „RAHVAÜLIKOOI“

soovitab eelolevaks kooliaastaks järgmisi tarvitata vamaid õpperaamatuid.

	Hind
H. Pezold. Saksa keele õpperaamat. I õppeaasta (keskkooli õppekava)	1.50
”	1.85
” Saksa keele lugemik keskkoolidele. III õppeaasta	2.—
” IV ”	1.50
P. Glaeser ja E. Pezold. Saksa keele õpetus	—60
H. Pezold. Harjutused Glaeser ja Pezoldi saksa keele õpetusele	—80
” Mõlemad raamatud koos	1.20
” Saksa-eesti taskusõnastik. Üle 12.000 üksiku sõna. Ühes foneetilise ning saksa- ja eestikeelse grammatilise osaga	3.—
Fr. Schiller. Wilhelm Tell	—85
H. Pezold. Inglise keele õpetus. I ja II õppeaasta	—75
” Inglise keele lugemisraamat I. II ümbertõötatud trükk	1.50
” II. II ” ”	1.50
H. Pöhl. Inglise keele õpperaamat I	1.—
” II lugemik	1.50
F. A. Burnett. Little Lord Fauntleroy	1.50
V. Clannmann. Tales by Oscar Wilde (Inglise kirjanikud Eesti koolidele)	1.50
O. Wilde. The Happy Prince	—40
Jerome K. Jerome. Novel Notes (Inglise kirjanikud Eesti koolidele)	1.—
A. Veiderma. Orgaaniline keemia keskkoolile	1.10
” Keemia ja mineraloogia. II ümbertõötatud trükk. Keskkooli IV klassi kursus	1.80
” Inimene. II ümbertõöt. tr. Anatoomia, füsioloogia ja tervishoiu õpperaamat. Koostatud vastavalt keskk. V kl. õppekavale	2.—
K. D. Pokrovsky. Kosmograafia algkursus keskkoolile	1.60
A. Sommer. Õilm usk. Usuõpetuse õpperaamat ja lugemik keskkoolile	1.75
A. Maramaa. Matemaatika ülesannete kogu I	—60
” ” ” ” II	—70
” ” ” ” III	—70
” ” ” ” IV	—80
” ” ” ” V	—80
” ” ” ” VI	—80
H. Veiderma ja Chr. Brüller. Malenkii matematik. II god obutsh.	—85
J. Kulderknupp. Trigonomeetria	—50
P. Madisson. Stereomeetria	1.50
P. Madisson ja T. Ussisoo. Planimeetria	1.25
Aug. Spirke. Laulmine algkooli V ja VI klassis. Metoodilisi tööjuhiseid õppenädalate järele	2.25
V. Raam. Ladina keele lugemisraamat	—45
A. Oengo-Johanson. Tallinna laht ja sadam. Liikuv lugemik	—40
” Tallinna Toompea	—40
” Lasnamägi ja Ülemiste järv	—50
M. Ruubel. Tallinna postimaja	—40
T. Ussisoo. Masinakiri	1.—
H. Oikonen. Kangakudumise õpetus	3.—
” Õpilase teate- ja käitumisvihk kooli ning kodu vahel	—10

K.-Ü. „Rahvaülikooli“ kauplustes on müügil kõik Eestis ilmunud õpperaamatud, noorsoo- ja ilukirjandus. Kodu- ja välismaa ajakirjade ja raamatute tellimiste kiire ja korralik täitmine.

Suurim ja odavam koolitarvete ostukoht Eestis.

Tellimiste vastuvõtmine ka telefoni teel.

K.-Ü. „Rahvaülikooli“ suurlaod Tallinnas:

Harju tän. 48, oma majas.
Tel. 444-39.

Pärnu mnt. 10, pangamajas.
Tel. 446-67.